

WÖLLER ISTVÁN
H-8200 VESZPRÉM,
Kádártai u. 9.

—5004—

VESZPRÉMI SZEMLE

Várostarténeti folyóirat

2. ÉVFOLYAM, 2. SZÁM

3.

1994. MÁJUS

TARTALOM

TANULMÁNYOK

Veszprém önkormányzata és az 1726. évi statútumok	3	Lichtneckert András
Veszprém társadalmi-gazdasági helyzete és önkormányzata a XIX. század elején	15	Hudi József
A kétszáz éves Pósa-ház	21	Hamar Imre
Ludvigh Kálmán Modern Dunántúlja a századeleji Veszprémben (III.)	34	Ács Anna
A Veszprémi Kötő és Szövőgyár Részvénytársaság története (III.)	50	Lakó István
Veszprém meteorológiai viszonyai 1993-ban	57	Kovács Győző

KISEBB TANULMÁNYOK

A veszprémi Pósa-ház alapköletétele 1792. jún. 22-én	72	Horváth Konstantin
Veszprém építői. Márföldy Aladár	75	Gy. Lovassy Klára
A második Gizella Napok eseményei, 1993.	83	Tölgyesi József

MEGEMLÉKEZÉSEK

Dr. Kralovánszky Alán (1930–1993)	93	S. Lackovits Emőke
Dr. Kohári József városi főorvos emlékezete	95	Hogya György

VESZPRÉMI KÖNYVEK 97

VESZPRÉMI SZERZŐK MUNKÁI 101

VESZPRÉMI SZEMLE

II. évfolyam, 2. szám 3. 1994. május

Negyedévenként megjelenő
várostörténeti folyóirat.

Felelős szerkesztő:
Tölgyesi József

Tervezőszerkesztő:
Bordácsné Móroczka Éva

Szerkesztőség:
8200 Veszprém, Óváros tér 9.
Telefon: 88/325-222

Kiadja:
Veszprém Megyei Jogú Város
Polgármesteri Hivatala

Felelős kiadó:
Dióssy László
polgármester

Készítette:
Prospektus GM Nyomda
Veszprém
Felelős vezető:
Szentendrei Zoltán

ISSN 1217-5358

A folyóirat térítésmentesen kérhető a
Megyei Könyvtár információs
szolgálatánál, a Polgármesteri Hivatal,
a Városi Művelődési Központ és a
Helyőrségi Művelődési Otthon
portáján, a lakótelepi
klubkönyvtárakban és a Szokoly
Antikváriumban.

E SZÁMUNK SZERZŐI

DR. ÁCS ANNA irodalomtörténész, múzeológus, Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém; HAMAR IMRE újságíró, szerkesztő, Veszprém; HERNÁD TIBOR ny. evangélikus lelkész, Veszprém; HOGYA GYÖRGY helytörténeti kutató, Veszprém; DR. HORVÁTH KONSTANTIN; HUDI JÓZSEF történész, levéltáros, Megyei Levéltár, Veszprém; KOVÁCS GYÓZÓ meteorológiai szolgálati főnök, Bakony Harcihelikopter Ezred, Szentkirályszabadja; S. DR. LACKOVITS EMÓKE néprajzkutató-múzeológus, Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém; LAKÓ ISTVÁN helytörténeti kutató, ny. áll. honvéd őrnagy; LICHTNECKERT ANDRÁS főlevéltáros, Megyei Levéltár, Veszprém; GY. LOVASSY KLÁRA igazgató, Magyar Építőipari Múzeum, Veszprém; DR. TÖLGYESI JÓZSEF adjunktus, Veszprémi Egyetem.

Fotók:

Andrónyi András, Héthelyi Gyöngyvér, Nagyvári Ildikó, Radnai Róbert, Rádóczy Csaba és archív felvételek

Címlapkép:

Kossuth Lajos utca (részlet)

A hátsó borítón:

A Pósa-ház és a Kittenberger Állatkert bejárata (Kittenberger Kálmán mellszobrával)

TANULMÁNYOK

Veszprém önkormányzata és az 1726. évi statútumok

LICHTNECKERT ANDRÁS

A seregszékek történetének kutatása bizonyítani fogja a végvárakban működő önkormányzati szervek szerepét a polgári lakosság ügyeinek intézésében a XVI–XVII. században. A seregszék Veszprémben is működött, fontos fejezet a török kiűzése után polgárosuló Veszprém önkormányzatának előtörténetében. A XVIII. század első negyedének önkormányzatára vonatkozóan a Széchenyi- és az Esterházy-féle szerződéseket szokták idézni a várostörténeti szakirodalomban.¹ A Széchenyi Pál aláírásával Sümegen 1702. május 12-én kiadott 14 pont közül a hetedik a bírászkodás kérdését úgy rendezte, hogy büntetőügyekben a püspök által kijelölt személy elnöklétével a vár kapitánya, a város főbírája és 12 törvénybíró ítélkezzen, más közönséges dolgok tárgyalása pedig a város székén történjen.² Az 1723-ban kiadott szerződés értelmében a város bíróját a földesúr megbízottjának jelenlétében kellett megválasztani, majd a püspöknek bemutatni. A városbíró ítéletei ellen az úriszékhez lehetett fellebbezni. A városnak a bevételekről és kiadásokról a földesúr tisztjei előtt számot kellett adnia.³

A két szerződést a várostörténeti szakirodalom részletesen ismerteti, gyakran idézi. A szerzők felhívják a figyelmet arra, hogy a város végvári jellegének megszűnésével párhuzamosan lezajlott a földesúri hatalom restaurációja is. Olyan benyomás keletkezhet, mint ha az említett szerződésektől egyenes út vezetett volna Veszprém mezővárossá válásához, a török időkben megszerzett jogainak elvesztéséhez annak ellenére, hogy a török ellen kiépített dunántúli védelmi vonalban Veszprém fejtette ki a legkeményebb ellenállást a földesúri hatalom restaurációs törekvéseivel szemben.⁴ A két szerződés közötti években ez még korántsem volt befejezett ügy. Az első szerződés még civitasnak nevezi Veszprémet, a második már oppidumnak. A végvárak lerombolását megparancsoló és a veszprémieket is lépéskényszerbe hozó 1702. február 4-én kelt királyi rendelet után kiadott Széchenyi-féle szerződés nem csak a földesúr, hanem a veszprémiek jogainak elismerését is tartalmazza. A szerződés 14 pontjából hat a városiak jogait tárgyalja, három pont pedig nem úrbéri jellegű kötelezettségeiket tartalmazza. A város és földesurai közötti pereskedésben később végzetessé váló dézsmakötelezettségről a veszprémiek mindig azt nyilatkozták, hogy a tudtuk nélkül került a szerződésbe. Ráadásul, a két szerződést nem a földesúr és az úrbéres alattvalók közötti jogviszonyt szabályozó latin *contractus* szóval jelölték, hanem az *ac-corda*, *transactio* szavakkal, ezért legalább az első esetben helyesebb – a város és földesurai közötti pillanatnyi erőviszonyokat jobban tükröző – egyezségről beszélni.⁵

A földesúrral kötött egyezségekből csak szegényes kép alkotható az 1711 és 1726 közötti évek veszprémi önkormányzatáról, ezért nélkülözhetetlen forrást jelentenek a városi önkormányzat saját iratai, főleg az a kötetnyi jegyzőkönyv, amelyet a város jegyzője, a *notarius* vezetett, kezdetben csak a tisztújításokról és a fontosabb ügyekről, később egyre rendszeresebben a határozatokról, perekben hozott ítéletekről, a városi tisztségviselők számadásairól, a városlakók folyamodványainak intézéséről. A bejegyzések gyarapodását eredményezte az 1715. április 24-én hozott határozat a folyamodók ügyeiben hozott végzések

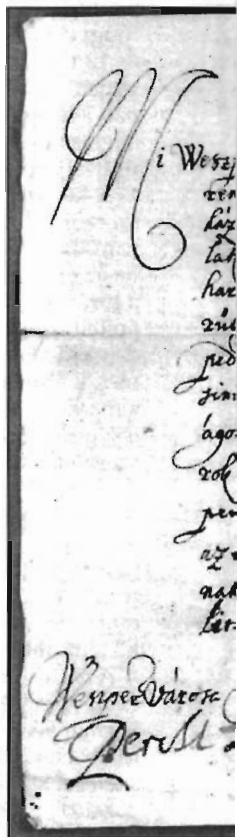
jegyzőkönyvvezetéséről. A szakirodalom alig hasznosította a jegyzőkönyvek tartalmát, pedig a feldolgozásuk nélkül nem lehet érdemben szólni a XVIII. század első felének város-történetéről. A 464 lapból álló kötet hiányos. Magyar, latin és német nyelvű bejegyzései nem időrendben következnek. Sárba tiport lapjai magukon viselik azoknak az időknek a nyomát, amikor a város és földesurai között kíméletlen küzdelem folyt a jogaik érvényesítéséért, ezért a szöveg egy része olvashatatlan. A szabad szemmel vagy technikai segéd-eszközzel olvasható szövegek semmi mással nem pótolható adatokat tartalmaznak a Rákóczi szabadságharc utáni veszprémi önkormányzat működésére.⁶

A jegyzőkönyv egyik bejegyzése szerint Sándor Szabó Balázst, a veszprémi szabó céh mesterét 1728. április 24-én, Szent György napján a város szabad vajdájává választották. Nem sokkal ezután a Nemes Szabó Céh megfosztotta őt a céhmesterségtől, és a céh ládáját, pénztárát a kulcsaival együtt elvették tőle. Az ügyben a város főbírája az esküdtekkel és a fogott céhhel, azaz a bognár, borbély, csapó, csizmazia, csutorás, gombkötő, kovács, kőműves, lakatos, mészáros, molnár, sörfőző, szíjjártó, szűcs, takács, tislér, tobak, varga céhekből összehívott 34 döntőbíróval ítéletet hozott, mely szerint a szabó céh köteles volt Sándor Balázst a céhmesteri tisztségbe visszahelyezni. A hivatalhalmozó céhmesterrel szemben fellépő szabó céhet a bírák azért marasztalták el, mivel a város közönséges szokása szerint a céhekből, sőt a céhmesterek közül is szoktak szabad vajdát választani. Egy helyen úgy fogalmaztak, hogy ez a város régi szokása, mely törvény gyanánt alkalmaztatik.⁷

A város elöljárói inscrip

Shokást említettek, tehát nem voltak írásba foglalva azok a szabályok, amelyek szerint a város tisztségviselőit megválasztották. Nem volt statútum, mai kifejezéssel élve, szabályrendelet az ügyben. Az önkormányzatok sarkalatos jogai közül a statútumalkotás joga Veszprémet is megillette. A statútumok vagy törvényszerű határozatok a helyhatósági vagy rendeleti jog (*jus municipale seu statutarium*) alapján születtek. A lélek üdvét szolgáló isteni és a közjót szolgáló emberi joggal nem ellenkezhetek, mások jogainak sérelmére nem szolgálhattak. Ott voltak érvényesek, ahol keletkeztek, azok körében, akik létrehozták őket.⁸ Az országos törvények és az íratlan szokás-jog között elhelyezkedő statútumok olyan írásba foglalt helyi jogszabályok, amelyek lehetőséget adtak arra, hogy az önkormányzatok a működésüket a legjobb belátásuk szerint a többség akarátának megfelelően megszervezzék. Veszprém esetében a város jogállása e jog gyakorlását is befolyásolta, mivel a földesúri hatalomnak alávetett mezővárosoknak a statútumjaikhoz meg kellett szerezniük a földesúr jóváhagyását. Ráadásul, a földesúr is kiadhattott olyan rendtartást, amelyben az önkormányzat működését szabályozta.

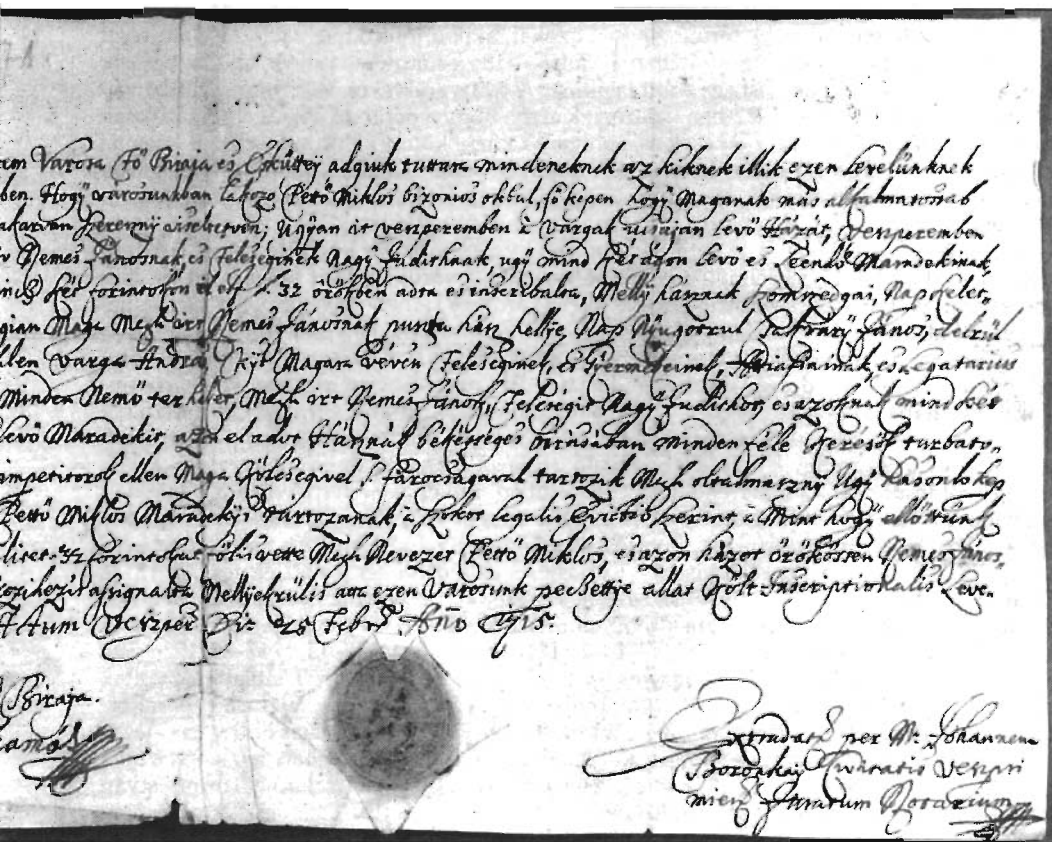
Nem volt közömbös tehát a város jogállása, s hogy a püspök mezővárosnak tekintette Veszprémet, kiderül abból, hogy már 1712-ben megfogalmazott egy rendtartást, amely *Nemes Veszprém városában megtartandó punctumoknak seriese* címmel került be a jegyzőkönyvbe, és lényegében a püspöknek a városi önkormányzattal szembeni követeléseit tartalmazta. Nem kevesebbet követelt a püspök, mint a letelepedés, lakhatás (*incolatus*) engedélyezésének a jogát és a házigatlanok nyilvántartását. Az ingatlanok elidegenítésénél fenntartotta az egyetértési, az ipargyakorláshoz szükséges építkezéseknél az engedélyezési jogot. Az árvákat és gyámjaikat nyilvántartásba kívánta vetetni. A városi tisztségviselők és a gyámok számadásainál rendszeres ellenőrzést (*censura*) akart bevezetni. Fenntartotta magának a végrendeletek hitelesítésének közjegyzői jogát. Fél esztendő adott a várbeli házak rendbetételére. Az önkormányzat első tisztségviselőjének megválasztásánál az egyetértési (*consensus*) és a megerősítési (*confirmatio*) jogot igényelte.⁹

Követeléseiben egy mezővárosi jogállású várossal szemben semmi törvénytelen nem lett volna, csakhogy a veszprémiek nem fogadták el a mezővárosi jogállást, s a püspök követeléseire igen érdekes választ adtak. Leszögezték, hogy a város eddig öfelségén kívül senkinek nem volt hittel köteles, tehát elutasították azt, hogy a püspök hatalma alá tartoznának. Kijelentették, hogy „vannak itt a városban hittel köteles emberek, bírák és esküdtek, akik a város igazgatására rendeltettek”, s ragaszkodtak ahhoz, hogy a városlakók ügyeinek intézésében továbbra is a korábbi szabadsággal éljenek. Ha a püspök világosan beszélt a jogállás és az önkormányzat kérdésében azáltal, hogy követendő mintának Nyitrát és Vácot jelölte meg, akkor a városiak is ezt tették Győr, Esztergom és Pécs megnevezésével. Egyetértettek ellenben azzal, hogy a várbeli házakat rendbe kell hozni, és beleegyeztek abba, hogy az általuk megválasztott főbíró a földesúr konfirmálja. Egyebekben régi szokásaik és szabadságuk megtartását kérték.¹⁰

Milyen volt és kiket képviselt az önkormányzat, amelyik ellene mondott a püspök követeléseinek? A kérdésre a városi jegyzőkönyvek alapján adható válasz, amelyekben mindenekelőtt a város jogállásának megfogalmazása tűnik szemünkbe a sokféleségével. A korabeli szóhasználatban a civitas többnyire szabad királyi várost, az oppidum földesúri hatalom alatt álló mezővárost jelentett, a kettő között helyezkedtek el a privilegizált vagy

onalis levelet állítanak ki Pető Milós és Nemes János részére a Vargák utcájában lévő ház adásvételéről (1715)

szabadalmas mezővárosok. Veszprém város jegyzője legtöbbször a *civitas, privilegiata civitas* vagy *nemes város*, ritkán az *oppidum, privilegiatum oppidum* vagy *böcsületes város* terminust használta a város jogállásának meghatározásakor az 1711 és 1726 közötti években. A város ekkor használatos pecsétjén a *Sigillum Civitatis Weszprimiensis* felirat olvasható. A nádorispán 1716. február 2-án, a pozsonyi kamara 1717. augusztus 9-én kelt levele, III. Károlynak a reformátusok vallásgyakorlatát a veszprémi várban betiltó 1716. és 1717. évi rendeletei, tehát a felsőbb hatóságoktól érkezett leiratok, oppidumnak nevezték Veszprémet. Talán emiatt a veszprémiek az egyik leiratra adott válaszukban maguk is ezt a terminust használták. Nem lehet véletlen az, hogy főleg a reformátusok számára rossz híreket tartalmazó leiratok megérkezését követő hónapokban a város kerülte önmaga jogállásának kitéjelését a jegyzőkönyvben, s a jogállást tekintve semleges *Veszprém* vagy *Veszprém városa* kifejezést alkalmazta, ritkán az oppidumot, majd visszatért a *civitas* használatához.¹¹ Hasonló volt a helyzet az önkormányzati bíraskodásban, ahol az 1715–1718. évi perekben a város minden rendű lakosa fölött polgári ügyekben a törvényszék, a *sedria* vagy *sedes judiciaria*, az Esterházy-féle szerződést követően pedig első fokon a polgárokból álló ítéltőszék, a *sedes civilis* ítélkezett.¹²

A városi önkormányzat a két szerződés közötti években nem homogén társadalmat képviselt. A jegyzőkönyv legelső, 1712. május 1-jén kelt bejegyzése szerint a város egyeteme vagy közönsége (*universitas civitatis*) választotta meg főbírónak Perczel Tamást. A későbbi bejegyzésekből kiderül, hogy a város egyetemén a nemeseket és a polgárokat (*nobiles et cives*) értették, közülük természetesen azokat, akik a főbíró megválasztásában részt vehettek.¹³ A város önkormányzatában a főbíró rendszerint nemesember volt, a jegyzők között nemest és nem nemes egyaránt találunk. A város adóvevői, vásárbírái, szabad vajdái nem nemesek voltak. 1722-ben határoztak arról, hogy a nemeseknek és a polgároknak külön borbírájuk legyen. A nemesek és a polgárok közül külön-külön választották meg az esküdteket. A legutolsó olyan közgyűlést, amelyen mind a nemesek, mind a polgárok képviseltették magukat, 1722. november 23-án tartották. Ezt követően is előfordult, hogy a két rendbe tartozó városi lakosok közösen ülészetek és határoztak, de csak akkor, ha az ügy természete megkívánta az együttes döntést. Ilyenek voltak a közbiztonságot, közrendet, köztisztaságot, tűzvédelmet, a közös költségeket, a város határait és hasznait, az italmérési jog gyakorlását, a mészárszékeket illető kérdések, amelyekben a polgárok, nemesek és a földesúr képviselői csak együttesen tudtak statútumokat alkotni.¹⁴

A városi társadalmat alkotó három rend közül a jobbágyi származású, hajdúkból, katonákból álló szabad rend vagy vitézlő rend testületileg nem képviseltette magát a város önkormányzatában, de egyes tagjainak magánügyeinél előfordult a *strenuus* cím használata.¹⁵ Elsősorban a nemesség és a szabad rend vagy vitézlő rend számára volt elfogadhatatlan az, hogy Veszprémnek mezővárossá való lefokozása által az önkormányzaton keresztül egy földesúri hatalom alárendeltségébe kerüljön, mivel az sértette volna a személyes szabadságát és a szerzett jogait. Annál is inkább, mert a veszprémi nemesek közül többen a vármegye tisztikarába tartoztak. A városi jegyzőkönyv hatodik lapján a nemességet képviselő 28, és a polgárságot képviselő 19 választott esküdt nevéet jegyezték fel. Az 1713., 1716. és 1719. évi vármegyei tisztújító székek jegyzőkönyvei szerint a veszprémi nemesek közül választott városi esküdteknek több, mint a fele vármegyei tisztséget is betöltött. A város főbírái közül Horváth Ferenc (1711–12), Perczel Tamás (1712–15, 1717–25, 1726–30), Vízkeleti József (1715–17), és Paurovicz András (1730–32) vármegyei táblabírák voltak ezekben az években, ezen kívül Perczel Tamás vármegyei adóvevő, Vízkeleti József főszolgabíró, Paurovicz András commissarius volt. Az 1714-ben megválasztott városi jegyző, Boronkai János táblabíró, a városi esküdtek közül Szentmiklósi Mihály járási fő-, Küllei Mihály alszolgabíró és adóvevő, Badicz Péter és Kenesei Péter táblabírák, Torma István adóvevő, Salonvári János főszolgabíró és helyettes alispán volt. A korábbi és a későbbi tisztújítások adatait figyelembe véve a vármegyei tisztségviselők és tisztségek száma to-

Paleta Dominus János

Csizi János ut	6	-	0
Varga András ut	21	-	0
Körmán János ut	10	-	0
Szűcs Pál ut	6	-	0
Bécsy Márton ut Pál	9	50	0
Szűcs János ut	11	-	0
Mészáros Pál ut	6	50	0
Körmán András ut	2	-	0
Kalmár János ut	10	-	0
András Kovács ut	6	50	0
Mészáros János ut	4	-	0
Sanya János ut	11	50	0
Pillák Márton ut	11	50	0
Szűcs János György ut	18	-	0
Csizi Mihály ut	6	-	0
Summa	129	50	0
Föld adóval mostani kifizetés plus ut			
az Be: város által felszabott kő-kő-fő.			
1600 defalcabarik	17	-	0
Jj mostad Palcsi ut Gimnázium	170	54	0

A város esküdtjeinek paletája az 1726. évi adórajstromban

vább szaporítható. A veszprémi nemesek közül többen uradalmi szolgálatban álltak. A városi, vármegyei és uradalmi hivatalok közötti nagy mozgásra jellemző, hogy a veszprémiek közül Csík Péter táblabíró és Pápai János, a város jegyzője harmincados volt, Decsi Dániel pedig azért mondott le a szabad vajdai tisztségéről 1716-ban, mert tömlőctartó lett.¹⁶

Veszprém városában egy és egynegyed századon át a rendi társadalom jogrendjéhez igazodva külön önkormányzatot működtetett a nemesség és a polgárság, a korabeli fogalmakat használva, az egységes *universitas* felbomlott egy *nemesi communitasra* és egy *városi közönségre*, a katonaelemek pedig a rendi hovatartozásuk szerint kerültek egyik vagy másik oldalra. A szétválás az Esterházy-féle szerződéssel egyidőben történt, és döntő mozzanatot a városi önkormányzat történetében, amit a püspök a nemesekkel kötött 1725. évi szerződéssel visszavonhatatlanná tett.¹⁷ A magára maradt polgárság a Széchenyi- és az Esterházy-féle szerződésekkel érvelő püspökökkel szemben nem tudta megvédeni a végvári időkben megszerzett kiváltságait. Az eseményekben nem nehéz felfedezni a püspökföldesúr részéről a tudatos, átgondolt cselekvést a városi lakosság megosztására, annál is inkább, hiszen így zajlott le a nemesség leválasztása az oppidanusokról Tapolcán is.¹⁸

A polgárság az 1726. évi főbíróválasztás alkalmával rendezte a sorait. A város főbírái között ezután is voltak nemesek, de ez nem változtatott azon, hogy egy tisztán civis önkormányzat alkotta meg az 1726. évi statútumokat, a legkorábbi összefoglaló jellegű városi törvényeinket.

A polgári közönség által az 1726. esztendőben összeíratott és sérthetetlenül megtartandó városi pontok vagy statútumok¹⁹

1-mo. Nemzetes Perczell Tamás uram ökegyelme megegyezett akaratajából a Böcsületes Városnak főbíróságra választatott, és a bírságbéli büntetés is olly reminsig alatt, hogy a szeginy lakos embereket szegynységekhöz képest istenessen büntetni fogja, ökegyelminek átengedetett, amint is bizék szép magaviseletében ökegyelminek az város.

2-do. Ha valami panaszosok lesznek, és igyüket főbíró uram és esküdt uraimék előtt törvényessen folytatni kívánják, törvényessen megbüntettetnek, ebbéli törvényes büntetisik mind egyaránt főbíró és esküdt uraimék között (úgy, akik abban fáradoznak) osztodjék föl, az már előbb mondott törvény-pénzzel együtt, melyrül világos törvényünk létezik. Úgy mindazonáltal:

3-tio. A törvényes vizsgálások minden hétfőn legyenek, és az panaszosok is ahhoz alkalmaztasák magokat.

4-to. Ha mikor Nemes Vármegye gyűlésére, vagy más Közönséges Város dolgában főbíró uram vagy notarius uram kiküldetik, szokás szerint esküdt uraimék közül egy és egy városi ember melléjük adassék, és amidőn főbíró uram vagy maga dolgában, vagy városában a várostul távol lenne, ne notarius uramat, hanem esküdt uraimék közül maga helyett felemeljen, úgy még részrehajlása esetén tartozzék mást felemelni.

5-to. Úgy amidőn perceptor és borbírák számadása tartatik, mindenkor ahhoz értő, alkalmas városi emberek hívassanak városi főbíró és esküdt uraimék mellé.

6-to. Esküdt uraimék minden terminuson, azaz hétfőn Szent Mihály naptul fogva kilenc, Szent György naptul fogva pedig nyolc óraker megjeleni tartoznak az város házához, vagy azhova bíró uram rendelnyi fogja, 50 dénár büntetés alatt, és senki ezen büntetés alatt főbíró uram hire nélkül magát ne tartsa távol.

7-mo. Ha egyszer az összeírás szerint akárkinek illetősége jegyzőkönyvbe vétetik, tehát annak engedelmire főbíró uramnak, notarius uramnak vagy esküdt uraimék közül akármellyikinek (magán értvén) ne légyen hatalma.

8-vo. Akármely tanúkihallgatásnak elvégzése alkalmosságával notárius uram mellé adassék kettő vagy három esküdt uraimék közül.

9-no. A borbíróságra ketten választassanak, egyik tanács uraimék közül, másik városi uraimék közül, egyik pápista, másik kálvinista vagy lutheranus ligen.

10-mo. A jószágos gazda embert akármely bal hírrre nem lehet mindgyárt kalodáztatni, hanem főbíró uram esküdt uraimékkal együtt a dolgát törvényessen megvizsgálván, úgy tegyen igazságos ítéletet.

11-mo. Ha mikor a város dolgában követek valahova kiküldetnek, tehát az őkegyelmeknek adatott költségrül megjövedeleik alkalmatosságával tartoznak számot adni.

12-mo. Akármely aprólikos dolgok törvényes pörrel ne végeztesenek el, hanem főbíró uram het-fűre az illyetin dolgokat jelentvén, esküdt uraimék jelenlétiben végezze.

13-tio. A város közönséges akarattjából esküdt uraiméknak hűséges és hasznos szolgálatjaikért három forint engedtetett el mind az tartásból, mind pedig az portióból.

14-to. Mikor böcsüre vagy más akármely megvizsgálásra kihivattatnak városi esküdt uraimék, tehát fáradságok egy forinttal jutalmaztatik meg az bűnös félytül.

15-to. Szabad voida és vásárbírák uraimék minden holnapnak végin bevételekrül s kiadásokrul számot adjanak, s ne is fogadtassék el addig búcsúzása s leköszönése.

A statútumok nem írták le a városi önkormányzat szervezeti felépítését. A jegyzőkönyvek vezetése is sok kívánnivalót hagy maga után, gyakran még azt sem jegyezték fel, hogy milyen testület határozott az ügyekben. A statútumok előtti másfél évtizedben közgyűlés (*generalis concursus*, *communis concursus*) és kisgyűlés (*particularis concursus*, *congregatio*, *congressus*, *conventus*) működött, a későbbi polgári önkormányzatra jellemző *magistratus*, *senatus* kifejezések nem fordulnak elő a jegyzőkönyvekben. Fontosabb ügyekben az egész város megjelent a közgyűlésen.²⁰ A legjelentősebb esemény a Szent György napján tartott tisztújító közgyűlés volt, amelyen megválasztották és feleskették a város főbíráját és tisztségviselőit. Esküjük szerint a hivatalukban kötelesek voltak a város hasznára működni, nem tekintvén senkinek „atyafiságát, barátságát, személyválogatást, kérését, ajándékát, ígérétét, adományát, félelmét, kedvelését és egyéb emberi tekintetet.”²¹ Sok vonatkozásban a nemesi vármegye mintájára működő testületek történetében fontos mozzanat volt a városi emberek megjelenése a kisgyűléseken, amelyeken korábban csak a választott tisztségviselők vettek részt. 1721-ben a bor- és vásárbírák, 1722-ben az adóevő számadásánál „más convocatus böcsületes városi emberek” is megjelentek.²²

Az önkormányzat feje a város főbírája (*judex primarius*) volt, aki hivatalos ügyekben a várost képviselte, a város törvényszékén az esküdtekkal, jegyzővel, vásárbírákkal, szabadvajdával, esetenként a nemesi vármegye tisztségviselőivel, convocatus bírákkal ítélkezett. Hozzá tartozott az árva- és gyámügy. A jegyző (*juratus notarius*) rangban a főbíró után következett, de az 1726. évi statútumok a főbíró helyettesévé az egyik esküdtet tették. Ez jelzi a jegyző szaporodó hivatali teendőit, de az önkormányzaton belüli pozícióharc egyik álmomása is. Később is foglalkoztak a jegyző hatáskörével és elrendelték, hogy a jegyző „a főbíró előtt ne horgásson”. A jegyző fizetését 1715-ben évi 25, 1719-ben 30 aranyforintban állapították meg.²³ Az esküdtek (*juratores*) a választott tisztségviselőkkal együtt a kisgyűlést alkották, legfontosabb teendőjük a bíraskodás, a számadások felülvizsgálata, meghatározott ügyekben hivatalos kiküldöttként való eljárás. Rendszerint életük végéig hivatalukban maradtak, de e kérdés körül állandó harc folyt az önkormányzatban. Számukat 1724-ben 14-ről 24-re emelték. Az 1726. évi statútumok kiadásával egyidőben 10 esküdtet megerősítettek a hivatalában, melléjük két új esküdtet választottak.²⁴ A *perceptor* adóevőként az állami adóért felelt, ekkor még nem pénztárnoka a városnak. Hivatali ideje a november elejétől október végéig tartó katonai esztendő. Az adó beszédését a paletások (*paletarum exactores*) végezték, a tartó paletákra épült a katonatartás és a közmunkák teljesítése. A paleták száma változó, míg az adópaleták száma 12-nél állapodott meg az 1720-as években az esküdtek külön paletában voltak, addig a tartó (*intentionalis*) paleták száma 14 és 36 között szóródott, aminek az volt az oka, hogy számukat a teljesítendő feladatoknak megfelelően rugalmasan változtatták. A veszprémi paletások feladatait más városokban a tizedesek, tizházigazdák, utca kapitányok végezték.²⁵

A vásárbírák (*judices fori*) hivatala legalább százesztendőös múltra tekinthetett vissza. A szakirodalomból ismert, kimondottan a vásárbíróskodáshoz kötődő hatáskörökön kívül Veszprémben sokféle hivatalos tevékenységet végeztek. Esküjük szerint a piaci fontokat és az iccebéli mértékeket, instrukciójuk szerint a kocsmai iccét és pinteket, a mészárszékek és más kereskedők fontjait tartoztak megvizsgálni, de ők jártak el közrendészeti, közbiztonsági, tűzrendészeti ügyekben is. Így ők végeztek olyan teendőket, amelyek később a szabad vajda (*liber vaivoda*) feladatai közé tartoztak, aki ekkor még csak a városgazdai hivatalt látta el. Más városokban a közbiztonság, köz- és tűzrendészet a hadnagyok feladata volt, de Veszprémben csak 1727-ben állították fel a hadnagyi hivatalt. Az 1715 és 1719 közötti években két szabad vajdát választottak, 1715-ben utaltak a jegyzőkönyvben arra, hogy a másik szabad vajda hivatala a hadiadóhoz kapcsolódik.²⁶

Veszprém város határában nem voltak szőlőhegyek, ezért a városnak nem voltak hegymesterei, hegykapitányai. A borbírák (*inspectores vini seu educilii*) hivatali ideje a városiak borkimérési jogával együtt csökkent, így 1723-tól már csak négy hónap. Instrukciójuk szerint tartoztak az iccékre és a pintekre vigyázni, a borkimérés utáni borcenzust beszélni, a korcsmapénzt kezelni. Ellenőrizték a kimért bor minőségét és származását, a borkimérést végző személyek jogosultságát és a cégért. Havonta 2 forint fizetést és minden hordó bor után egy icce bort kaptak.²⁷ A városnak voltak székbírái (*inspectores macelli*) is, akik a mészárszékekre felügyeltek, de a megválasztásukról csak egy bejegyzés van a jegyzőkönyvben.²⁸ A Szent György-napi tisztújító közgyűlésen került sor a hajdú megválasztására is, aki fizetést kapott, 1723-ban évi 13 forintot, egy pár új, egy pár fejelés csizmát, egy pár bocskort, s ha jól viselte magát, még egy karasia nadrágot. Esküje szerint köteles volt a főbíró házában tartózkodni, előjárói utasításai szerint eljárni, a forspont leveleket az igaz rend szerint kivinni.²⁹

A város alkalmazottjai közé tartozott a kocsis, aki 1719-ben 28 forint fizetést, 8 öreg köből búzát, 30 font sót, 1 pár tehénbőr csizmát és három pár bocskort kapott.³⁰ Az Esterházy-féle szerződés után a város a földesúr leveleinek továbbítására levélhordozó katonákat alkalmazott. A jószágos gazdák fizették a csikósokat, gulyásokat, csordásokat, borjúpásztorokat és csőszöket.³¹

Az 1726. évi statútumok összefoglaló jellegűek, mivel megismételnek néhány korábban hozott rendelkezést. Ilyen a törvénykezési nap és idő kijelölése és az igazolatlanul távolmaradó esküdtek büntetése, amelyek a korábbi határozatokban is megjelentek. 1716-ban nyilván azért határozták el a városi óra beszerzését, hogy a hivatali időhöz is alkalmazkodhassanak a városlakók. A törvényes eljárások illetékét részletesen csak az 1731. évi statútumok szabályozták. A városi tisztségviselők számadási kötelezettségéről több esetben rendelkeztek, a megismételt határozatok azt sejtetik, hogy az elszámoltatás nem ment simán. A városi önkormányzat gyenge pontjára tapintott a püspök a városi számadások ellenőrzésére vonatkozó követelésével 1712-ben, mivel nem voltak rendszeresen elkészített, írásba foglalt és ellenőrzött számadások.³²

A statútumok egy kialakult önkormányzati szervezeten végeztek el kisebb-nagyobb változtatásokat. A kérdés, hogy mit, hiszen a legtöbb pont eddig is határozatba volt foglalva, legfeljebb nem jelent meg így összefoglaltan. A pontok között keresgélve, nem csak az látható, hogy az 1726. évi statútumok a választott tisztségviselők helyzetét rendezték, hanem az is, hogy a borbírói tisztség betöltésénél jelentkezik a *felekezeti képviselő* elve. A legfontosabb mozzanat a városi ember önkormányzati jogainak érvényesítése volt. A polgárjoggal rendelkező, a város közgyűlésein részt vevő, de az önkormányzat választott tisztségviselői közé nem tartozó, ezért a kisgyűlésen képviselővel nem rendelkező városi emberek érdekeit szolgálták a jobb ügyintézésről, a város képviselői között és a számadásoknál jelen lévő városi emberekről, a borbírósnak a városiak és a tanácsnokok közötti megosztásáról, a jószágos gazda ember kalodáztatásának szabályozásáról szóló statútumok. A nemesség kiválásával így lépett elő a közeletben a városi polgár, a civis. A restau-

Extractus

Palatium Anni 1727. Secundum Novam (Vindobonensem) per-
actum.

Varga Mihály Palatinus	1190 - -
Beledi Pál Palatinus	1080 50 -
Bukos János Palatinus	1070 - -
Simon Fáy Palatinus	1050 50 -
Csajkóczy Miklós Palatinus	1400 - -
Hugyás Mihály Palatinus	530 50 -
Bognár János Palatinus	1160 - -
Pincsi Péter Palatinus	1100 50 -
Mészáros Pál Palatinus	1270 - -
Hornák István János Palatinus	1380 50 -
Tyebkői István Palatinus	1290 - -
Kemény (Pápai György) Palatinus	1260 - -
Bankó Ferencz Palatinus	1070 - -
<i>Summa</i>	14790 50 -

*Extrahit per Joannem Pápai, Curiam
Mestrem interum Novissimum
Et rralis*

Fasc II. № 86

Kimutatás a paletások által beszedett adókról Pápai Jánosnak, a város jegyzőjének aláírásával (1727)

rációt végrehajtó földesúri hatalom által kívülről, a városi polgárság által belülről szorongatott városi önkormányzat az elkövetkező évtizedekben a lélekszámban gyarapodó város önkormányzatának működtetésére olyan testületeket kénytelen létrehozni, amelyek a mezővárosi polgárok szélesebb körének biztosítják majd, jórészt felekezeti és nemzetiségi alapon, a rendszeres részvételt és képviseletet az önkormányzat döntéseinél. A testületi

A város pecsétje egy 1735. évi iraton

működésében a nemesi vármegyére emlékeztető városi önkormányzat a nemesek kiválása után létrehozta polgári jellegű testületeit és ítélőszékét.

JEGYZETEK

1. Jelen dolgozatunk *Veszprém város önkormányzata és társadalma 1711–1849.* című előkészületben lévő monográfia részét képezi, melynek második fejezete, *Az 1745. évi városi statútumok eredete* címmel, remélhetőleg e folyóirat hasábjain fog megjelenni.
2. A veszprémi káptalan magánlevéltára (Vk.m.lt.) Veszprém oppidum 2. – Lukcsics Pál–Pfeiffer János: A veszprémi püspöki vár a katolikus restauráció korában. In: A veszprémi egyházmegye múltjából. Veszprém, 1933. 84. p.
3. Vk.m.lt. Veszprém oppidum 2. A. – Lukcsics–Pfeiffer, id. mű 86. p.
4. Ila Bálint–Kovacsics József: Veszprém megye helytörténeti lexikona. Akad. Kiadó. Bp. 1964. 396. p. – Rúzsás Lajos: A dunántúli védelmi vonal és a paraszt-polgári fejlődés a XVI–XVII. században. In: MTA Dunántúli Tudományos Intézete. Értekezések 1967–1968. Akad. Kiadó. Bp. 1968. 243. p. – Rúzsás Lajos: Városi fejlődés a Dunántúlon a XVIII–XIX. században. In: MTA Dunántúli Tudományos Intézete. Értekezések, 1963. Akad. Kiadó. Bp. 1964. 210–213. p.
5. Lukcsics József: Veszprém város újkori története. (1552–1912). In: Hornig Károly: Veszprém múltja és jelene. Veszprém, 1912. 52–53, 58–59. p.
6. VeML Veszprém város köz-, kis- és tanácsülési jegyzőkönyvei (Jegyzőkönyvek) 1712–1741.
7. VeML Jegyzőkönyvek, 1728. ápr. 24. 119. p. – Uo. 1728. jún. 8. és 14. 297–299. p.
8. Werbőczy István: Tripartitum. Bp. 1990. Bev. VIII. cím 2–3. §. Harmadik rész II. cím 1, 5–8. §.
9. VeML Jegyzőkönyvek, keltezés nélkül, 10–12. p. – V.ö.: Ila–Kovacsics, id. mű 396. p.
10. VeML Jegyzőkönyvek, 1712. 10–12. p. – V.ö.: Ila–Kovacsics, id. mű 396. p.
11. VeML Jegyzőkönyvek, az 1712–1723. évi bejegyzések alapján. – A leiratok: Uo. 1716. febr. 2. 51–52. p. és 1717. aug. 29. 57–59. p., valamint Vég hely Dezső: Emléklapok rendezett tanácsú Veszprém város közigazgatási életéből. Veszprém, 1886. XIX. D. és E. mellékletek.
12. VeML Jegyzőkönyvek, 1715–1718. 169–222. p. tartalmazza azokat a pereket, amelyekben a sedes *judiciaria civitatis Veszpremiensis* vagy sedes *judiciaria privilegiati oppidi Veszpremiensis* ítélkezett.
13. VeML Jegyzőkönyvek, 1712. máj. 1. 3. p. – Uo. 1732. jún. ? 18. 132. p. A polgárjogra vonatkozó statútum 1732-ből maradt fenn. A városba való bevételért a mesterember 6, a közönséges gazda 4, a zsellér 2 forintot tartozott fizetni, ez volt a *taxa*, később *purgerpénz*. A polgárok fiai a *taxa* felét fizették. – Pozitív definícióként felfogható az 1726. évi statútumok 10. pontja, mely szerint a *jósza-gos gazda ember* nem kalodáztatható törvényes eljárás nélkül. – Negatív definíció a borkimérés gyakorlásával kapcsolatban úgy szól, hogy *mesterlegény, szolgál* nem mérheti ki a borát. Uo. 1722. nov. 23. 82. p. – A városból való kiűzetésre az 1731. évi statútumokban van szó. Uo. 1731. jún. 25. 132. p. – Veszprém 1715-ben 85 nemeset írtak össze, köztük három csajágit. VeML Veszprém Vármegye Nemesi Közgyűlésének iratai. Nemesi összeírások, 1715.
14. A borbírák ügyében: uo. 1722. szept. 5. 80. p. – A mészárosok ügyében: uo. 1729. ápr. 26. 125. p. A felsőörsi határ ügyében: uo. 1724. júl. 12. 96. p. – Az 1727–33. évi statútumok: VeML Veszprém város oklevelei és jogbiztosító okiratai. Fasc. II. No. 88. – A nemesi és a polgári önkormányzat szétválását egy 1790. évi jegyzőkönyv így örökítette meg: „..... régenten is midőn a nemesség és a város egyenlőképpen az Eszterhazianus contractus mellett éltek, akkor is lovas katona volt kivont karddal a comunitasnak pöcsétje, a mostaninak csak párja, nincs is egyéb különbség benne, hanem hogy a város helett a nemesség neve vagyon téve, és hogy a lotzperda helyett magyar kard vagyon kivágva; az elsőre okot adtak magok a méltóságos és tekintetes földesuraságok, midőn a várost a nemességtől elszakasztották, és urbarium alá vetették, szükségképpen tehát a pöcsét dolgában is el kellett a várostul válni, mert attul tarthattak, hogy az egy pöcsét miatt az urbariumnak igája a nemességre is ne ragadjon,....” VeML Veszprém Városi Nemesi Communitas iratai. Jegyzőkönyvek, 1790. jún. 6.
15. A három rend jelenik meg a reformátusoknak a vallásgyakorlat betiltását elrendelő királyi rendeletre beadott kérvényében: *Veszpremi Helvetica Confessione levő Nemesség, Szabad-rend és több ott való lakosok közönségesen*. Vég hely Dezső, id. mű XIX. F. melléklet.

16. VeML Jegyzőkönyvek. Keltezés nélkül, 6. p. A nemesek közül négy esküdt családi neve olvashatatlan. – VeML Veszprém vármegye köz- és kisgyűlési jegyzőkönyvei 1713. ápr. 26. – Uo. 1716. jún. 15. – Uo. 1719. jún. 26.
17. Véghely Dezső, id. mű III. melléklet. – A két önkormányzat egyesítése az 1849. július 16-án megtartott helyhatósági választások eredményeként történt. Lichtneckert András: Veszprém társadalmi és önkormányzati testületei a XIX. század közepén. In: Tanulmányok Veszprém megye múltjából. (Szerk.: Kredics László) Veszprém, 1984. 313–334. p.
18. Rainer Pál: Tapolca címerének története. In: A Tapolcai Városi Múzeum Közleményei (Szerk.: Törőcsik Zoltán) 2. 1991. Tapolca, 1992. 248. p.
19. VeML Jegyzőkönyvek, 1741–1755. évi kötet elején a statútumok másolata, az eredeti az 1712–1741. évi kötet 110–111. lapjain található. A szövegben előforduló latin kifejezéseket magyar fordításban, a magyar nyelvű szöveget normalizálva közöljük. Az olvasható szövegrészek alapján megállapítható, hogy kisebb változtatásokat végeztek a másolás alkalmával, az esküdtek nevét a 9. pontban tanácsnokokra javították. A 4. pontban a főbíró helyettesítésére vonatkozó rész későbbi betoldás.
20. VeML Jegyzőkönyvek, 1719. márc. 3. 65. p. – Uo. 1724. aug. 13. 99. p.
21. VeML Jegyzőkönyvek, a 39, 42, 86. lapokon lévő esküszövegek.
22. VeML Jegyzőkönyvek, 1721. ápr. 29. 75. p. – Uo. 1722. dec. 15. 83. p.
23. VeML Jegyzőkönyvek, 1715. ápr. 24. 17. p. – Uo. 1719. ápr. 30. 68. p. – Uo. 1743. ápr. 21.
24. VeML Jegyzőkönyvek, 1724. máj. 6. 90. p. – Uo. 1724. máj. 15. 90. p. – Uo. 1726. ápr. 24. 109. p.
25. Véghely Dezső, id. mű 256. – Csizmadia Andor: Tizedesek és fertálymesterek. In: Dunántúli Szemle. IX. évf. Szombathely, 1942. 4–22. p. – A *palette* szó jelentésére: A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. III. köt. Akad. Kiadó. Bp. 1976. 70. – VeML Jegyzőkönyvek, 1717. dec. 9. 60. p. A város közgyűlése elrendelte, hogy 36 tartó *palette* 36 *szekér szénát* szerezzen be karácsonyig.
26. VeML Jegyzőkönyvek, 1715. ápr. 24. 17. p. – Uo. 42. p. – A veszprémvölgyi apácák szökött szolgálóját 1620-ban Veszprémben elfogják és a vásárbírónak átadják. Magyar Országos Levéltár. E-152. Acta Jesuitica. Irregistrata. Collegium Jauriense. 5. tétel. 1620. márc. 13. – 1655-ben a veszprémi sereg hitös vásárbírái tanúk egy adásvételnél. VeML Veszprém város oklevelei és jogbiztosító okiratai. Fasc. I. No. 35. – Két szabad vajda volt 1994-ben. VeML Veszprém Városi Tanácsának iratai. „Külömbféle irományok”. Fasc. I. No. 7. – Két szabad vajdát választottak egy 1713-ra datálható keltezetlen bejegyzés szerint. VeML Jegyzőkönyvek, keltezés nélkül (1713) 41. p. – A másik szabad vajdára az 1715. évi tisztújításnál lévő bejegyzés: „In eodem officium vaivodatus pro subsidio alterius electus et adjuratus est Petrus Szabo aliter Zábrághy.” – A vásárbírák és a szabad vajdák a hivatali idejükkel azonos időtartamra mentességet kaptak a katonatartás alól. VeML Jegyzőkönyvek, 1716. dec. 21. 37. p. – A hadnagyokra: VeML Veszprém város oklevelei és jogbiztosító okiratai. Fasc. II. No. 88. – A hadnagyi tisztség a nemesi önkormányzatban megmaradt, de a városi önkormányzatban – ismereteim szerint – megszűntették.
27. VeML Jegyzőkönyvek, 1717. ápr. 19. 53. p. – Uo. 1722. szept. 5. 80. p.
28. VeML Jegyzőkönyvek, keltezés nélkül (1713), 41. p.
29. VeML Jegyzőkönyvek, 1723. máj. 4. 86. p.
30. VeML Jegyzőkönyvek, 1719. ápr. 30. 68. p.
31. Az alkalmazottak konvenciók szerződésai a jegyzőkönyvekben megtalálhatók.
32. VeML Jegyzőkönyvek, 1716. ápr. 24. 35. p. – Uo. 1725. aug. 5. 104–105. p. – Uo. 1731. jún. 25. 132. p.

Veszprém társadalmi-gazdasági helyzete és önkormányzata a XIX. század elején

HUDI JÓZSEF

VESZPRÉM gazdag feudális kori levéltárában a szabad királyi városi jogállásért folytatott hosszú küzdelemre vonatkozó iratanyagban található egy vaskos „kötet”, melynek címe: *Acta uniuersa eliberationalia* – vagyis a „felszabadításra vonatkozó összes irat”.¹

A XVIII–XIX. század várostörténetének kutatója a rövid címről máris tudja: iratmásolati könyvről lehet szó, amely Veszprém szabad királyi városi rangra emelésével kapcsolatban keletkezett iratok szövegét őrizte meg az utókor számára. A városi jegyzőnek, Csirke Jánosnak ugyanis gondja volt arra, hogy a latin, magyar és német nyelvű iratokat összegyűjtse és keletkezési sorrendben lemásolja, hogy azokat a későbbiekben is fel tudják használni.²

A másolatgyűjtemény keletkezési körülményei ismertek. Veszprém – húszévi szünet után – 1815. június 28-án adta be a bécsi Magyar Udvari Kancellárián a Csirke által megszerkesztett felségfolyamodványt, melyben a város szabad királyi várossá nyilvánítását kérték. A Kancellária – a Budán székelő Magyar Királyi Helytartótanács útján – megindította a hosszadalmas vizsgálati eljárást, melynek következtében 1823-ban megszületett az elutasító királyi leirat. Csirke másolatgyűjteménye az ügyre vonatkozó 1815–1923. évi iratokat tartalmazza.

Az iratgyűjtemény nemcsak azért értékes, mert fényt vet a későfeudális kori magyar közigazgatás működésére, hanem azért is, mert belőle megismerhetjük Veszprém XVIII. század végi, XIX. század eleji viszonyait. Feltárul előttünk a városi polgárság és a városi nemesség, a város és földesurai (a veszprémi püspök és székeskáptalan) közti viszonyhálózat, de rekonstruálható a város és önkormányzati középszint (a vármegye) és a kormányhatóságok (helytartótanács és kancellária) kapcsolata is. Hiszen a szabad királyi városság kérdésében mindnyájan kifejtették álláspontjukat.

Jelen forrásközléssel – a város felségfolyamodványa egy részének közzétételével – a bonyolult kapcsolatrendszernek csak egyik oldalát mutatjuk be.

Tudjuk tehát, hogy a folyamodvány szerzője Csirke János időkori városi jegyző volt, aki először a magyar nyelvű változatot készítette el, majd ezt fordította le a hivatalos latin nyelvre. A másolatgyűjteményben mindkét változat megtalálható.

A folyamodvány első részéből megtudjuk, hogy a város korábbi folyamodványát³ az 1795-ben kiadott „kegyelmes resolutio” mindaddig felfüggesztette, amíg az országgyűlés által a szabad királyi városok rendezésével megbízott bizottság a munkálatait be nem fejezi. Az időről időre megújított országgyűlési bizottság azonban hosszú idő alatt sem tudott szemmel látható eredményt fölmutatni.⁴ A veszprémi polgárok türelme elfogyott – hiába várták 20 éven át az ügyüket előmozdító „princípiumok” kidolgozását! S bosszankodva tapasztalták: míg ők türelmesen vártak, addig Eszék városa mozgolódott, s elérte, hogy szabad királyi várossá nyilvánítsák.⁵

A folyamodvány általános bevezető részében Veszprém Eszék példája mellett más nyomós érvet is felhozott.⁶ Számszerűen bizonyította, hogy a város lakói derekasan kivették részüket a császári haderő támogatásából. 1795-ben 21 újoncot soroztak be a császári hadseregbe. Kézipénz gyanánt ekkor 544 rhénes forint (Rft) és 44 krajcárt fizettek ki. Ugyanezen év novemberében pedig 5000 Rft-ot fizettek le Bécsben hadisegélyként a birodalmi hadsereg megerősítésére. S támogatásuk évről évre erősödött. Nem volt év a napóleoni

háborúk idején, hogy a rendes és rendkívüli adókat, az önként megajánlott segélyeket be ne fizették volna az országos hadipénztárba.

Az általános bevezetőt követi a folyamodvány érdemi része, amely tételesen felsorolja a város indokait. Az alábbiakban ezt a részt közöljük, mely értékes adatokkal járul hozzá a későfeudális kori város gazdasági helyzetének, jogi, igazgatási viszonyainak megismeréséhez.⁷

„1.) A régiek, históriát írók tanúbizonyságiból tudnivaló, hogy Veszprém városa, mely-lyet még a rómaiak építettek,⁸ már még(!) az országnak legelső idejében is Magyarországnak legvirágzóbb városai közül való volt, melybe(n), mint királyi lakási helybe(n), a királynéknak pedig állandó lakhelyébe(n) a fejedelemnek szolgálai, úgynevezett udvarnokok⁹ lakván, s nevezetesebb privilégiumokkal és szabadságokkal megajándékozva lévén; valamint azokkal Felsőgednek kegyes emlékezetű eleji¹⁰, mint ilyenekkel akképpen bántak, úgy maga ezen város a legrégebb azon időkbe(n) is már privilegialis helynek tartatott¹¹, s megérdemelte azt, hogy a püspöki székkal is a legelső apostoli magyar király, Szent István által megfestszteltessen, mellyel e mai napon is dicsékszik.

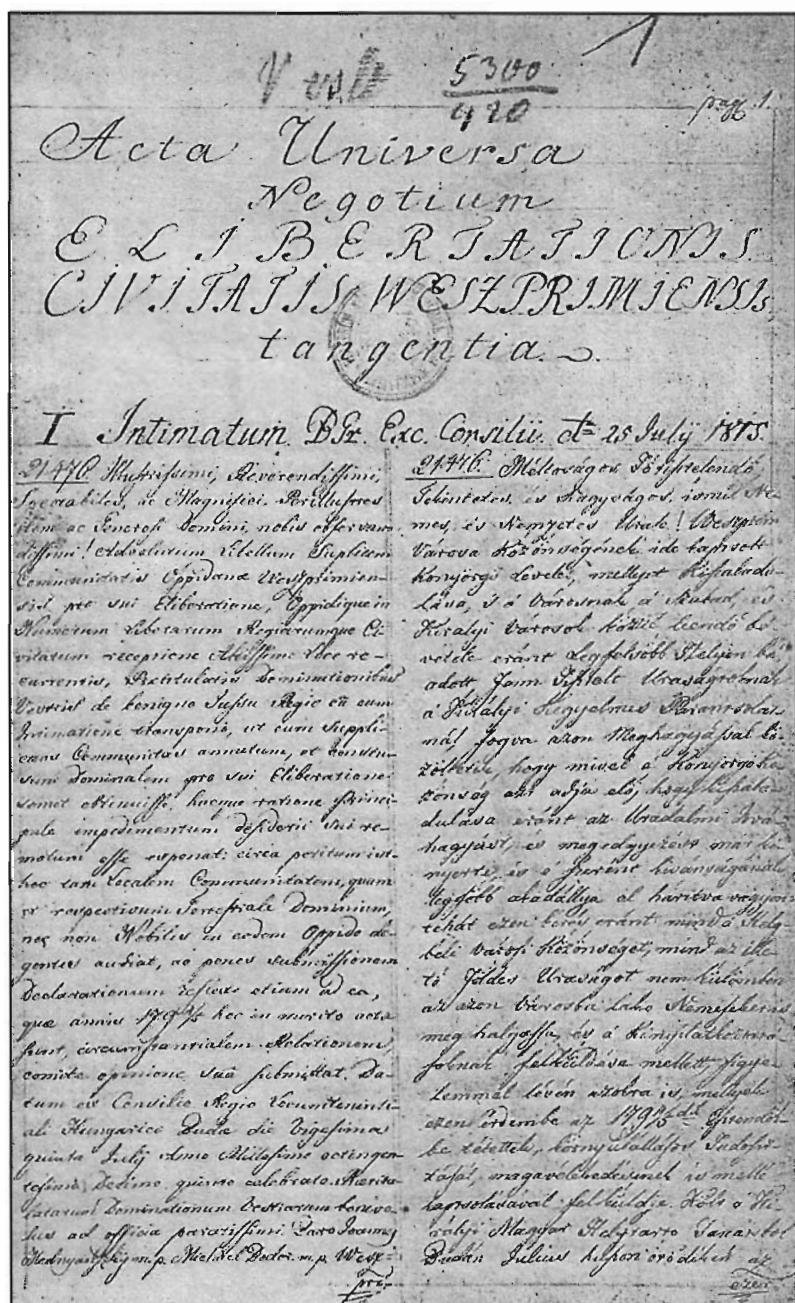
2.) Elhatalmazván a török hatalom Magyarországon, a veszprémi lakosok mint a királynék udvarnokjaiknak maradéki, ezen Veszprém városát a keresztény név ellenségei ellen változó szerencsével, s temérdek vérontással oltalmazták, mely érdeméért Felsőged eleji által külömb-külobbféle és nevezetes privilégiumokat is nyertek, mellyek ámbár a következett békességes időkbe(n) elavultak is, de hogy ezzel a veszprémi lakosoknak érdemeik is eltemetettek volna, mondani nem lehet.

3.) Bizonyos az, hogy a szabad és királyi városok tételével a nemzeteknek virágzása neveltetik, a tudományok, s mesterségek előmozdítatnak, a népeknek munkás iparkodása új ösztönt nyer, az élés módja megkönnyebbítettik – eszerént pedig a népesedés is, mely a külső és belső bátorságnak egyedül való talpköve, elősegítettik. Mindezek ezen környékbe(n) annál szükségesebbeknek látszanak, minthogy a szomszéd Zala, Somogy és Tolna, sőt Veszprém vármegyében is, távol és messze semmi szabad királyi város nincsen, hogy pedig evégre Veszprém városa mind régiségére, s érdemeire nézve a több városok felett legérdemesebb – a most nevezett vármegyékre nézve pedig legalkalmasabb helyen való, ezen kételkedni nem lehet.¹²

4.) Veszprém városának népessége mintegy 13 ezer lelkekre könnyen felhág¹³, és így sok más szabad és királyi városokat népességével fellyül halad; legnagyobb részébe(n) mesteremberekből és kereskedőkből áll, kiknek száma a városnak privilégiált helyéül való tétele által az idővel való szaporodáshoz annál nagyobb reménységet ád, hogy már ezidő szerént is igen nevezetes kereskedő s adó-vevő hellyel bír. Elannyira, hogy az ország természetényeinek akármely nemére nézve, az egész országba(n) a legelső eladó és kereskedő helyek közé könnyen számláltathatik.¹⁴

5.) Azon fellyül, hogy püspöki lakással és káptalannal bír, egy egész püspöki megyének feje¹⁵, s az ezen néven való nemes vármegye közönséges dolgainak elintézéséi helyéül szolgál.¹⁶ Vagyon Veszprémbe(n) Szeminárium¹⁷, Gimnázium és négyrendű helybeli normalis iskolák¹⁸ is, és így az ifjúság nevelésére valamint már ma is alkalmas, úgy jövendőkre ez annyival inkább virágzásba fog jönni, ha a megnyerendő privilégium által a mesteremberek szaporodásának szabadabb út nyittatik.¹⁹

6.) A városi tanács, mely egy rendes városi bíróból, tizenegy tanácsbeliakkal, ismét tizenkét úgynevezett deputatusokból, vagyis külső tanácsból, nemkülönbten hatvan választottakból, vagyis hatvanosokból;²⁰ továbbá egy törvénytudó fő- és egy aljegyzőből áll.²¹ Már régen a szabad királyi városok formájára van szervezve²², elannyira, hogy valamint egyrészt az igazságnak kiszolgáltatása ezen első ítélőszéken, mely a városi magistratúsé, semmi nehézséget nem szenved.²³ Úgy másrésztől mindennemű, még a legnagyobb civilis pereknek²⁴ elintézése gyakorlásában eleitől fogva vagyon, mellyek gyakran a legfelsőbb ítélőszékre is elvitettek. Sőt, a szükség esetére vagyon magyar és német polgárokból

A szabad királyi városi jogállás megszerzésére vonatkozó iratmátsolat-gyűjtemény első oldala (1815)

40.

Jandessofi, és az egész kö-
rosi közönség.

Adnexum Declarationis Oppidani Communium
sub J. sine Subscriptionem Oppidanorum.

1812. Az Oppidanok Summae Petitionis Veszprém Városában: egész
Veszprém Városra önkéntes hírvallatván, kikiáltással, hogy a jogok
hogy magok az ki nyilatkozattal, ha akarnak, az az, hogy mindeki,
amely a Magyar Királysághoz és a Római Királysághoz mint Földes-
Uraságot tartozik, már írásba ki legyen adva az, hogy Veszprém
Városának Királyi Városának dependens ameli esze meg egyenlő má-
hozattal. Ez évant a felelőleges deprend a Magyarországi Földes-
meg kétféle: az egy a város azon régen eljárt hírvallás,
gát elől maradván. A más pedig az az, az az egyenlőség,
ki deprend, a mennyibe nem tudnak, saját névvel magok
névvel, — az írásban sűböl pedig, mivel urán saját névvel
kétféle: melyek ebből az okból következnek.

János Földes m.p. Város Rendel. Biz. ir. Rózman János m.p. Deputatus
György Kati; Alszal m.p. Város-beli Jacob Adolph m.p. Deputatus
Pápai László m.p. Város-beli Rados Földes m.p. Deputatus
János Samuel m.p. Város-beli Halaj Pál m.p. Deputatus
János Péter m.p. Ruffa Károly m.p. Deputatus
Károly Földes m.p. Város-beli Károly Földes m.p. Deputatus
György Deveny m.p. Város-beli János György m.p.
János Deveny m.p. Város-beli János János m.p.
György László János m.p. Város-beli György László +
János János m.p. Város-beli Rózman János Deveny +
János János Deputatus János Pál m.p.
János Deveny Deputatus m.p. György Károly m.p.
János Földes m.p. Deputatus György Károly m.p.
János Deveny m.p. Deputatus György Károly m.p.
János Földes + Pulja

A felségfolyamodvánnyal egyetértő veszprémi lakosok egyezsége

özsze állott, megkülönböztetve szedett, egyforma ruhában öltözött, felkészített, s jól gyakorlott, mintegy 120 fejből álló polgári katonasága²⁵ török muzsikával, a józan politíának²⁶ fenntartására. Továbbá (van a városnak) egy huszárja, 2 hajdúja, 3 éjjeli vigyázója, vagyis baktere; 2 erdőkerülője, egy kvártélymestere – a szükséghez képest való közönséges épületekkel²⁷ és egy lázárházzal együtt.

Bízván annakokáért az alulírt közönség²⁸, melynek minden szándéka a közjónak előmozdítására, a Fölséges Korona díszére és hasznára, sőt az egész ország előmenetelére céloz, Felséged előtt bátorodik térden állva alázatosan könyörögni; méltóztassék véle született kegyelmességénél fogva, ezen dolognak bővebb munkába vétele végett egy commissariust²⁹, ki Felséged nevébe(n) munkálkodjon, kinevezi, és kiküldeni.³⁰

Felségednek legalázatosabb és örökös hívségű jobbagyi Veszprém városának bírāja, tanácsi és az egész városi közönség.³¹

JEGYZETEK

1. Veszprém Megyei Levéltár (VeML) V.101.e.bb. Veszprém város feudális kori levéltára. A szabad királyi városi rangért folytatott küzdelem iratai (1746–1843), sz.n. A kötet kifejezést azért tettük idézőjelbe, mert az árkusok bekötése elmaradt, azokat palliumba csomagolva helyezték el a város levéltárában. A másolatgyűjtemény első írott oldalán olvasható a teljes és pontos cím is: *Acta universa negotium liberationis civitatis Wespriemiensis tangentia.* (Veszprém város felszabadítására vonatkozó iratok)
2. *Csirke Jánost*, az ekkor már „főbb helyeken is ismeretes karakterű” „rendes és törvényes” ügyészt a város a különféle gazdasági visszaélései miatt elbocsátott *Tóth Mihály* főjegyző helyére 1806. március 5-én hívta meg. (VeML V.101.a. 48/1806. (III. 5.) tanácsülési jkv.sz.) *Csirke március 15-én* tette le a hivatali esküt. Ekkor emelt fizetéssel kezdhette meg működését. (Uo. 74/1806. (III. 15.) közgyűlési jkv.sz.) Fizetése 200 forint készpénzből, 10 öl tűzifából, 50 font gyertyának való faggyúból állt; de ezen felül megillette a szokásos napidíj is. Jövedelmét gyarapították ezenfelül a jegyzői magánmunkálatokból származó bevételek. Az írásbeli munkák taxáját a tanács állapította meg. *Csirke János* 22 és 3/4 évig állott a város szolgálatában. Nemcsak lelkiismeretesen végezte teendőit, hanem rendezte a város levéltárát is. Segédletei ma is jól használhatók. Az 1820-as években azonban már nagyobb súlyt helyezett az ügyvédi tevékenységre, aminek az lett a következménye, hogy a város huzamos távollétét nem nézte jó szemmel és 1828. november 5-én felmondott neki. Ő emberi gyarlóságából fakadó hibái megbocsátását kérve, illendően elbúcsúzott a várostól. (Uo. 6/1828. (XI. 5.) közgyűlési jkv.sz.) Ezt követően a gr. *Zichy* család – s ezenkívül több előkelő nemes család – ügyvédje lett. Rendszeresen előfizetett a korszak leghosszabb életű és legszínvonalasabb folyóiratára, a *Tudományos Gyűjteményre*, utoljára 1833-ban. Valószínűleg ebben az évben halhatott meg, mert többé nem találkozzunk nevével. (Tudományos Gyűjtemény, 1833. XII. 152.) Buzgó református volt, haláláig betöltötte a Dunántúli Református Egyházkerület assessor-i tisztét.
3. A város a XVIII. század végén 1790-ben és 1794-ben is benyújtotta folyamodását. V.ö. *Solymosi Erzsébet*: Veszprém harca a szabad királyi városi jogállásért. = Veszprém megyei honismereti tanulmányok XIV. (Szerk. Hadnagy László) Veszprém, 1990. 7–27., különösen 20. és 27. p.
4. Az 1790-ben kiküldött s többször megújított országos bizottság városigazgatási reformterveiből nem lett törvénytervezet 1848 előtt. V.ö. *Csizmadia* Andor: A magyar városi jog. Kolozsvár, 1941. 103–121. p.
5. *Eszék* 1809-ben emelkedett a szabad királyi városok közé.
6. A folyamodványt Horváth udvari ágens révén 1815. június 28-án adták be a bécsi Magyar Udvari Kancellárián.
7. Azon megfontolásból, hogy a forráskiadás szigorú szabályai abban az esetben kötnének meg bennünket, ha az eredeti latin nyelvű folyamodványt (instantiát) adnánk közre, jelen esetben a szöveg tartalmának publikálását tekintettük fő célnak. Nem követtük *Csirke* református jellegű, következetlen helyesírását. Elhagytuk a szavak időnkénti nagy kezdőbetűs (németes) írásmódját, a szöveget a mai helyesírási felfogás szerint tagoltuk, s láttuk el a szükséges írásjelekkel. A külön-és egybeírás kérdésében szintén a mai helyesírást tekintettük irányadónak. *Csirke* fonetikus írásmódjától is e szellemben térünk el.

8. A rómaiaknak nem volt településük a város területén, csak annak környékén (Baláca). A hadiutak sem vezettek át a későbbi város területén.
9. Veszprém a korai Árpád-korban a királyi vármegye (várispánság) székhelye volt, s különféle jogállású személyek lakták. V.ö. Gutheil Jenő: Az Árpád kori Veszprém. Szerk. Kredics László, Veszprém, 1977. (*A Veszprém Megyei Levéltár kiadványai 1.*)
10. eleji = elődei
11. privilegialis hely = kiváltsággal felruházott település; e megállapítás azt sugallja, hogy a város már a legkorábbi időben is fel tudott mutatni királyi privilégiumot. Ez azonban nem felel meg a valóságnak.
12. Ez erős túlzás, mert a város lakossága 1785-ben a tízezres lélekszámot sem érte el (7082), akárcsak 1829-ben (9079). V.ö. *Ila Bálint-Kovácsics József: Veszprém megye helytörténeti lexikona.* Bp., 1964. 399. A reformkor végére azonban már meghaladta a jelzett számot (1847: 13 846 lakos). = Rosos István alispáni jelentése az 1847. évről. VeML IV.1.b. 94/1848. (II. 3.) sz. közgyűlési irat.
13. lelkekre felhág = lélekszámot eléri
14. E megállapítást megerősíti az 1828. évi országos összeírás gazdaságtörténeti elemzése, mely kimutatta, hogy Veszprém Pécs és Sopron mögött a Dunántúl harmadik legjelentősebb piacközpontja volt. (Vonzáskörzetéhez 85 705 lakos tartozott.) A megyeszékhely az ország 284 piacközpontja közül a 10. helyen állt, (a vele rivalizáló Pápa csak a 38. volt a sorrendben). V.ö. *Bácskai Vera-Nagy Lajos: Piackörzetek a XIX. század elején.* = Ethnographia 89=1978, 217–243. p. Ugyanezen összeírásból megállapítható, hogy Veszprémben a családfelek 40%-a foglalkozott ekkor iparral, ami a város gazdasági fejlettségét bizonyítja. V.ö. *Eperjessy Géza: Mezővárosi és falusi céhek az Alföldön és a Dunántúlon (1686–1848).* Bp., 1967. 46. p.
15. püspöki megyének feje = püspöki székhely
16. a vármegye közönséges dolgainak elintézési helye = vármegyei székhely
17. szeminárium = papnevelde (Az idegen szavak esetén nem a latinos, hanem a ma használatos alakot vettem figyelembe.)
18. négyrendű helybeli normális iskolák = négy elemi népiskola: római katolikus, református, evangélikus, izraelita iskola
19. Az idegenek – így a mesteremberek – letelepedését ugyanis a földesúr engedélyezte. Az engedélyezési jogkör a kedvező jogállás megszerzésével a városi magisztrátus hatáskörébe ment volna át.
20. A városigazgatás reformja – melynek során a hatvanosok testületét is felállították –, Bizvássy Pál főjegyző nevéhez fűződik, aki 1774 őszén valósította meg modernizációs elképzeléseit. V.ö. *Hudi József: Veszprém első történetírója, Bizvássy Pál.* = Veszprémi Szemle, 1994. 1. sz. 30–39. p., különösen 32. p. A város XVIII. századi önkormányzatáról sok adatot közöl *Véghely Dezső: Emléklapok rendezett-tanácsú Veszprém város közigazgatási életéből.* (Az 1875-ik évi jelentős töredéke.) Veszprém, 1886.
21. A „törvénytudó jegyző” kifejezés alatt jogot végzett, illetve ügyvédi diplomát szerzett, vagyis jogban járatos személyt kell értenünk.
22. szervezve = szervezve; az átszervezés az 1774. évi reformmal vált teljessé.
23. Az „első ítélőszék” = a városi tanács mint elsőfokú bíróság létezésére utal.
24. civilis pereknek = polgári pereknek
25. polgári katonaság = fegyveres polgárőrség, mely a városi polgárjogot szerzett lakosokból a rend fenntartására és vallási és világi ünnepeken való „díszelgésre” alakult. A szövegben arra történik utalás, hogy a veszprémi polgárság fegyveres testülete – akárcsak Pápáé – etnikai alapon elkülönült, amit az eltérő színű egyenruha is kifejezett.
26. politia = közrend
27. közönséges épületek = középületek
28. közönség = község
29. comissarius = királyi biztos
30. A helytartótanács a vármegyére, a vármegye pedig az első alispán elnöklete alatt ülésező ideiglenes bizottságra (deputatoria) bízta az ügy kivizsgálását.
31. Az előjárósággal írhatta a folyamodványt az „egész városi közönség” nevében, mert annak mellékleteként azt a listát is benyújtotta, melyen 763 személy aláírásával igazolta, hogy egyetért az elképzeléssel, s magára vállalja a megváltási összegből rá eső rész kifizetését.

A kétszáz éves Pósa-ház

HAMAR IMRE

MÉLYSÉGES mély a múlt kútja – írja *Thomas Mann*, a nagy német író. Érdemes olykor alászállnunk a múlt mély rétegeibe, hogy felderítsük akár egy épület alappilléreit, falait, amelyek dacolva századok viharával, hajlékai emberi generációknak, titkok őrzői, üzenetek átmentői. Hiszen ha egy napon az öreg falak, kövek, téglák megszólalhatnak, döbbernénk rá a létezés, a fennmaradás csodáira. Az öreg falak hány ember születésének tanúi, felnevelő dajkái, szárnyra repítői. Ahogy a tölgyek rostjaiba felszívódnak a talaj nedvei, a tápláló ásványanyagok, a közvetlen környezet éltető elemei, egy épületbe is úgy kötődnek bele emberi sorsok, örömök, bánatok, szomorú és víg napok hangulatai, karakterek, stílusok, az építetők, a lakók szellemisége. Szerencsések azok a városok, amelyeknek patinás épületei vannak, amelyeknek épületei, palotái, katedrálisai híven őrzik a múlt idő nyomát.

A nagy földcsuszamlások idején, a történelem hekatombáiban sok városunk, épületünk pusztult, korai századainkból éppen csak hírmondónak maradtak fenn némely templomromok, monostor-maradványok. *Ezért is kell nagy becsben tartanunk azokat az épületeket, melyek dacolva az idő viszontagságaival, az erőszakos rombolásokkal, nem egyszer elvtelen városrendezési törekvésekkel, fennmaradtak, s hidat alkotnak múlt és jelen között, igazolva kontinuitásunkat Európának ebben a huzatos torkában.*

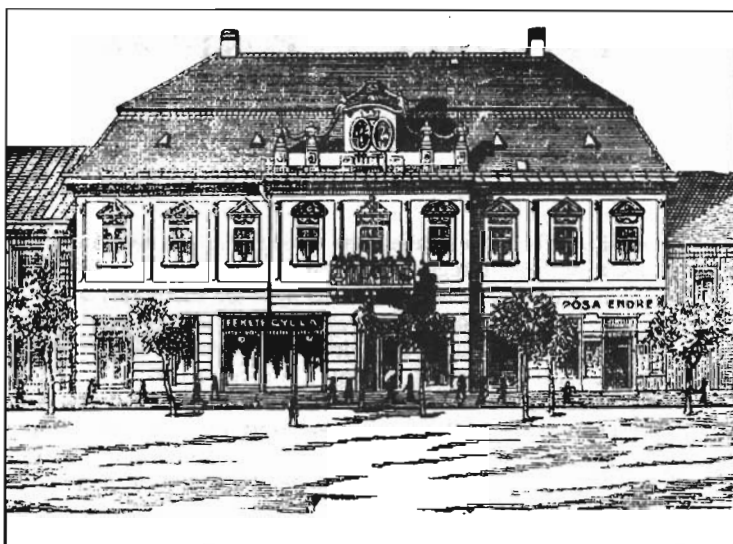
Legendák és valós történetek szövik át a veszprémi Pósa-házat. Rendszerek, utcanekvek változtak, épületek tűntek el a környékről, de a Pósa-ház mindmáig, immár kétszáz esztendeje, meg-megújuló köntösben, változó funkciókkal ékszerdobozza Veszprém Óváros terének.

A második világháború fináléjában majdnem vétlen áldozata lett egy bombatámadásnak. A közvetlen közelében vágott tizenöt méter széles, tizenöt méter mély krátert egy repülőgépből kioldott bomba, átszakítva a város főnyomó vízvezetékét is.

Dr. Gutheil Jenő, Veszprém város történelmének kutatója, szenvedélyes és értő krónikása így jellemzi az épületet a Veszprémi Hírlap 1931. évi 51. számában:

„Szép, mint egy kőbe faragott színes virágcsokor. Mióta ez év tavaszán újra kivirágzott, úgy mosolyog bele nemes művészettől fényes arculatával a Rákóczi-téri lapos környezetbe, mint egy kofák közé tévedt hercegisasszony. Ha az ember teleszívja magát szépséges homlokzatának elmúlt szebb időket tükröző fényével, s utána dübörgő autóbusz zajától felriadva és a motalkó-bűzös levegőtől cikákolva körültekint a piac-tér modern alkotásain: mintha álomból ébredne a beton-dúsrideg valóra, s tűnődni kezd: hát csakugyan halad ez a fránya emberi kultúra?”

A XVIII. században felgyorsult polgárosodás nyomán új arcot ölt a várkörnyék, a piac-tér, vagy amint akkoriban nevezték, az „öreg utca”. A jellegtelen, régi kis épületek sorra tűnedeznek el, s helyükön jobbra barokk stílusban a tehetős polgárok, iparosok portáljai gyarapodnak. Az 1749-ben végzett összeírás szerint 13 szabó, 12 csizmadia, 9 szűcs, 7 varga, 6 gombkötő, 5 takács, 4 csutorás, 2 gerencsér, 2 könyvkötő, 2 kovács, 1 bogsnár, tislér, szíjgyártó, posztós, képes, kapcakötő, pintér, molnár, 9 kereskedő, 3 borbély és 2 vasáros házat vették számba az „öreg” utcában. Színes, eleven élet zajlik a piactéren, kofák, pecsenyesütők, kézműves mesterek hangos szóval kínálták portékájukat. Ünnepeyes keretek között, nagy csinnadrattával rakják le 1764. június elsején az első utcakövet. Épülnek a káptalani épületek, s 1773-ra elkészül a szép kivitelű püspöki (ma érseki) palota. A későbbi Pósa-ház, amely sok vonatkozásban vetekszik a püspöki palotával, helyén akkor még

A Pósa-ház az 1930-as években

két kisebb épület állt. A balatonfőkajári Török-család birtokolja az egyiket. 1770-ben Török Sándor a zirci apátságnak zálogba adja az épületet, a hozzá tartozó majorságot és kajári birtokát. Később az apátság visszajuttatja tulajdonosának a földbirtokot, ezután *Török Judit az épületet végérvényesen az apátságnak adja. A szomszédos épületet (korábban Vukovich-féle ház) Perczel Jánostól és Adorján Rozáliától megvásárolja az apátság. E két ház elbontása után 1792-ben kezdenek hozzá e térség legpompásabb épülete alapjainak lerakásához. Az épület veszprémi cisztercita tanítók és zirci papnövéndékek otthona lesz, akik a püspöki szeminárium hallgatói. 1810-ben a zirci perjel Vajkay György veszprémi kanonoknak adja el az épületet.*

Az épület jellemzésére hadd idézzük ismét Gutheil Jenő szavait:

„A reneszánszhoz közel álló francia-barokk stílusban épült műemlék monumentalitás dolgában méltó párja a püspöki rezidenciának, dekoratív hatás tekintetében pedig felülmúlja azt. Gyönyörűek a kökeretes ablakok szépen kiképzett rozettás párkánydíszzei, az emeleti frontot tagoló faloszlopok faragott ékítményei, a középső falkiugrást díszítő kecses emeleti erkély és a manzardtető háttéréből kiemelkedő oromdísz. Az oromzat kettős címere a zirciek emlékét őrzi: a déli címer a halálon (hiányzik a körirat: mors = halál) győzedelmeskedő kereszt, középen a vörös sziléziai sással a heinrichauai cisztercita apátság címere, míg az észak felőli címer: a tölgyfalevél koszorúban a fehér őrdaru, az éberség jelképe a zirci apátság címere.”

Pósa Endre 1905-ben egy napon azzal a nagy hírrel tért haza Petőfi utcai otthonába, hogy megvásárolta a Rákóczi-tér 3. számú palotát. A család elképedt ettől a bejelentéstől. Hiszen akkor nem több, mint 160 korona volt otthon a vásároló bukszában.

Amikor Pósa Endre bejelentette hiteligényét a takarékpénztár igazgatójának, Ferenczy a háta mögött csendesesen, de azért hallhatóan megjegyezte: – No, lesz egy szép palotája a takaréknak, merthogy a Pósa Endre azt a hatalmas összeget kifizetni nem tudja, annyi bizonyos.

Nos, Pósa Endre rácăfolt a rossz ízű vélekedésre. Egyik kezese és támogatója lett *Perényi Antal*, a Davidikum akkori igazgatója.

A földszinti (Rákóczi-térre néző) négy helyiség üzleti célt szolgált. Egyik felét Fekete

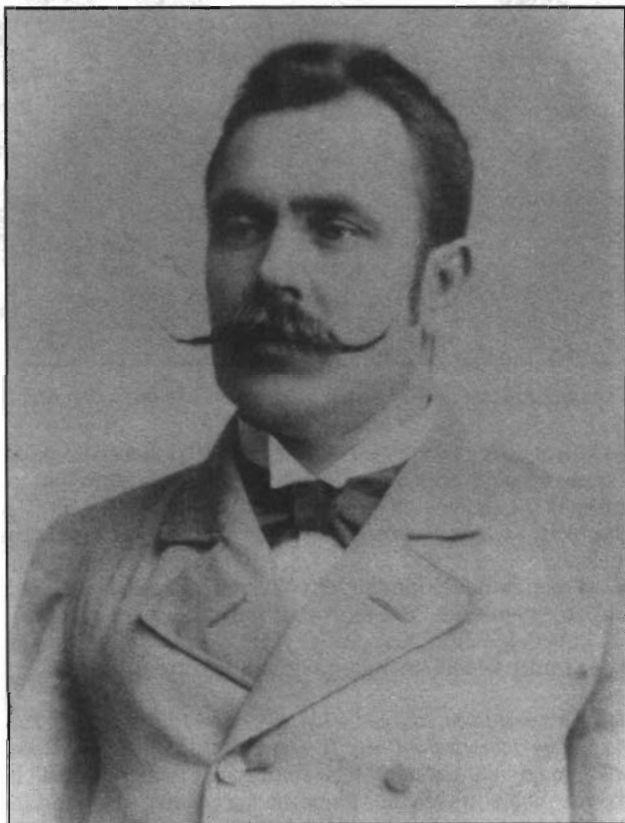
Gyula textilkereskedő bérelte, a másik részében rendezték be Pósa Endre könyv- és papírkereskedését. A négy üzlethelyiségből későbbi átalakítással három helyiség lett.

A földszinti rész Vas Gereben utcára néző traktusában két szoba a Pósa házaspár lakrésze lett, egy helyiségben kapott helyet a nyomda, másikban a könyvkötészet. Az alagsorban, illetve a pincében bőséges hely kínálkozott raktározási célokra.

Az emeleti rész hat szobájában két értelmiségi család lakott bérleményben.

Ezzel a „honfoglalással” Pósa Endre Veszprém legelőkelőbb polgárai sorába lépett. Az épület már maga is hitelesített egyfajta életformát, társadalmi felemelkedést. Pósa Endre csillaga természetesen nem az ismeretlenség ködéből villant elő. A sokféle szakmával ismerkedő, országot-világot járó hajdani vándorkönyvtáros, batyuzó vásároló sokféle tapasztalatot szerzett, már gyermekkorában intim kapcsolatba került az írott szó varázsával, a könyvekkel. Missziónak tekintette vállalkozását, olyan családokhoz eljuttatni a bibliát, énekes könyveket, naptárakat, népszerű kiadványokat, akik nem járnak kaszinóba, olvasókörokbbe, nem járatnak újságokat, de eleresztvén az eke szarvát, mégis szükségük van lelki épülésre, gondokat-bajokat feledtető olvasmányokra.

Nem kecsegtetett gyors meggazdagodással ez a vállalkozás, sok nehézséggel, akadékoskodással, ármánykodással kellett megküzdenie, amíg bizton haladhatott a maga válasz-

Pósa Endre fiatalkori portréja

totta úton. Fillért fillérre rakva, nagyon takarékos beosztással közelített életcéljához. Sok kerékkötője volt szülővárosában. Talán nem is véletlen, hogy előbb Veszprémben, a Petőfi utca 52. szám alatti saját házában nyitotta meg nagyhírű könyv-, papír-, író- és rajzszerkesztését, majd 1902-ban Várpalotán fióküzletét. A ma hetvenéves Kálmán János, Pósa Endre unokája Veszprémben a Hársfa utca 36. szám alatti lakásában ma is őrzi az 1901. szeptember 13-án kelt alispáni végzést, melyben a bemutatott nyomdai könyvet hitelesítette. Ez egyben azt is jelentette, hogy megnyíltak Pósa Endre előtt a bankok, hitelintézetek, a beruházási, fejlesztési lehetőségek.

Az 1919-es kömmün túsza (a középső ülő sorban balról jobbra a negyedik Pósa Endre)

Egy-egy épület külső, de legfőképpen belső karakterét, lelkeségét lakói határozzák meg, akik egyéniségüknek, ízlésüknek, s nem utolsósorban a társadalmi hierarchiában elfoglalt helyüknek, rangjuknak megfelelően formálják, alakítják időről időre a falakat, a belső világot, szobákat, átjárókat, az egymáshoz kapcsolódó lakótereket, gazdasági, üzleti célokat szolgáló helyiségeket.

A Posch (a család eredeti neve) família felívelő korszakának kiemelkedő, s hosszú évtizedekre meghatározó egyénisége Pósa Endre. (A névváltozás nem valami divatos magyarosítási tendencia következménye. Csupán egy anyakönyvi elhullás, elírás eredménye a kis módosulás. Pósa Endre később már sosem gondolt korrekcióra, sőt, örömmel vállalta a Pósa nevet.)

Pósa Endre áldásos tevékenysége, szakmai tekintélye, kiváló üzleti érzéke, közéleti vállalásai révén lett fogalomná Veszprémben a Pósa név. A veszprémi hitelszövetkezetnek tizenkét éven át volt pénztárnoka, majd az intézmény felszámolásáig annak felügyelő bizottsági elnöke. Városi képviselő, megyebizottsági tag, kamarai tag, s még megannyi stallum viselője. Egyik megalapítója a Magyarországi Munkások Rokkant és Nyugdíjgyesületének. Egész életében szfűgyének tekintette a magyarországi tanoncképzést. Hosszabb tanulmányutakat is

Kálmán István és Pósa Ilona esküvői képe

tett az ország ilyen jellegű intézményeiben, s népszerűsítette a jó és követendő példákat. Újságcikkekben, Budapesten, Szegeden, Győrött tartott ipartestületi gyűléseken emelte fel szavát a tanoncképzés színvonalának emeléséért. Harcolt az olyan szemlélet ellen, miszerint az iparos utánpótlás csak a gyengébb képességű, más pályákra alkalmatlan fiatalokból, lelencgyerekekből verbuválódhat.

Ismeretsége, kiterjedt kapcsolatrendszere révén nagy befolyása volt emberi sorsokra, közösségekre, szülővárosa szellemiségének alakítására.

Igazán akkor méltányolhatjuk Pósa Endre emberi, szakmai, közéleti szereplésének értékeit, ha tüzetesebben szemügyre vesszük, honnan jött, a társadalom milyen felhajtó erői ambicionálták, honnan jutott egyre magasabbra a társadalmi megbecsülés ranglétráján.

Biztos, hogy könnyebb és simább volt azok előréjutása a szakmában, a közélet színtere-

in, akik jelentős anyagi bázisról, családi tradíciók, rokoni összeköttetések emelőivel alaphozhatták meg karrierjüket.

Pósa Endre mélyről jött, megmártózott a szegény rétegek gondjaiban, örömeiben. Életének első huszonöt évében különösen sokat küszködött mindennapi létezéséért, egzisztenciája megteremtéséért. Járt Dunántúl – főként Veszprém, Somogy, Tolna, Fejér megye – falvait. A vásárokon, piacokon sokféle emberrel nyílt alkalma megismerkedni. Már korán megmutatkozott éleslátása, emberismerete, kapcsolatteremtő képessége.

Hatvanötödik életévében, 1927. április 25-én kezdi papírra vetni memoárjait „Emlékeim unokáimnak” címmel. Kálmán János tulajdonában megmaradt a vastos kötet. Nagyívű család-történetet kívánt megörökíteni Pósa Endre. Gyanítható ez abból is, hogy a vastos kötetet gondos beosztással megtervezte, huszonöt-harminc oldalanként a lapszélre ragasztotta a fejezetcímeket (Gyermekkor, Ifjúság, Önállóság, Szereplések, Új család, Háború, Forradalom, Stambul, Családfa, Unokáim). Nem tudni, mi akadályozta e szándéka megvalósításában. Az emlékezések szála ugyanis az Önállóság fejezetcím után megszakadt. A további címszavak után és közben üresen maradtak az oldalak. Az első sorvetéstől még tizennégy év adatott Pósa Endrének, de *memoárja csonka maradt*. Valójában nem tudhatjuk meg, életének milyen tájai maradtak végérvényesen, vagy részlegesen takarásban, félárnyékban. Fennmaradt korabeli dokumentumokból, újságok hasábjain, naptárakban és egyéb kiadványokban fellelhető írásaiából, s a család még élő tagjainak elbeszéléseiből, néhol már hézagossá emlékeiből alkothatunk képet Pósa Endre sokirányú, szerteágazó tevékenységéről, gazdag életéről.

Életének első huszonöt évéről azonban plasztikus képet alkothatunk.

Édesapja, Posch András Vas megyében, Vépen született. Néhány gimnáziumi osztály elvégzése után a szabómesterségre adta fejét. 1848-ban lelkesedett a szabadság eszméjéért. Végigharcolta a szabadságharc jelentős csatáit, s a leveretés után politikai fogolyként a kufsteini börtönben raboskodott hat hónapig.

Édesanyja, kajári Ross Mária a Somogy megyei Bálványoson született 1816-ban, református lelkészcsaládban.

Posch Andrásnak és Ross Máriának is ez volt a második házassága. Posch András első felesége Vörös-lány volt. Ebből a házasságból született két fiú: Ede, Lajos és egy leány: Mária. Ede a gombkötő mesterséget tanulta ki, Lajos aranyozó lett.

Ross Mária első férje egy Tóth nevű tanító volt. Özvegységében kitanulta a bábáságot.

Pósa Endre így jellemzi szüleit:

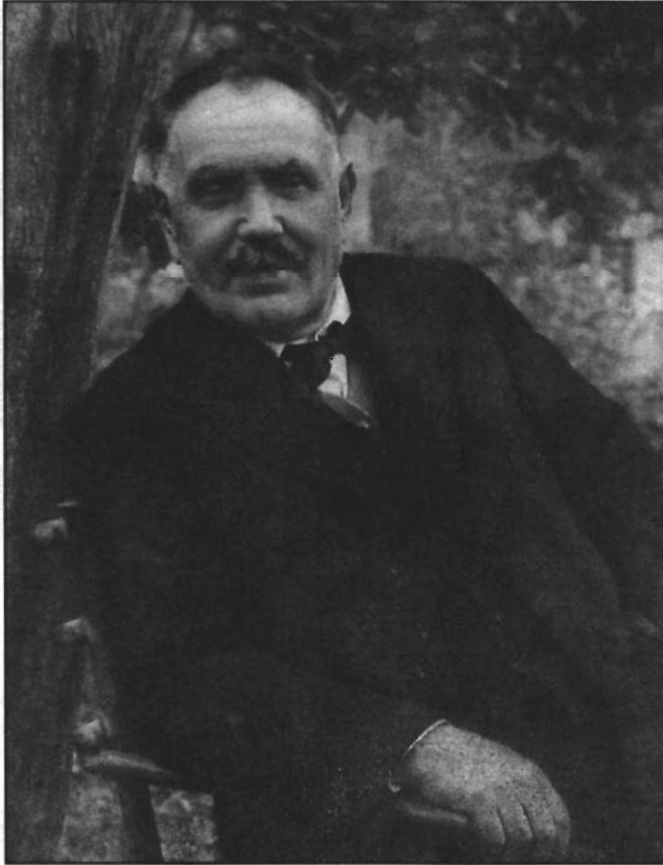
„Életük tele volt küzdelemmel. Nem bírtak egy helyben megmaradni. Édesanyámnak mások voltak a meggyőződésai, mint édesapámnak. Először a falu volt az ideáljuk. Laktak egy-egy évig Szentkirályszabadján, majd Látrányban. Később városra kíváncsoltak. Halason két évig éltek. Ott született Anti testvérem. Utána Veszprémbe költöztek, én itt születtem a Takarékkal szembeni Perlakiféle házban. Szüleim egy év múlva Pestre költöztek, ahol az apám a katonaságnál vállalt munkát. Egy téli napon a Lánchídon a viharos szél lekapta fejéről a kalapot. Meghült, s 1865. január 18-án a Rókus kórházban agyvelőgyulladásban meghalt. Az édesanyám tifuszban feküdt, nem is tudott apánk haláláról, temetéséről. Anti bátyám vörösbő, én paticsban feküdtem. Anti bátyám belehalt betegségébe, én meggyógyultam. Anyám még négy évig nyomta beteg az ágyat. Kis családunk teljesen szétesett.”

Az anya fiával odahagyta a fővárost, Tatára költözött, hogy folytassa a bábamesterséget. De nem találta meg számítását, inkább piaci kávéárusításba kezdett, s pincérek, mézsároslegények ruháit mosta, libákat hizlalt.

Pósa Endre memoárjában színesen, érdekesen eleveníti fel a tatai éveket, a gyermekkori csínytevéseket, édesanyja roppant erőfeszítéseit, hogy belőle úriembert neveljen. Endrét gimnáziumba íratta, külön tárgyakra is járatta, franciára, gyorsírásra taníttatta. Szülőgyéni János felismerte ének tehetségét, s inspirációjára több alkalommal is szólót énekelt a tatai nagytemplomban. Endrének afférja támadt a földrajztanárával, akitől méltatlanul nagy

verést kapott. Az édesanyja többé nem tudta rávenni, hogy a gimnáziumba visszamenjen. Mit tehetett? Inasnak adta Endrét Lajos bátyjához, aki a fővárosban nyolc segéddel dolgozott aranyozó műhelyében. Endre azonban a nyomdászathoz vonzódott. Így került az Athenaeumba szedőtanoncnak. Ott készült a Hon című újság, *Jókai Mórral* is ott találkozott több ízben.

Hosszú és fárasztó volt az út lakhelye és a nyomda között. A nyomdában tíz órát állva dolgozott. A megerőltető életmód megviselte egészségét, izomgyulladást kapott. Édesanyja nagy szomorúságára visszaköltözött Tatára, majd ismét bátyja aranyozó műhelyébe ke-

Az idős Pósa Endre

rült. De hamarosan összetűzött az ángyával. Hóna alá csapott egy csomó naptárt, könyvet, s nyakába vette a világot. Nagyigmándon kezdte a könyvadásit. Házról házra járt, de a vásárlók nem pénzzel, hanem tojással fizettek. Az összegyűjtött tojásokat pedig a városban értékesítette. Az anya örült az első keresménynek, de kétségbe is esett fia jövője miatt. Nagy rábeszélésre ismét visszament az aranyozó műhelybe. De nem volt ezúttal sem sokáig maradása.

Tíz év után visszaköltöztek Veszprémbe. Az anya ismét kávémérésbe kezdett, Endre pedig

A Pósa-ház és környéke a nyolcvanas években a Tűztoronyból nézve

hátára vette nagy bőrtáskáját, jól megtömte könyvekkel, s járta a falvakat. A könyvekért tepertőt, szalonnát, s egyéb élelmiszert kapott cserébe.

Amikor hírért vette, hogy a nagy árvíz után Szegedre munkáskezeket várnak, gyalogszerrrel nekivágott a nagy útnak. Ott olyan keresethez jutott, hogy hetente már két forintot hazaküldhetett édesanyjának. Homokot talicskázott, majd lófogatot bíztak a gondjaira. Jó barátokra is szert tett. Kovács nevű barátja később gyógyszerész lett, Molnár József elvégezte a tanítóképzőt, majd huszártiszt lett, később pedig Szolnok város rendőrkapitánya. A három barát jól megértette egymást, szabad idejükben újságokat, képeslapokat olvastak, tanították egymást. A nyár elmúltával Endre ismét visszaköltözött Veszprémbe, hátára vette bőrtáskáját, s rötta az utakat vásárról vásárra. Volt nap, hogy három megyét is megjárt.

A következő tavaszon ismét nekivágott Szegednek. Ekkor már irodai munkát kapott. Főnöke – egy amerikai mérnök – megkedvelte, s azt tervezte, ha vége lesz a szegedi nagy munkáknak, elviszi őt Amerikába, ahol majd leteheti a mérnöki vizsgát is. Ez a mérnök azonban még ősz előtt belebukott vállalkozásába.

Endre ismét Veszprémbe jött vissza, folytatta a könyvvarusítást. Amint kitavaszkodott, megint csak Szegedre vette útját. Több ízben is életveszélybe került. Egy alkalommal éppen csak ellépett egy fal mellől, amikor a magasból összeégett téglatömb zuhant alá. Két ízben a Ti-

sza örvényébe került. Csónakját az erős sodrás a Tisza hídjának csapta. A csónak elsülylyedt, őt magát az utolsó pillanatban mentették ki az újszegedi ácsok.

Később megvált az építkezéstől. Egy sajtüzembe került segédnek. Gyúrta a Felvidékről érkezett liptói turo közé a vaját. A főnök szigorú, rigorózus ember volt, még kimenőt sem adott. Endre nem viselhetette sokáig a regulát, Pestre vette útját Ede bátyjához. Ő is bajba jutott a gombkötő szakmájával, kénytelen volt elszegődni egy késeshez kereket hajtani. Jobb megoldás híján Endrét is beszervezte a kézműveshez kerékhajtónak.

Pesten régi ismerős cimborákkal akadt össze, akik nappal egyetemre jártak, este a színházban státsztáltak. Endre is fordított a sorsán, odahagyta a köszörűst. Délelőttönként bejárt az orvostudományi egyetemre. Különösen a klinikai előadások, az operációk érdekelték. Barátai inspirációjára részt vett egy énekmeghallgatáson. Jó benyomást keltett a karmesterben, s azzal búcsúztak tőle, hogy augusztusban visszavárják. Még csak április vége volt, mi lesz még augusztusig?! Egy barátja azt tanácsolta, addig menjen át a Népszínházhoz díszletezőnek, kellékesnek, ott jól ismeri a Galló nevű díszletező mestert. Másnapról már ott alkalmazták. Jól hasznosította az építkezéseknél szerzett ismereteit. Főnöke is megkedvelte, s beteges ember lévén, arra gondolt, megteszi majd Pósa Endrét helyettesének. A színház akkorigiban a Piros bugyellárist játszotta (Blahánéval), meg a Sztrogoff Mihály utazásait. Nagy, látványos színdarabok. Tetszett az előtérben a taps, a fény, a pompa, az ünneplés. Csakhamar megismerhette azonban a színpalak mögötti kicsinyes áskálódásokat, intrikákat. Néhány hét után elégedetlen lett a sorsával.

„Komolyan itt kezdtem gondolkodni azzal, hogy életem szilárdabb alapokra fektessem, önálló legyek: Más színpán kezdtem látni a világot. Visszavágyódtam a korábban megismert üzletemberek, derék iparosok közé. Elhatároztam, lemondok a színházról, nem várom ki az augusztust, hogy az Operába jelentkezem.”

A Pósa-család sírboltja az alsóvárosi temetőben (Héthelyi Gyöngyvér felvétele)

Bicskére szegődött a vasútépítőkhöz. Szépen keresett. *Édesanyja Veszprémben a Jeruzsálemhegyen vett egy kis nádas házat.* Nagyon boldog volt, hogy az ő nevére írták a kis vályogviskót. Endre további tőkét gyűjtött, hogy megalapozhassa könyvkereskedését. Visszaköltözött édesanyjához, s *1883-ban kiváltotta az iparendélyt.* Veszprémi iparosokkal társulva eljutott Tolna, Somogy, Vas, Zala megye jelentősebb vásáraitra. Önmagához igénytelen volt, a sátordeszkára vetett fekhelyet éjszakára. Egy-egy köcsög aludttej, egy tányér leves volt napi igénye. *„Míg az én kedves Somogyomban nem voltak kellemetlenségeim, addig szülővárosomban sokat kellett küzdenem a létért. Az üldözés azonban megacélozott. Erősebben küzdöttem, szigorúan takarékoskodtam”* – írja memoárjában.

Huszonnegyedik évéhez közelítvén a nősülésre gondolt. A Tolna megyei Kónyiban talált feleséget. Filszekker Terát kommandálták az ismerősei. Az esküvőt 1886. szeptember tizedikére tűzték ki Kónyiban. Nyolcadikán még Andocson, kilencedikén Enyingen vásározott. Tizedikén fáradtan, kialvatlanul érkezett a lányos házhoz. Esküvő előtt még gyónnia kellett. *„Semmi bűnöm nem volt, pár nappal előbb Andocson gyóntam. A pap azért, mielőtt megáldott volna, rám szózott egy csomó penitenciát”* – emlékezett vissza a négy évtizeddel korábban történetekre.

Nagy reményekkel kezdték új életüket. Üzletet nyitottak. 1888. február hatodikán azonban – mint derült égből a villámcsapás – megjött a katonai behívó. Előbb Győrbe, majd onnét Zágrábba vezényelték a 13. tüzérezredhez. Éjszakákon át álmatlanul gyötrődött, nem a kemény regula, az elviselhetetlen rossz koszt miatt. Otthon a kis üzlet, a ház, a 21 éves feleség minden támasz nélkül. Jóakarójuk tanácsára a feleség Veszprém város polgármesteréhez és főjegyzőjéhez fordult segítségért. Ők megírták (ma is megvan a családi ereklyék között a pecsétes írás) a hatósági bizonyítványt Pósa Endre feddhetetlen életéről, felesége nehéz helyzetéről. A beadványt eljuttatták a város képviselőjéhez, Bezerédy Viktorhoz, aki akkor a Parlament háznagya volt. Jött nemsokára az értesítés a kabinetirodától, hogy *Ferencz József személyes kihallgatáson fogadja Pósa Endrénét.* A férj szolgálathalasztást kapott.

Nemcsak az üzleti életben lett járatos, a politikai életben is otthonos, frissen tájékozódik. A századforduló időszakában írt cikkeiből is kiténik, élénk figyelemmel kíséri a nemzetközi politikai színtereket, s félti a monarchiát. Már közel jár ötvenedik évéhez, amikor *önként jelentkezik az első világháborúba.*

Aktívan bekapcsolódott a politikai életbe, a kisczardapártban találta meg helyét. Az 1919-es kritikus időszakokban több ízben is vállalt közvetítői szerepet képviselők, miniszterek között.

Amikor megalakították a könyvipari alkalmazottak segélyező egyesületét, Pósa Endre azt a feladatot kapta, hogy ő tárgyaljon Csernoch János esztergomi hercegprímással. A szándék az volt, hogy földbirtokosokat is felkérnek, adjanak valamelyik falujukban kis földet, telket, ahol a nyomdászok öreg korukban támaszt találnak. Nem remélt sokat Pósa Endre a zászlósúrtól. Amikor előadta jövedele célját, a hercegprímás a következőket mondta:

„– Magának igaza van. De mit csináljak? Idáig az enyém volt a morva határig, Nagyszombatig sok föld. Most – a Duna túlsó partjára, Párkányra mutatva folytatta –, az már Cseh-Szlovákia. Mind elvették tőlem. Most szegény vagyok. Idáig volt háromszáz kispapom, most van harminc. Idáig volt 36 kanonok, most lesz hat.

Végül azzal váltunk el, ha kevés is a prímási birtok, Dömösnél majd adnak földet, kis házakat az öreg nyomdászoknak.”

Pósa Endre sikeres küldetésben járt Blaha Lujzánál is. Ő akkor a magyarországi rokkant és nyugdíjas egyletnek volt az elnöke. Fennállásuk tízéves évfordulójára készültek. Valakinek az az ötlete támadt, hogy hívják meg a rendezvényre a nemzet csalóányát. Pósa Endre az egylet titkárával utazott Blahánéhoz. Szíves volt a fogadtatás, de a művésznő betegsége hivatkozva elhárította a meghívást.

„– A mi marsrutánk nem így szól. Azért jöttünk mi jó markos férfiak, ha másként nem, hát fotelban vigyük Veszprémbe a művésznőt.”

No, ez már tetszett Blahánénak. Bízva abban, hogy az ünnepség idejére javulás áll be egészségi állapotában, ígerte, feltétlenül elutazik Veszprémbe. Már napokkal előbb elfogyott minden jegy Blaha Lujza érkezésének hírére. Pósa Endre Székesfehérvárig vasúton a művésznő elé utazott. Ott szállt termes kocsiba Széll Kálmán miniszterelnök is, akinek Vajda Ödön zirci apáthoz volt meghívása. Igen érdekes volt Széll Kálmán és Blaháné tárgyalása. A miniszterelnököt is meglepte, a művésznő mennyire jártas az ország dolgában, hány minisztert ismer. Sajnálta már, hogy Kádártánál el kellett válniuk, a miniszterelnököt ott várta a zirci apát kocsija. A nemzet csalogányának olyan frenetikus sikere volt Veszprémbe, hogy a színházat majd szétdőntötte a közönség. Még egy utalást találunk Pósa Endre feljegyzéseiben Blaha Lujzával kapcsolatban. Amikor Budapesten ínséges idők jártak, Pósa Endre felesége indítványára tíz kilogramm nullás lisztet vitt a művésznő lakására.

Pósa Endre veszprémi nyomdájában, könyvkötészetében mindig foglalkoztatott tanoncokat, fontosnak tartotta az utánpótlás segítését, szakmai, emberi képzését. Büszke volt rá, hogy hetvenhat éves szabadult fel műhelyében. 1911-ben szerződtette – előzetes megállapodást szerezint – két esztendőre Kálmán Istvánt, aki később jobb keze, társtulajdonosa, majd pedig veje lett.

Kálmán István a Tisza vidékéről származott, szülei Büdszentmihályon (ma Tiszavasvári) éltek. István édesapját, Kálmán Jánost Mészáros Lázár hadügyminiszter nevezte ki hadnaggyá a fehértemplomi ütközetben tanúsított hősiességéért.

A dédunoka Kálmán János ma is élénken emlékszik arra, hogy gyermekkorában a családi diskurzusokon gyakran esett szó Türr Istvánról, anyai nagyanyjáról, Schrott Veronáról, akinek Bálint nevű testvére édesapja dédapja volt.

*Kálmán István amint megkapta családi örökségét, megvásárolta Pósa Endre könyvkötőműhelyét és könyvkereskedését. 1913 augusztusában pedig feleségül vette Pósa Endre Ilona nevű leányát. E házasságból négy gyermek – Teréz, Endre, Hermin és János – született. Hermin és János ma is élnek Veszprémbe. Pósa Endre sokféle termékkel állt a lakosság rendelkezésére. A századforduló idején több sajtótermék hagyta el nyomdáját. 1901-től 1902-ig jelent meg a maga szerkesztette *Iparosok Lapja*. E hetilap sok cikkét is maga írta.*

Pósa Endre jelentette meg 1901. szeptember 22-től 1902. március 20-ig a *Veszprémi Ellenőr* című független hetilapot. 1902 áprilisától június 22-ig adták ki az 1848 című független újságot. 1904. május 12-től október 16-ig jelent meg ugyancsak Pósa Endre kiadásában a *Veszprémvármegye* politikai hetilap. 1915-ben *Közművelődési Közlemények* címen is megjelentetett folyóiratot.

1912-től kezdődően adja ki az *Iparosok Naptárát*. Jellemző vállalkozó kedvére, széleslátókörűségére, hogy a naptárnak majdnem a teljes cikkanyagát maga írta. Vérbeli újságíró szenvedélyességével szegődik érdekes témák nyomába, sok vonatkozásban bátran bírálja a kormányzati politikát is.

Sok más funkciója mellett a *Vármegyei Közművelődési Egyesület* elnöke.

Többször járt balkáni államokban, Törökországban, gyakran megfordult Bécsben. 1933-ban cserevonattal Londonba utazott. A veszprémi ipartestület ajándékát – egy Lipták-féle faragott díszcsutorát – is vitte magával, amit Rothermere lordnak személyesen kívánt átadni. A magyar csoport fogadtatásáról, lelkes ünnepléséről rendkívül érdekes riportban számolt be itthon a Veszprémi Hírlap hasábjain.

1902 és 1920 között mintegy százhusz könyv (naptár, kézikönyv, elbeszéléskötet, színdarabok, egyletek évkönyvei, polgármesteri jelentések, útleírások, humoreszkek, tankönyvek, lexikonok, közművelődési, múzeumi szakkönyvek) kerül ki Pósa Endre nyomdájából.

E rövid tanulmány csak szerény összefoglalója Pósa Endre gazdag, áldozatos életének. Záróköként álljon itt 1901-ben írt vallomásának egyetlen mondata:

A Külkereskedelmi Bank által felújított épület napjainkban

„Ma is mint városi képviselő, megyebizottsági tag, kamarai tag, és számos intézménynél szereplő egyén, nincs semmi más óhajom, csak az, hogy míg van tetteróm, míg bírom a munkát, a magyar nemzeti egységért, a haza lenézett kispolgáraiért áldozhassam életemet.”

A névadó gazda nagyívű életpályájának felvázolása után vessünk egy pillantást ismét magára az épületre, sorsa alakulására. Miután a Pósa-család megszéledt, s az államosítás után a leszármazottak is kiköltöztek az épületből, több tulajdonos váltotta egymást, más-más funkciót szánva az épületnek.

A Pósa-ház kétharmad részben a megyei tanács, egyharmad részben pedig a Pannonker Vállalat tulajdonába került. A vegyes tulajdonú épület egy részében a Pannonker csemegeboltot, s irodákat üzemeltetett. Később, jelentős átalakítások után, Kiss József nyitott itt sörözőt, vendégfogadói részleget. A veszprémiek kedvenc helyévé vált a söröző és étterem, mígnem újabb fordulat állt be a tulajdonlásban. A *Magyar Külkereskedelmi Bank* százötvenmillió forintért vásárolta meg az épületet. *Fazekas György* építész-mérnök tervei alapján a Magyar Építő Rt. szakemberei felújították az épületet, banki céloknak megfelelő változtatásokat végeztek az utcai fronton, s módosították a belső traktusokat, megszüpítették a belső udvart is, mindvégig gondosan ügyelve a műemléki értékek megőrzésére.

Noha kilencven esztendeje nem teljesedett be Ferenczy takarékpénztári igazgató jóslata, *1993-ban pénzüntézeti tulajdonba került az épület*, amely immár kétszáz esztendeje Veszprém város egyik ékessége.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Közlöny, hivatalos lap. Debrecen, Kedden, február 6. 1849. (A honvédelmi bizottmány helybenhagyásával a fehértemplomi és egyéb hősiek ütközetekben kivívtott hadi érdemei jutalmául Mészáros Lázár hadügyminiszter – többek között – Kálmán Jánost hadnaggyá kinevezte.)
2. Veszprém rendezett tanácsú város hatósága – a polgármester és a városi főjegyző kézjegyével ellátott – hivatalos bizonyítványa Posch András hosszabb szabadságra bocsáttatása ügyében. Veszprém, 1889. február 23.
3. Iparosok naptára az 1913-ik közönséges évre. Szerkeszti Pósa Endre.
4. Pósa Endre: A szövetkezetek. Veszprémi Hírlap, XXXVI. 47. szám.
5. Dr. Guthell Jenő: A veszprémi Pósa-ház. Veszprémi Hírlap, 1931. 51. sz.
6. Pósa Endre: Utazás Londonba az angol–magyar cserevonattal. Veszprémi Hírlap, 1933.
7. A Pósa-család. 1927. Kézirat.
8. Szegletli Ildikó: Veszprém megye nyomdászata, 1860–1920. Közművelődési Kiskönyvtár, Veszprém, 1978.
9. H(amar) I(mre): Egy csendes centenárium. Napló, 1983. október 8.
10. Varga Ibolya: Megújul a Pósa-ház. Napló, 1993. augusztus 5.

Ludvig Kálmán Modern Dunántúlja a századeleji Veszprémben (III.)

ÁCS ANNA

A kritikák hatása

AMIKOR 1910. szeptember 11-én megjelent az első két, megsemmisítő kritika a Modern Dunántúl egy héttel előbb utcára került első számáról, az olvasók már a lap második számát olvashatták. Az új társadalmi hetilapot teljességgel elvető, létjogosultságát megkérdőjelező recenziók hatására talán azok is megvásárolták a friss számot, akik különben nem érdeklődtek volna iránta. A nem így kívánt, semmiféle megértést nem mutató fogadtatás végül propagandául szolgált a lap számára. A Modern Dunántúl az egyértelmű negatív bírálatok ellenére sem szűnt meg, hatóságilag sem tiltották be megjelentetését. *Radikális polgári olvasói köre egyre szélesedett Veszprémben és a Dunántúl több városában.*

A hetilap második száma még az előzetes szerkesztői koncepció jegyében készült. E számtól különül el a két szerkesztő feladatköre: *L. Diegó, azaz Ludvig Kálmán lett a főszerkesztő, míg Próder László a felelős szerkesztői posztot látta el.* Elsőként közöltek az olvasók tájékoztatásra előzetes tartalomjegyzéket. Bevezető írásként, mintegy további gondolkodásra készítő vezércikként dr. Illés Dezső veszprémi ügyvéd iskolai tankönyvet elemző tanulmányát hozták. A szerkesztők megjegyzése szerint a szerző eredetileg felolvasásra szánta írását, innen ered annak könnyebb és változatosabb formája. Illés előljáróban a család szerepéről fejtette ki véleményét. Ha a mai olvasó „áthallásokat” érez belőle, az nem lehet a véletlen műve: *„A család szellemi funkciójával a tanintézetek kelnek versenyre. Az utca és a sajtó óriási befolyást gyakorolnak a gyermekek nevelésére... A mai családi élet csak halovány árnyalata a hajdani patriarchális családi életnek... Én boldognak érzem magamat, hogy a középkorból visszamaradt lovagként elmúlt idők társadalmi légkörét szívhattam magamba, s hogy családommal, gyermekeimmel a lehető legteljesebb szellemi közösséget élem.”* Első osztályos kislánya katolikus népiskolai tankönyveit olvasgatva kénytelen volt megállapítani, hogy azok a haszontalan definíciók tömegével, a gyakorlati érzék teljes kipusztításával mételeznek, elveszik a gyermekek kedvét a tanulástól. A cikkíró a közvélemény figyelmét kérte a „tankönyveszközírók szemetjének” elsöprésére. Bizonyára sokan egyetértettek vele: *„a tankönyvek megírása a legnagyobb íróművészek dolga és a legnagyobb emberbarátok irigyelt feladata lenne...”*

A *Szépirodalom* rovatban mindössze egy novella és egy vers kapott helyet. Hermanné Ludwig Blanka veszprémi szerző általa vázlatnak minősített elbeszélésében három, zárdában nevelkedett nő találkozik tíz év után. Beszélgetésük témája természetesen a szerelem és házasság, a harmonikus szépség keresése. A szerelem modern felfogását is tükröző novellát szerelmi élmény emlékéit idéző vers követi. A Modern Dunántúl második számából fájlalhatóan kimaradtak irodalmunk klasszikusai.

A *Krónika* rovat e szám legtartalmasabb, legjobban szerkesztett része. A cikkek élén A pletyka című glossza Diegó tollából származhatott. A fiatal főszerkesztő a jellegzetes kisvárosi jelenséget pellengérezte ki. Egy megtörtént veszprémi eset kapcsán ítélte el azt a társadalmat, mely az ilyen kritikátlan ócsárlást „beveszi”. Írásához ezt a záradékot fűzte: *„Remélünk és bízunk abban, hogy a veszprémi kultúrelet intenzívebbé tételével némileg elveszti*

MODERN DUNÁNTÚL

TÁRSADALMI, IRODALMI, MŰVÉSZET-KRITIKAI HETILAP

Főszerk.: **L. DIEGO**. • Felelős szerk.: **PRÓDER LÁSZLÓ**

Megjelenik minden csütörtök este

1. évfolyam • 1910 okt. 13. • 6. szám

Előfizetési ára: egész évre **12 korona**,
félévre **6 korona**, negyedévre **3 korona**.

Egyes szám ára 30 fillér.

Központi szerkesztőség és kiadóhivatal: Kérjük t. előfizetőinket, hogy előfizetéseiket **kizárólag a kiadóhivatalba** küldeni sziveskedjenek.
Veszprém, Thököly-u. 5. sz.

Cikkeink átvételét sajtóügyi felelősségrevonás terhe mellett csakis a forrás megnevezésével és a szerzők előleges beleegyezésével engedjük meg.

TARTALOM:

SZERKESZTŐSÉG: A veszprémvármegyei muzeum.
SZIGETHY FERENC: Dunántúli jegyzőkhöz.

Szépirodalom:

ELEK VIDOR: Budapesti történet. (Novella.)
KOMJÁTHY JENŐ: Viharének. (Vers.)

Művészet:

AIGLON: Opium álmok. (IV. Rajz.)
DIEGO: Aiglon.

Krónika:

Nagykanizsa irodalmi élete. (*Strem István, Nagykanizsa.*) — A nappali áram Veszprémben. (*Dr. Sz. K., Budapest.*) — Szinikritika. (—x.) — A hévizi villamos sorsa. (*Baldzs József, Keszthely.*) — A torokberéndi tanítónő ügye. (*Diego.*) — Sümeg főreáliskolát kér. (—r.)

Hírek.

majd hatalmi körét a mende-monda, hisz más szenzációkra is eléggé intelligens a nagyközönség." A rovat veszprémi tudósításait a vár központi épületegyüttesének sziluettképe vetíti előre. A lap meglehetősen nagy terjedelemben számolt be a város képviselő-testületének rendes őszi közgyűléséről. A krónikaszerű ismertetést egy-egy adott témánál az ismeretlen tudósító személyes hangú megjegyzései színesítik. Véleményének adott hangot például a tűzoltó laktanya, szertár, parancsnoki lakás és lóistálló építésének megszavaztatásával kapcsolatban: „Így végre teljesülésbe megy Óvári Ferenc régi álma, mely minden saját és lakosságának érdekeit védelmező városnak első kötelessége. Hihetetlen, hogy a mai időkben ilyen nehezen szavazzassék meg egy vagyoni érdeket biztosító intézmény, ma, amikor más városokban egy rendszeres, a modern kívánalmaknak megfelelő, (nem pedig operettszerű, díszfelvonulós, recsegő zenekaros, önkéntes) tűzoltóegylet felállítása olyan természetes és vitát nem szülő ügy, hogy annak bármi költségen való létesítésébe gondolkodás nélkül megy bele a polgárság. Végre megszületett Veszprémben is." Az ipariskola építésének tárgyalásához ezt a megállapítást volt kénytelen fűzni: „Szép világot vet a maradi emberek gondolatvilágára és készülletlenségére." A másik két veszprémi krónikahír a helyi színészettel foglalkozott érdemben, valamint a megyei gazdasági egyesület pontatlanul megfogalmazott meghívóját kritizálta. Pápáról az – lp – betűjelű tudósító küldte el beszámolóját a lapnak a városi közgyűlésről. Sopronnal két írás foglalkozott a modern festőiskola felállítását, illetve a színház kapcsán. Zalaegerszeg vasútügye révén a tudósító a város kulturális életéről oszthatta meg véleményét az olvasókkal. Kaposvárról két, derűsebb témájú tudósítás érkezett a lap számára.

A Modern Dunántúl utolsó, *Hírek* című rovatát Hermann János grafikája díszítette a második számtól. A két szembenéző, erősen stilizált páva vonalas rajza a szecesszió hatása alatt készült. A hírek élén a szerkesztők mondtak „nyilvános köszönetet" a Balatoni-Szövetség „agilis titkárának", Cséplő Ernő úrnak, hogy önhatalmúlag megtiltotta a lap indulását jelző plakátok kiragasztását a balatoni fürdőhelyeken. Az egyoldalas rovatban fő-

Illusztráció a lapból

leg személyi híreket közöltek Sopronból, Szombathelyről, Kaposvárról, Balatonfüredről és Veszprémből. A lap második számának terjedelme mindössze 16 oldal, az első, bemutatkozó számhoz képest több, mint felére csökkent oldalszáma.

A Modern Dunántúl szeptember 18-án megjelent *harmadik számában* már reagált a lapról közzétett helyi kritikákra. A szerkesztőség három oldalnyi terjedelemben fogalmazta meg válaszáat. Mottóul a Veszprémi Hírlap summás véleményét idézték: „A Modern Dunántúl zászlójára kiírt kultúra: a pornográfiával vérrokon, sőt valóságos pornográfikus szépirodalom, szabad gondolkodás, a keresztény hit és erkölcs támadása..." A szerkesztők történelmi példákkal illusztrálva tételesen cáfolták az ellenük felhozott vádakát. Különösen a keresztény hittel és erkölccsel való szembeállításuk ellen tiltakoztak: „Mi nem támadunk hitet, nem támadunk keresztény erkölcsöket, de harcba szállunk mindennel, a mi a formákért lényegét áldoz, harcba szállunk szabadon, nyíltan a gondolat erejére támaszkodva. Nem döngtetünk évezredes tanokat, elismerjük az elismerésre méltókat, de szívbéli mély meggyőződéssel, a magunk igazságai fegyvereivel dol-

gozunk és harcolunk – ha kell – a modern kultúráért.” Az elmarasztaló kritikákat hozó veszprémi lapokról így vélekedtek: „A Modern Dunántúl hirdett programját azok támadják, kik képtelenek voltak évtizedek munkájával bármilyen kultúrelételeket teremteni. Ha a mi lapunk is Mihálykák zöngeményeit, a vidéki lapokban megszokott tárcacikkeket adna – nem lenne létjoga, mert más formában adná ugyanazt, a mit az eddigiek.” A szerkesztőség nyíltan vállalta a harcot a gondolatszabadság jegyében a felhozott vádakkal szemben, lapársuknak megköszönték végül, hogy alkalmat szolgáltatott programjuk ismételt kifejtésére.

A szerkesztőség, a két ifjú ember ekkor még valóban nem kívánt módosítani lapjának eredeti programján. Válaszuk után, mintegy az előző szám „vezércikkének” folytatásaként dr. Weisz Jenő Győrött elhangzott előadásának részletét közölték Iskola és élet címmel. A szerkesztői megjegyzés szerint azért, mert az is „az iskola és az élet között tátongó úrt teszi vizsgálat tárgyává”. A Szépirodalom rovatban Diego „kényszerült” írni a kritikák hatására a modern poezisról, „a modern ember megváltozott lelkivilágának hű tükré”-ről. Utolsó mondata szelíden szól a bírálókhoz: „A mikor tehát discrét mosollyal haladnak el önök a modern poezis termékei mellett, gondoljanak vissza egy pillanatra a művész világ forradalmáiraira, kik előtt ma tekintély imádó tisztelettel hajtanak fejet és gondolják meg, hogy az Önök ősei azokat intézték el kicsinylő kézlegyintéssel – és lám az ő útjuk még sem állott meg!” E rovatban, a modern líra szemléltetéséül három verset hoztak Bibó Zoltántól, Főzy Gyulától és Hangay Sándortól. A Krónika rovat elsőként kritikát közöl a veszprémi színház Bernard Shaw előadásáról. Tartalmas elemzést ad, színvonalával messze kitűnik a veszprémi lapársak hasonló témájú írásai közül. Majd Takách Ádámot, a Veszprém megyei árvaszék elnökét üdvözölték – Próder Lászlót sejtjük az „r” betűjel mögé rejtőző szerzőként – 30 éves elnöki jubileuma alkalmával. A cikkíró szükségesnek tartotta kifejtetni, hogy nem a személyes kultusz kialakítása okán szól Takách Ádámról, hanem, mert a modern gyermekvédelem terén elért eredményeit értékeli nagyra. Ugyancsak Pródertől származhat a Veszprém vármegyei gazdasági egylet 50 éves jubileumára reagáló glossza. Az ifjú újságíró a dicsőség elismerése mellett, bocsánatkéréssel, s nem a támadás szándékával a szociális kérdések megoldását kéri az egylettől. Nívós e szám Színészet rovata, amely a zalaegerszegi, kaposvári, veszprémi és soproni színházi életről számolt be. A Hírek rovat másfél oldalon hozott egy, illetve néhány mondatos közleményeit a lap fennállása óta első ízben Szerkesztői üzenetek követik. Az olvasói véleményekre reagáltak frissen, hol illendő komolysággal, hol humorral.

E szám terjedelme 15 oldalt tesz ki. A következő számok oldalszáma alig tér el ettől, az állandósult terjedelme 15–20 oldal között mozgott a tartalomtól függően.

1910 szeptemberének utolsó vasárnapján már a Modern Dunántúl negyedik számát olvashatták az érdeklődők, kik között – a szerkesztői üzenetekből kitűnően – egyaránt akadtak gimnazisták, tanítók, Nyugat-olvasók és derús asztaltársaságok. A lap első cikkét dr. Leszner Adolf soproni orvos írta. Az 1908. évi halálozási statisztika adatait vizsgálva az aránytalanul magas gyermekhalandóság okait boncolgatta. A kultúrátlanságot, tömegszegénységet, helytelen életmódot jelölte meg a legfőbb okokként. Míg a nép művelésével gyökeresen és előnyösen nem változtathatnak a közegészség állapotán, a falusi bábaasszonyok, mint szociális gondozónők kellő továbbképzését javasolta átmeneti megoldásként. Emellett szükségesnek látta a szegény anyák gyermekgondozási kellekekkel való ellátását, hogy a gyermekhalandóság leszorításával is helyet követelhesünk magunknak a nyugat-európai kultúrnemzetek között. Az orvos-szerző külön foglalkozott a téma tárgyalása során az egészségtelen falusi lakóházakkal, a lakásokban rejlő egészségkárosító tényezőkkel. Kormányfeladatnak tartotta az egészséges falusi lakások építését, illetve támogatását hivatalos tervrajzokkal és építőakciókkal. A bevezetőként közölt, kiemelt témájú tanulmányt a szerkesztőség örömteli közleménye követte. Arról adtak hírt, hogy a lapjukat üdvözlő levelek nagy száma arra engedte következtetni a szerkesztőséget, valóban létezik egy modern, a lap törekvéseit méltányló réteg a Dunántúlon. Az üdvözlő levelek sorából

Lehner Adolf, a soproni Napló munkatársának levelét emelték ki és közölték teljes terjedelmében. Lehner sok szerencsét kívánt a vállalkozáshoz. Kifejtette, hogy *„érdekes és célszerű volna, ha a Dunántúl összes liberálisan gondolkodó férfiúi – újságírók, ügyvédek, orvosok stb. – ez új lap körül csoportosulnának... Hogy azonban az így szellemileg megindult mozgalmat személyes ismerettséggel, barátsággal is megpecsételjük, célszerű és hasznos volna, ha a dunántúli újságírók, írók és művészek a Modern Dunántúl közös kapcsa révén évenként a Dunántúl egy-egy városában quasi kongresszusra jönnének össze. Mennyit tanulnánk mi ez által!”* Végül egyesület alakításának szükségességét vetette fel a soproni újságíró.

A Szépirodalom rovatban e számban Hangay Sándor egyik novelláját, Diego Kitépni vágyom című versét és Hermanné Ludvig Blanca Könnyek című hangulatrajzát jelentették meg. A *Krónika rovat* ismét a hetilap legizgalmasabb, aktuális társadalmi kérdéseket taglaló része. Csupán néhány cikkéből idézhetünk most. Eszterházy Pál gróf gondokság alá helyezésének hírére a „mulató magyar” archeotípusáról fejtette ki véleményét „r”, azaz Próder ironikus felhangokkal. Örömmel tájékoztatták az olvasókat a magyar szabadgondolkodókat tömörítő pesti Reform klub megalakulásáról. Két népművészeti „szürke napihír” között talált összefüggést „o” (Diego) azon medítált, hogy a még „itt élő művészi csrának a fejlesztésére kellene gondot fordítani és nem átültetni akarni más körülmények és idegen viszonyok között kialakult, tehát lényegében idegen dolgot.” Az 1910. évi népszámlálás fontos szerepéről írt Próder. Sok kérdést felvető cikkéhez egy „-l” betűjelű szerző fűzött megjegyzést a statisztikai adatgyűjtést hitelességére vonatkozóan, hangsúlyozva, hogy a pontos munka „nemcsak államérv, nemcsak magánérv, hanem kardinális társadalmi követelmény”.

E számban láthattak először a hetilap olvasói zirci városkép sziluettet a zirci krónikahír előtt. A ciszterci rend egyetemes káptalanjáról számolt be a tudósító. A hírhez önkéntelenül kommentárt fűzött korántsem vallásellenesen, kiemelve: *„A népek mindig volt és mindenkor lesz szüksége vallásra és hitre, legyen az a budhizmus lemondása, a mohamedanizmus fatalistikus világfelfogása, a kereszténység távol menyországra nevelése, avagy a socializmus vallása.”* Végül a „győri kultúrünnepről”, a katolikus fiúinternátus és a tanítóképző internátusának megnyitásáról adtak összefoglalót.

A *Színjáték rovatban* csupán Próder élehangú, de segítő szándékú kritikáját jelentették meg a veszprémi színeszetről. A szerkesztő-szerző a színházat nem szórakozóhelynek, hanem a „szellemi üdülés” ünnepi helyének tartotta, ezért bírálta a helyi színház repertoárját. Az utolsó oldalon veszprémi, székesfehérvári és zalaegerszegi rövid, közérdekű híreket közöltek.

A Modern Dunántúl *ötödik száma* október 6-án került az utcára. Már nem vasárnap, hétvégi olvasmányként, hanem csütörtökön este. Az ismeretlen szerzőtől származó vezércikk a szabadgondolkodás fogalmát határolta körül. A terjedő világfelfogás egyetlen céljaként a dogmák és szellemi konvenciók elleni küzdelmet jelölte meg a cikkíró, bár megjegyezte: *„Ez a szabadgondolkodás már nem harcos, nem támadó: contemplál, megállapít.”* Nem tartotta a szabadgondolkodás kizáró okának a vallásos világfelfogását, csak a dogmatikus, merev álláspontokkal jellemezhető vallásosságot ítélte el. Egyértelműen leszögezte, hogy a tisztultabb világnézet alkotó tényezőjeként a szabadgondolkodás nem vádolható rombolással, mert az az új világot építi.

Az összevont *Művészet, Szépirodalom rovatban* teljes oldalt szenteltek egy fiatal veszprémi szobrászművész bemutatásának. Csikász Imre portréját kevés életrajzi adattal, a művészi pályafutás főbb állomásaira, jellegzetességeire koncentráltan rajzolták meg. Menyaszszonyom című reliefjét külön, mint művészi fejlettségét karakterisztikusan jellemző munkáját ismertették. Az ifjú szobrászról szóló szeretetteljes írás utolsó sorát idézzük: *„Úgy kell az ő dolgait nézünk, mint nagy lehetőségeket magukban rejtő csrákat, melyek erőtől duzzadva eredményes posztívumokat és büszke, nagy jelentőségű eredményeket sejtetnek.”* E számban két novella kapott helyet. Haraszti Hugó: A kövek beszélnek című elbeszélése hangulatrajz

Munkatársai a legkitünőbb hazai humoristák és rajzolók. A külföldi világ irodalmi jeleseit pedig legjobb nevű fordítóinkkal töltöcsöltatja. — Ak igazán jól akar mulatni, rendelje meg a **MÓKÁT, a világ legjobb kiállítású és legolcsóbb képes hetilapját.** 24 oldal szöveggel, 12-14 rajzzal és színes képekkel jelenik meg minden szerdán.

M Minden legalább fél éves előfizetésnek Karcasonyi Ajándékul két modern szépirodalmi könyvet ad. **25**

Az egyetlen humoros szépirodalmi és művészeti képes hetilap a

MÓKA

Főszerk.: **NAGY SÁNDOR**

Magas irodalmi és művészeti színvonala biztosítja a **MÓKÁT, hogy minden művelt urt csald kedvence legyen.**

ELŐFIZETÉSI ÁRA:

Egész évre . . . 10.— kor.

Félévre 5.—

Negyedévre . . . 2.50

Egyes szám ára 20 fillér.

Szerkesztőség és kiadóhiv.: **Budapest, VI., Törzs-körút 30.**

Telefon-szám: **22-63.**

ASBEST-CEMENT PALA

néven forgalomba hozunk az eternit-palához hasonló palát.

Elpusztíthatatlan. Az *asbest-cement pala* arra van hivatva, hogy minden eddig elsőrendűnek elismert fedőanyagot, legyen az rézbádog, természetes vagy cserép, kizárólag és arra, hogy tűzbiztonsága folytán zsindelet, kátránylemez, szalma stb. anyag helyett alkalmazhassék.

Karbantartási költség nincs. Az *asbest-cement pala* az időjárás befolyásával dacolva elpusztíthatatlan és az ugynevezett olcsó fedőanyagoknál minden esetben gazdaságosabb, mert az *asbest-cement palával* fedett tetőknél karbantartási munkálatok ki vannak zárva.

Tűzálló, vízálló. Az *asbest-cement pala* lényegében mátkó, a mely asbestből és portland-cementből készül. A felhasznált anyagok ezeknek helyes összetételénél fogva már önmagukban biztosítják az *asbest-cement pala* ellenálló képességét tűz- és atmoszferikus befolyások ellen.

Nem törik, nem reped. Ezenfelül az *asbest-cement palában* foglalt asbest-rostok oly hatást gyakorolnak, mint betonszerkezetnél a sodronyhálózat. Innen ered az *asbest-cement pala* bámulatos szilárdsága és az, hogy az *asbest-cement pala* nem törik és nem reped.

Könnyű fedélszék, olcsó fedélszék. A csekély súly a legkönnyebb fedélszék alkalmazását teszi lehetővé, továbbá azt, hogy meglevő bádog-, kátránylemez-, zsindelet vagy szalmával fedett fedélszék a tetőzet megújítása esetén megerősítés nélkül *asbest-cement pala* fedésre használhatók; a könnyű és ezért olcsó fedélszerkezet alkalmazhatósága minden új épületnél az építési költség jelentékeny csökkentését eredményezi.

Méretek. A tetőfedésre használható *asbest-cement palát* 30×30 centiméteres és 40×40 centiméteres nagyságban, mint a gyakorlatban legjobban bevált méretekben árusítjuk. Külön lapok készülnek oromszegély, taréj, gerinc és a többiek számára.

Kívánatra elvállaljuk nagyobb épületek fedési munkálatainak eszközlését is.

Mintákkal, költségvetéssel, árajánlattal mindenkor készséggel szolgálunk.

ABELES MIKSA özv. és FIA

az asbest-cement palagyár veszprémmegyei képviselője, Veszprém.

A CIMLAPOT RAJZOLTA: HERMANN JÁNOS.

A BÉLYEGET KÉSZÍTETTE: NAGY SÁNDOR.

RÉVAI ÉS SALAMON KÖNYVNYOMDAJA

Budapest, VIII. ker. Csió-út 18 szám

olaszországi úti élményeiről, Thomas Mann A ruhásszekrény című novelláját a Modern Könyvtár első füzetéből közölték „mutatóul”.

A *Krónika* rovatban Próder stílusára ismerünk az apró hírek apropóján gyakorolt ironikus társadalomkritikából. A bécsi vadászkiállítás magyar pavilonjának további sorsán gondolkozva felveti, hogy a tanulságos és művészi szépségű kiállítást itthon egy mezőgazdasági múzeum keretében kellene elhelyezni. Ám nem a fővárosban, hanem két fejlődésben levő város, Győr és Sopron közül valamelyikben, emelve e városok idegenforgalmát.

A *Színjáték* rovatban ezúttal a kaposvári, a pápai és veszprémi színészzel foglalkoztak érdemben. A közel három oldalra duzzadt *Hírek* rovatban a Dunántúl nyugati és középső területein fekvő városok közérdekre számot tartó híreit hozták.

A Modern Dunántúl hatodik számának élén a szerkesztőség által jegyzett cikket jelentették meg a Veszprém vármegyei múzeum ügyéről. Aktuális kérdésként a múzeum elhelyezési gondjának megoldására tettek javaslatot. A közérdekre hivatkozva felkérték a megye vezetését, hogy a főispáni lakást adják át múzeumi célra.¹ Majd Szigethy Ferencnek a dunántúli jegyzőkhöz intézett felhívását közölték. A szerző a lap támogatására szólította fel kollégáit, mert a Modern Dunántúl – az országos jegyzői lap kiadásának meghiúsultán – vállalta egy állandó közigazgatási rovat szerkesztését. A szépirodalmat e számban Elek Viktor Budapesti történet című novellája és a Komjáthy Jenő posthumus kötetéből választott Viharének című vers képviselte. A *Művészet* rovatban maga a főszerkesztő „látatta” lírai hangú írásában Aiglon: Opium álmok című rajzait. Aiglon, azaz Sassy Attila könyv alakban megjelent rajzait már a lap első számában az olvasók figyelmébe ajánlották. A könyvet a Modern Dunántúl kiadóhivatala útján rendelhették meg az érdeklődők. Most két rajzot mutattak be a lapban. Ludvig ezek „soká visszarezgő formahangulatát” érzékeltetve írta le gondolatait a századelő új művészi törekvéseiről. Sassy Attila, művésznevéen Aiglon szecessziós, dekoratív rajzsorozata rendkívül közel állt a Csáth Géza, Cholnoky Viktor műveiben megjelenő élmény- és magatartásformákhoz. Kortársaira – így a Modern Dunántúl szerkesztőire is – nagy hatást gyakorolt.²

E szám krónikaanyaga is különösen gazdag és sokrétű. Strem István Nagykanizsáról küldött glosszájának ironikus címe az általános helyzetre utal: „Nagykanizsa irodalmi élete, vagy ha úgy tetszik bármely vidéki városé.” Strem végkövetkeztetése így szól: „... hogy produktív és termelőképességűvé válhasson bármely vidék irodalma, ahhoz elsősorban a közönség ízlésének kell finomulnia.” Pesti szerzőtől (Dr. Sz. K.) származik a veszprémi nappali áramszolgáltatás kiépítését szorgalmazó cikk. A szám egyetlen színikritikája is ebbe a rovatba sorlódtott. A Pápai Közölny egyik durva hangú bírálatából idéztek elretentésül, mert az „megszentségtelenítette az előadó művészetet.” Balázs József Keszthelyről tudósított a hévízi villamos sorsáról. Diego a Modern Dunántúl szerkesztőségéhez érkezett levélre válaszolva ismét a tósokberéndi tanítónő ügyével volt kénytelen foglalkozni, kérve a főtanfelügyelő intézkedését. Próder László glosszájában Sümeg főreáliskola-alapítási szándéka kapcsán az ipariskolai képzés szükségességét fejtegette a vidéki ipar fejlesztésének érdekében.

A lap profiljának megváltoztatása

A Modern Dunántúl hatodik számának *Hírek* rovatát meglepetéssel konstatálhatták az olvasók. Az addigi rövid hírek helyett egyetlen szerkesztőségi közleményt jelentettek meg. Ebben bejelentették, hogy a lap kicsiny terjedelme miatt ezentúl külön szépirodalmi és művészeti kritikai orgánumot bocsátanak ki *Új Igék* címmel, havonta egy alkalommal. A Modern Dunántúlban viszont új állandó rovatokat alakítanak ki a lap eredeti célkitűzéseinek megfelelően a szociológia, közigazgatás, iskolaügy témaköreiből. Ígérték a *Krónika*

rovat fejlesztését s meg kívánták szüntetni a Hírek rovatot. *A profilváltoztatás miatt a hetilap következő két számát nem jelentették meg.* Az olvasókat az Új Igék két ív terjedelmű első számával akarták kárpótolni. Ugyanakkor felhívták az előfizetők figyelmét arra, hogy a lap szerkesztősége november első hetében irodalmi „estélyt”, s még a hónap folyamán képkiallítást rendez.

E tervezett változtatások valójában nem szegényítették, hanem tartalmilag gazdagabbá, karakterisztikusabbá tették a lapot. A csekély terjedelem gátolta a nívós irodalmi-művészeti írások közlését, illetve e rovatok színvonala nem mindig érte el a kellő szintet. A Hírek rovat megszüntetésével – mivel abban tényleg nem adtak új információt –, pedig egyértelműen nyert a hetilap. Helyesnek bizonyult az a szerkesztőségi felismerés, hogy fejleszteni kell a Krónika rovatot. Ez a rovat a Modern Dunántúl első hat számának szinte legjobban szerkesztett, kiváló, közérdekű témákat felvető, megoldási javaslatokkal szolgáló glosszák sorát hozó része volt. Ennek bővítése a lap liberális-radikális olvasótáborának szélesedését is elősegíthette. Az irodalmi est és képzőművészeti kiállítás szervezése a szerkesztőség eredeti koncepciójában szerepelt, megvalósítása egyben propagandául szolgált a Modern Dunántúlnak.

Az 1910. november 3-án nyomdából kikerült új szám *borítólapján* ugyan a *hetedik szám*-ot tüntették fel, *belső fejlécén* már a *kilencedik számot* olvashatták az előfizetők és a lap vásárlói. A két héti szüneteltetett hetilap első cikke a pápai bencés főgimnázium ügyével foglalkozott, bírálva a város közgyűlésének döntését. Nem a vallás ellen agitált az ismeretlen szerző, amikor a „felekezetiellen népoktatás” mellett foglalt állást. A konzervativizmus és modernizmus harcát látta a szerinte elhibázott döntés mögött, a fejlődést, a tanítás új és friss elemeinek, módszereinek bevezetését féltette. A *Közgazgatás rovatban* a közegészségügy sikeres reformjáról értekeztek a szociális haladás érdekében. Balázs József Keszthelyről a Zala megyei jegyzők és segédjegyzők évi rendes szabadságának szabályozása ürügyén a tisztviselői kar méltánytalan helyzetéről írt. A hétoldalas *Krónika rovatot* már a módosított szerkesztői elvek jegyében állították össze. A vidéki hírlapírás színvonalát bírálva példákat hoztak a Keszthelyi Hírlapból és a Modern Dunántúlt is alpári módon kritizáló Veszprémi Újságból. Szenvedélyességgel ítélték el a papi túlkapást egy veszprémi öngyilkos asszony temetése körüli kálváriára reflektálva.³ Baló Irén énekesnő veszprémi hangversenyére hívták fel a figyelmet. A művésznő bemutatására a Trencsényi Lapokban róla megjelent bírálatot idézték. Rövid hírben számoltak be a balácai ásatásokról és a balatoni fürdők világitásáról. Győrből a Kisfaludy irodalmi kör felolvasó „estélyéről” küldtek összefoglalót. A tudósító a szentimentalizmus és romantika hagyományait ápoló kört a modern irodalmi irányzatok pártolására buzdította. Páparól egy „igénytelen városi hír”, a pénzügyi bizottság előadójának lemondása kapcsán a városi fejlődést gátló közgyűlési személyeskedésről alkotott véleményt a glosszairó. Keszthelyről Balázs József a gazdasági akadémiai beíratásokról értesítette az olvasókat. A mostani hallgatókról megállapította, hogy „komolyan gondolkodó fiatal emberek, kik át vannak hivatásuktól s komolyan veszik a tanulást”.

A soproni tudósító, Lehner Adolf újságíró három helyi témát is érintett. A kőhidai fegyház fegyőreinek lakásépítéséről, a soproni sajtóviszonyokról és a városban kötött vegyes (keresztény-izraelita) házasságokról adott hírt. Elsőként közöltek kommentárral kísért napi hírt a „nagyvilágból”, jelesül Párizsból, amelyhez két hazai eset tanulságait kapcsolták a kulturális különbség érzékeltetésére. Aktuális közgazdasági témaként a magyarországi húsínség okait vizsgálták. Külön oldalon interjút közöltek a veszprémi múzeum ügyéről. Medgyaszay István tervezőmérnököt kérdezték meg a kultúrpalota-múzeum városképbe illő helyéről. Az utolsó, a *Hírek rovat* ezúttal sem maradt el. Az előző számhoz hasonlóan egyetlen felhívást hozott. A Modern Dunántúl szerkesztői a modernizmus terjesztésére irodalmi és zeneestet hirdettek a veszprémi színházban. A november 12-i est résztvevői közül Lovell Fenella párizsi énekesnő nevét tették közzé. Az énekesnő Rippl-Rónai vendé-

ge volt éppen Kaposváron. Rippl-Rónai elvállalta az est „milieut”-jének, azaz látványának, díszletének tervezését. A szerkesztői üzenetek arról tanúskodtak, hogy a Veszprémben szerkesztett hetilap az ország szinte minden részére eljutott és az erdélyiek érdeklődését is felkeltette.

1910. november 10-én már a *Modern Dunántúl tizedik száma* került ki a rangos pesti nyomdából. A kiemelt, első helyen közölt tanulmány a művésznyomor és a vidék kapcsolatát, összefüggéseit elemezte. Feltehetőleg Ludvig fogalmazta meg gondolatait, a stílus és a felhozott veszprémi példa erre enged következtetni: *„Hogy minő abszolút közönyvel viseltetik a vidéki közönség a körében élő művészberek értékei iránt, arra karakterisztikus esetet mondhatok el Veszprémből. Hosszú éveken át lakott itt Nagy Sándor, a gödöllői mester. Már túl volt akkoriban első párisi sikerein és Budapesten is jól ismerték a nevét. Egyszer egy fővárosi hírlapról jött le, hogy meglátogassa. Végig kérdezősködte a fél várost és senki nem tudta megmondani, hol lakott. Végre a Temetőhegyen egy öreg anyóka, ki rendszerint alamizsnát kapott tőle, vezette el hozzá. Pedig ő már jó pár éve élt Veszprémben. A dolgai után nem érdeklődtek, de hogy hosszú a haja, hogy szandálban jár és vegetáriánus, azt minden kávésnénike tudta jól. A művészi értékek a művész embervoltától való különválasztása és ez értékek megbecsülésére és istápolására van szükség, ha azt akarjuk, hogy vidékre tévedt művészberek élete ne legyen pokol. S ha kifejlik a vidéken a művészi szépségek utáni szükségérzet, akkor a művésznyomor nem lesz probléma, akkor minden kisváros adhat otthont egy-egy időre fejlődésképes egyéniségeknek, amíg új környezet utáni vágy messze nem űzi őket. Fejlesszük tehát minden eszközzel a vidék művészi ízlését és akkor megoldottuk a művészek gazdasági problémáját.”* A Lucius név mögé rejtőző szerző német és osztrák példák révén az újabb tanítási irányoknak megfelelő vidéki nevelőotthonok magyarországi felállításának szükségességét hangsúlyozta cikkében. A *Kronika rovat* szociális témájú glosszákat közölt Győről, Pápáról, Sopronból, Várpalotáról és Veszprémből. Közülük kiemelkedik a pápai munkásgimnázium sorsáért aggódó írás. A várpalotai tudósító „alvó városát” igyekezett mozgósítani cikkével. Erős társadalomkritikát gyakoroltak a veszprémi „szegényügy” ismertetésekor. A nagymérvű szegénység hátterét, kiváltó okait kutatva az egyházi vezetés felelősségére figyelmeztetett a „papi város”-ban a magát meg nem nevező glosszáiról. Megoldásként a városi ipar és kereskedelem fejlesztését ajánlotta a munkásság helyzetének javítására. Elismeréssel számoltak be Baló Irén veszprémi hangversenyéről és a rokkant-egylet működéséről, báljáról.

A *Közgazgatás rovatot* egyetlen cikk töltötte ki. Örömmel üdvözölték a kisgazdák mozgalmát a november 6-án Kaposvárott tartott kongresszusuk alkalmából, mert reformeszméikből várható „a gazdasági viszonyok jobbulása”, a parasztság elszakadása a nagybirtoktól. Az új birtokstruktúra kialakulása a mezőgazdasági termelés fellendülését váltaná ki és visszaszorítaná az egykerendzert és a kivándorlást, fogalmazták meg a szerzők.

E szám szerkesztői üzeneteiből kitűnt, hogy a *Modern Dunántúl* ifjú szerkesztői milyen lelkesedéssel szervezték a tervezett képzőművészeti kiállítást és készítették elő az Új Igék című irodalmi–művészeti kritikai kiadványukat. Többek között Kolozsvárról, Rozsnyóról, Medgyesről vártak anyagot a tárlathoz és az Új Igékhez.

Az egy héttel később megjelent számban a lap hű olvasói meglepetéssel fogadhatták az első cikk címét: *Politika és társadalmi kérdések*. A szerkesztői koncepció eredetileg a lap politikamentességét ígérte. Mi indokolta két hónap elteltével a radikális változtatást? A szerkesztők a társadalmi élet és a politika összefonódását, a vidéki társadalom rétegződését elemző tanulmányukban adták meg a választ: *„Midón a »Modern Dunántúl« megalakítása először pozitív alapot nyert, előzetes jelentésünkben kimondottuk, hogy: »Nem politizálunk, mert politikai pártállás nélkül akarjuk egyesíteni mindazokat az embereket, a kik az igazi kultúra kifejlesztését áhítják.«* Azóta súlyos és nagy tapasztalatokat szereztünk. Beláttuk azt, hogy ma Magyarországon és főképpen a Dunántúlon igen nagyon mellékes dolog a kultúra és igen nagy ritkaságok azon individuumok, a kik valóban a kultúrhaladásról álmodnak, a kik igazán szívet és lélekkel akarják azt. Ellenben igen sokan vannak, a kiknek a kultúra ápolása divatos külsőség, a kiknél – legyen

szó irodalomról, művészetről, társadalmi mozgalomról, vagy bármi másról – az anyagi érdek és a helyzetük megszabta, határolta felfogás az irányadó és egyedül s kizárólag jogos, másról tudni, sőt hallani sem akarnak s minden mást kiátkoznak, lebilincselnek és elfojtani, megölni törekcsenek. Ezek a tapasztalatok vezettek bennünket amaz elhatározásra, hogy hozzáfogjunk a viszonyok lehetőleg javításához, hogy harcos fegyvert vegyünk kezünkbe, melylyel kivívhatjuk a magunk igazát. Ha Magyarországon minden politikába fullad – ám legyen; mi felvesszük ezen a téren is a harcot, akarunk mi is politikát, fogunk mi is állást foglalni ezekben a kérdésekben és harcolunk teljes erőnkkel és minden energiánkkal az olyan viszonyok létrehozásáért, melyek lehetővé teszik, hogy az általunk hirdetett kultúrának talaja legyen... Nem változott programmal, hanem teljesen a régi állásponton állva, egy hajszálnyit nem engedve –: csak környezetünket megismerve, tartjuk szükségesnek politikai lappá való alakulásunkat... Azon átalakulás, melyet mi a társadalmi rend mai formájától egészségesebb életviszonyok létrehozása céljából szükségesnek vélünk, kováncja tőlünk a politikai programot s midőn mi ezt megtesszük, csak társadalmi kérdésekbeni állásfoglalásunk végső következményeit vonjuk le.” A cikk utolsó sorában tett bejelentés ezek után már nem kelthetett újabb meglepetést: „A Modern Dunántúl 1911. január 1-vel politikai lappá alakul át.”

A Közigazgatás rovatban Balázs József két írását közölték a jegyzők státuszának rendezéséről, illetve az állami tisztviselők szolgálati idejének csökkentéséről. Az „a” betűjelű szerző pedig a vármegyei közigazgatás korszerűsítését sürgette.

A krónika-glosszák balatonfüredi, keszthelyi, soproni és veszprémi hírek nyomán fogantak. Mindegyik közérdeket szolgáló társadalomkritikát gyakorolt, mellőzte a személyeskedést. A veszprémi szerző az Uránia tudományos színház állandó előadásainak hírére kifakadt az üzleti szellemű, ám államsegélyt igénybe vevő, a félművelt közönség érdeklődésére számot tartó, valójában a tudománynak csak ártó Uránia estek ellen. Próder László keményen bírálta a vármegyei gazdasági egyesület ésszerűtlen döntését a húsdrágaság megszüntetésére.

A Hírek rovatban előfizetési felhívást hoztak, mivel a lap szerkesztősége – nyilván az e számban közölt profilmódosítás következtében – új előfizetést nyitott. Annak a közönségnek a támogatását kérték, amely nemcsak „szórakoztató eszközt lát a lapban”, hanem „harcos orgánomot” kíván a maga igazának elfogadtatására és minden erővel kész küzdeni céljaiért.

Amikor 1910 decemberének első napján megjelent a Modern Dunántúl I. évfolyamának 12. száma, talán még a szerkesztők sem tudhatták, hogy ez a hetilap utolsó száma... A lap eredeti programjához kapcsolódó előadássorozatról számoltak be előljáróban. November 20-án a veszprémi kereskedelmi kaszinóban dr. Fényes Samu, a Budapesten megjelenő Úttörő című lap szerkesztője tartott előadást a szabadgondolkodásról. Ugyancsak e napon Fényes a kereskedelmi iskola tornatermében Darwin elméletéről beszélt a „munkásság óhajára”. A lap szerkesztősége szerint „az előadó egyénisége és bizonyító ereje igen nagy hatással volt a jelenlévőkre és előre biztosította a későbbi munkáselőadások sikerét”. November 27-én Ludvigh előadását hallgathatták az érdeklődők az Iparosifjak önképző-egyletében. Az ifjú főszerkesztő a „vallások fejlődéséről és a gazdasági erők evolúciójaképpen előálló társadalmi jelenségekről értekezett”. Az előadás után parázs vita kerekedett. Demjén Márton református lelkész provokatív kérdéseire meggyőzően válaszolt Ludvigh s a hallgatóság is vitába szállt a lelkész -szel. Demjén felháborodásában lemondott tiszteletbeli tagságáról és lemondásra bírta az egylet elnökét, Szász Ferenc ny. református tanítót is. A Modern Dunántúl megjegyzése az afférhoz: „Lám-lám, mit nem tesz egy előadás!” A szerkesztőség az első előadásokról szóló rövid híradás után bejelentette a második előadássorozat programját. December 4-re hirdették meg Hangay Sándornak, a Móka című humoros szépirodalmi és művészeti képes hetilap szerkesztőjének előadását a modern líráról, ugyancsak a Kereskedelmi Kaszinó termében. Erre a napra tervezték még Fényes Samu választát is.

Ebben a számban közölték a Marius álnéven publikáló szerző tanulmányát Tolsztoj és

Aiglon: „Opium álmok”

Turgenyev kapcsolatáról. A következő cikk a szerkesztőség munkások számára szervezendő előadásait készítette elő az elvek megfogalmazásával.

A *Krónika rovat* élén Bibó Zoltán szellemes írását olvashatták a táncról. Sopronból a színház megnyitására adtak hírt és a helyi katolikus konventet ítélték el, mert hívei részére Bachus-pincét nyitott. E rovatba sorolták Hermanné Ludvig Blanca ismertetését Hauptmann: *Die Organisierung der Intelligenz* című könyvéről. Ribó Zoltán Komjáthy Jenő frissen kiadott verseskötetéről írt szeretettel, rajongással. Az utolsó glossza Pápáról érkezett a szerkesztőségbe. A várost mint a felekezeti béke hangzatos cégére mögé rejtőző „anti-szekularizáció városá”-t jellemezte karakterisztikusan a tudósító.

A *Hírek rovat*ban megismételték előfizetési felhívásukat és bejelentették, hogy az Új Igék a Modern Dunántúl 7. és 8. számaként december 25-én jelenik meg. Tudjuk, már nem jelenhetett meg...

A Modern Dunántúl előadásorozatának visszhangja, a lap megszűnése

A veszprémi sajtó az első támadások után szinte tudomást sem vett a társadalmi, irodalmi, művészet-kritikai hetilapról. Csupán a Veszprémi Újság foglalkozott irodalmi rovatában a lap harmadik számával szeptember 25-én. A Modern Dunántúlt humorisztikus lapnak titulálta a magát meg nem nevező cikkíró. Tartalmát az érdekes és kacagtató jelzőkkel illette. A szerkesztőség Veszprémi Hírlapnak adott válaszát gúnyolta ki: „*Mindjárt a vezető cikkelyben rejtett szellemességgel ujnyi magas betűkkel válaszol egyik helyi laptársunknak. Valószínűleg azt akarta kisatírozni, hogy íme a forma tekintélyes volta alatt milyen tekintélytelen dolgok foglaltatnak. Aztán meg a nagy Krisztus és kis Krisztusok közötti párhuzam! És a most megjelent legnagyobb Krisztusokra való alludatio!*” Aztán Ludvig versét becsmérelte. Glosszája záró soraiban kíméletlen szavakkal kelt ki a szerkesztők ellen: „*Oh kis Jancsó Jánosok! A legelső magyar komikusnak tórol metszett utódai! Aki szintén mindig komolyan játszott minden komikus szerepet és éppen azért ért el óriási kacagtató hatást. No de többet nem trunk. Helyszűke miatt. Sajnáljuk. Nem ugyan azt, hogy többet nem írhatunk, hanem azt, hogy a kevés rendelkezésre álló helyből máris ennyit elvesztgettünk.*”⁴

A Veszprémvármegye október 20-i számának első oldalán foglalkozott a Modern Dunántúllal. Aiglon: Ópium álmok című rajzait így minősítik: „*egy részeg toll kalandozásai, vagy pardon Oszai álmok című, képeit megkedveltető pillanatok (Pardon eme nem modern és nem feminista szóért) megszülik...*” A múzeum elhelyezésének ügyében a hetilapban megjelent cikk megoldási javaslatára reagálva élesen válaszoltak: „*Kérjük a Modern Dunántúlt, ne ajánlgassa oda a főispáni, alispáni, vagy főjegyzői lakást a múzeumnak és egyáltalán mondjon le a lakásszerzés hálátlan foglalkozásáról...*” A lap 6. száma bevezető cikkének négy hibáját, pontatlanságát karikírozta ki a Veszprémvármegye Kevés szóban sok hiba címmel, megállapítva: „*Nem a sajtóhiba, hanem a tudatlanság arányában való hiba.*”⁵ November 6-án rövid hírben tájékoztatták az olvasókat a Modern Dunántúl tervezett irodalmi és zenei estjéről. E hír alapján tudjuk, hogy Lovell Fenetta párizsi énekesnő mellett Bartók Gyula zongoraművészt, zeneakadémiai tanárt és Halasi Andort, a Kritika című lap főszerkesztőjét kérték fel közreműködésre.⁶ A november 12-re meghirdetett est – számunkra ismeretlen okok miatt – elmaradt. November 20-án Fényes Samu előadásáról adtak hírt.⁷ A lapban egy hét múlva írást közöltek az előadásról Szabadgondolkodás címmel. A cikket, stílusa és hangneme alapján gyilkos pamfletnek minősíthetjük. A Pepper nevű szerző egyszerűen lesamuzta az előadót és gúnyosan támadta a lapot s annak szerkesztőit.⁸ A Veszprémvármegye ezen a napon még egy, már mértéktartó kritikát jelentetett meg az előadásról. Illés Dezső így fogalmazott: „*Megvallom őszintén, a külső siker hatása alól én sem tudtam magamat kivonni.*” Bírálata a tartalmi részre vonatkozott: „*Ami engem illet – őszintén kimondom – az előadás tartalmi színvonalával, az érdemi részell egyáltalán nem voltam megelégedve. Egészen mást vártam, mint amit kaptam. Vártam annak kifejtését, hogy mi a szabadgondolkodás és vártam annak megalapítását, hogy mit tűztek ki a szabadgondolkodók legközelebbi feladatukul... Az előadó a szabadgondolkodás programját nem adta, a szabadgondolkodást megnyugtatólag nem határozta meg...*”⁹

A Veszprémi Hírlap is Fényes Samu előadását bírálva foglalkozott újra a lappal, illetve a fiatal szerkesztőkkel, szervezőkkel. Az előadó nevét és előadása témáját összevonva különös szójátékkal élcelődtek azon, hogy a szabadgondolkodás világitó fáklyáját Fényesnek hívják, „*akihez szól, akit megérint, akire ránéz, az mind világit, mert Fényes, és miért Fényes, hát azért, mert Samu.*” Az előadót tovább nem becsmérelték, sőt kénytelenek voltak elismerni: „*ez az úr szónokolt elegánsan, finoman, anélkül, hogy valakit sértett volna.*” Dühük a szervezőkre, a Modern Dunántúl szerkesztőire szállt. Kultúrboyoknak nevezték őket s rosszhiszeműséggel, sőt alattomosággal bélyegezték meg a két ifjút, mert szerintük „*úgy kunyerálták el a termet az előadásra az állami iskola igazgatójától, hogy annak fogalma sem volt, mire készülnek*

ott, hiszen az igazgató felelős személyként távol áll attól, hogy csak a legcsekélyebb közösséget is vállaljon a világosság ily fajta terjesztőivel.”¹⁰ Erre a támadásra válaszolt Próder László a Modern Dunántúl utolsó számában mértéktartóan, eltekintve a Veszprémi Hírlap újságírójának alpári stílusától, nem élt „hasonló retorsióval”. Tétélesen cáfolta a lap rosszhiszemű állításait, majd a személyére vonatkozó tehetségtelen jelzőre vonatkozóan meglepő információkat közölt. A Veszprémi Hírlap szerkesztője még a Modern Dunántúl indulása előtt segédszerkesztői állást ajánlott neki kedvező feltételekkel. „Azóta csak négy hónap múlt el. Ez alatt az idő alatt nem loptam, nem gyilkoltam, nem sikkasztottam, szüleimet tiszteltem, másnak feleségét bűnre nem csábítottam, nem oroztam, felebarátomnak semminemű jószágát bűnre nem kívántam, sem a törvényszék és járásbírótság előtt bűnvádi, sem a közigazgatási hatóság előtt kihágási eljárás nem folyt le ellenem. Mégis sikerült kétes existenciának lennem, ennek dacára talán egy hete még kezét fogtak velem és már is szívélyesen üdvözlönek. A tehetségemet illetően, lehet, hogy négy hónap óta a demantia iuvenalis betege vagyok, bár azóta sokat tanultam, tapasztaltam és csiszolódtam. A főszerkesztő existenciáját és tehetségét nyugodt lélekkel bocsátom bárki bírálata elé. Évekkel évek ellen szívesen harcolok és bárkinek rendelkezésére bocsátom minden szabad időmet, de nagyon kérem tisztelt ellenségeinket, hogy jobban fogalmazzák meg a mondanivalójukat, mert íme, nagyon könnyű a cáfolat.”¹¹

A Modern Dunántúl második előadóstjéről két kritika jelent meg a helyi sajtóban, mindkettőt december 11-én olvashatták a veszprémiek. A Veszprémvármegye a december 3-án megtartott előadásról így vélekedett: „A mintegy 2 óráig tartott előadás Hangay nagy irodalmi készültségéről és tájékozottságáról tett tanúbizonyságot, de a rendszertelenség, mellyel megkezdett témáját abbahagyva, más kérdés taglalására tért át, a rengeteg idézés és nem egyöntetű nézetei lerontották a hatást. A modern líráról, mely az előadás címéül volt hirdetve, alig pár szót szólt. Megállapíthatjuk, hogy a közönség várakozását nem elégítette ki az előadás.”¹² A Veszprémi Hírlap Decembéri köd című bírálatát Luttor Ferenc jegyezte. Némi közönségsikert kénytelen volt elismerni ha gúnnyal is: „szállingóznak kereskedők, ügyvédek, ügyvédjelöltek. Mert manapság divat gondolkodni...” Hangay és Ludvig testalkatát, ruházatát és hangját karikírozva személyeskedésbe ment át: „hosszú haj, tehát zseni, betegesen vézna test, tehát művész”; „koromfekete csokornyakkendő, tehát modern művész”; hangjuk „visszatartott fuvala szólam”. Hangay előadásának hatása alól azonban nem szabadulhatott: Beszélt a magyar lyra fejlődéséről, folyékony szép stílusban, elegánsan, magyarul. „Utolsó sorai mégis rosszat sejtetők: „Valaki – az »ó« hívtük – távozás közben azt mondta: ez az est a szabadgondolkozó estélyek zárópontja volt. A mondatot közepén megszakítani modern dolog és sokszor ajánlatos is. Tisztelt szabadgondolkozók, maradjanak csak Önök a sejtetés terén.”¹³ Luttor kritikájának megjelentekor már bevezetett a Modern Dunántúl sorsa. A torzóban maradt hetilapra még végső átkait szórta a Népakarát című lap Deres rovataiban: „Hitted volna-e Veszprém város érdemes közönsége, hogy hajadnál fogva rángasson elő téged két szál modern ifjú, azon célból, hogy utópiákkal bemaszlagoljon, s hogy köreidben germ... pardon, modernizáljon, fent és lent, öregeket és ifjakat egyaránt. Mivel te önként úgy sem vagy képes modernizálódni, haladni a szabadgondolkozás útján és megtanulni, hogy micsuda is hát az a perverzítás a sok modern tudományok között?! Jött városunkba két ifjonz modern apostol, akik beszelelnék a berkekbe és hirdetik a mélyetű modern igéket, töltilik fejedbe mintegy tölcseren a modern tudományt, a különczködők csodabogarait. Csak ez hiányzott még Veszprémnek! Hanem most már ezt sem nélkülözi a mi maradi, modernizálatlan közönségünk. Hát most már csak modernizálódjék a veszprémi közönség. Van módjában. S ebben a rémnagy drágaságban modernizálódjék. Mert modernül a drágaságot úgy kell ellensúlyozni, vegetáriánus-zolódunk és kimegyünk a kertbe vagy a mezőre – legelni. Mert így hirdetik ezt a kergeteges modern igék. Hogy fűjnek fel modern igéiket azok a modern apostolok!”¹⁴

A Modern Dunántúl megszűnésének konkrét okairól nincs tudomásunk. Kiválthatta azt az előadások visszhangja, a támadások fokozódó ereje. Nyilván az egyházi és városi vezetés sem fogadta lelkesen a hetilap valójában klérusellenes és gazdaságpolitikára vonatkozó cikkeit. A két szerkesztő közti kapcsolat megromlását is számításba vehetjük, bár csak

TELEFON SZ.

TELEFON SZ.

ROSENBERG MÓR, VESZPRÉM

Uri-, női-divat-, rövidáru és saját készítményű fehérmű és Kolengye áruháza.

Nagy választék mindennemű női- és férfi fehérműek, divatcikkek, vászonáruk, asztalkészletek, szabónő-ruhakellékek, rövidáruk, elegáns kész bluzok, ágynemű-fejzserelések, bétés- és seiyem-árakban.

Külön női kalaposztály. — Állandó gyászkalap-raktár.

Nyasszonyi-Kolengyék 200—800 K-ig.	Bebé-Kolengyék 50—400 K-ig.	Férfi-Kolengyék 200—500 K-ig.	Stígnosan szelelt és lelkiismeretes kiszolgálás. Termék próbarendelést tesz.
Intézeti, leány- és fiú-Kolengyék hármely ésszegré.	Valódi késmárki, szepességi vászon- és damask-árak eredeti gyári áron.	Vidéki rendelések gyorsan és pontosan lesznek ellátva.	Versenyképes kolengymintagyűjteményemet készséggel bemutatom. Vételényszer kizárva.

Pályázati hirdetés.

Veszprém rendezett tanácsu város nevében Sándorfy Ignác h. polgármester versenytárgyalást hirdet a Veszprémben építendő s 21,665 koronában előirányzott tűzoltóaktanya összes föld, kőműves, elhelyező, ács, tetőfedő stb. munkálataira.

Felhívotnak vállalkozni szándékozók, hogy pecséttel ellátott zárt ajánlataikat 1910. november hó 15-ig, d. e. 12 óráig a polgármesteri hivatalba adják be. Később érkező ajánlatok figyelembe nem vétetnek.

Bánatpénzül az ajánlati összeg 5⁰/₁₀₀-a készpénzben vagy óvadékképes érték-papírokban a városi pénztárban letétbe helyezendő s a bánatpénzről szóló nyugta az ajánlathoz csatolandó.

A vonatkozó terv-vázlatok s előirányzati költségvetés és építési feltételek a mérnöki hivatalban megtekinthetők. Az ajánlathoz melléklendő az építendő tűzoltóaktanya tervrajza (alaprajzi metszet és nézet), ugyszintén a részletes anyag-kimutatást is tartalmazó költségvetés és egységárak feltüntetésével.

Minden ajánlattevő köve marad ajánlatával a végleges döntésig.

Azon pályázók, kik a várossal eddig üzleti összeköttetésben nem voltak, kötelesek szállítóképeségüket illetékes iparkamarájukkal igazolni.

A város fentartja magának a jogot a beérkezett ajánlatok körül az árakra való tekintet nélkül szabadon választani vagy meg nem felelő ajánlat esetére új pályázatot hirdetni.

Veszprém, 1910. évi október hó 7-én.

Sándorfy, h. polgármester.

Hirdetés a lapban

sejtéseink vannak erről. Pródernek hivatalnoki állást ajánlottak, amit ő elfogadott. 1911 januárjában három veszprémi lap tette közzé nyilatkozatát, miszerint kilépett a Modern Dunántúl szerkesztőségéből. A Veszprémi Napló újabb információt fűzött a hírhez: „*Úgy halljuk különben, hogy a Modern Dunántúl rövidesen megszűnik.*”¹⁵ Hitük szerint tehát csak a lap szüneteltetésére gondoltak, pedig az valójában megszűnt egy hónapja, véglegesen. Bizonyára sokan megkönnyebbüléssel vették tudomásul a tényt Veszprémben. Ludvigh a kudarc után a fővárosban lelhetett menedéket. Maradt utána valóra nem válthatott terveinek serege¹⁶ és az összességében 191 oldalt kitevő Modern Dunántúl lezáratlanul, mintegy folytatásra várva. A hetilap ma is érdekes, elgondolkoztató olvasmány. Bár csak a magunk ízlése, tudása szerint olvashatjuk, tanulmányainak, egyéb írásainak többsége kiállta az idő próbáját. Nekünk, veszprémieknek – mivel a cikkek többsége veszprémi témájú –, sajátos kortörténettel szolgál. Az ifjú szerkesztők szemszögéből, szülővárosukat féltő szeretetével alkothatunk képet a századeleji városról, annak mindennapi életéről, de kiváltképp gondjairól. Ludvigh és Próder városa iránt érzett felelősségtudata, személyes bátorsága s őszintesége megbecsülésünkre méltó. Ha a Modern Dunántúl szerkesztői nem is kerültek be nemzeti irodalmunk lexikonába, a lap címszót kapott benne. A munkatársak közé sorolták Halasi Andor mellett Kosztolányi Dezsőt és Nagy Lajost is...¹⁷ Bárcsak így lett volna. Akkor talán nem bánhattak volna el könnyedén a lappal, nem némíthatták volna el alig három hónap múltán...

Csikász Imre: Az én menyasszonyom című plakettje

JEGYZETEK

1. A múzeumüggyel foglalkozó veszprémi hírlapok közül egyedül a *Modern Dunántúl* tett érdemi javaslatot. Erre vonatkozóan: Éri István: A veszprémi múzeum építésének története. VMMK 2. 1964. (43–78) 60. p.
2. Csáth Géza *Ópium* című írását Sassy Attilának ajánlotta. Erről: Magyar művészet. 1890–1919. I. kötet. Budapest, 1981. 451–452. p.
3. Meg kell jegyeznünk, hogy a Veszprémvármegye is hasonló véleményt közölt az esetről 1910. október 20-i számában a második oldalon.
4. Veszprémi Újság, 1910. szeptember 25. 6–7. p.
5. Veszprémvármegye, 1910. október 20. 1. p.
6. Veszprémvármegye, 1910. november 6. 3. p.
7. Veszprémvármegye, 1910. november 20. 5. p.
8. Veszprémvármegye, 1910. november 27. 5. p.
9. Veszprémvármegye, 1910. november 27. 1–3. p.
10. Idézi Éri, 1965. 156–157. p.
11. *Modern Dunántúl*, 1910. december 1. 186–187. p.
12. Veszprémvármegye, 1910. december 11. 6. p.
13. Idézi Éri, 1965. 157. p.
14. Népakarat, 1910. december 17. 2. p.
15. Éri, 1965. 157–158. Próder későbbi karrierjéről ugyanott 148–149. p.
16. Az Új Igéket ugyan megindította 1914-ben, de az első szám után abbamaradt. Éri, 1965. 148. p.
17. Magyar irodalmi lexikon (főszerkesztő: Benedek Marcell), második kötet. Budapest, 1965. 258. p. Ludvigh szerepel még Gulyás Pál Magyar írói álnév lexikonában, de nem a *Modern Dunántúl*, hanem az 1912-ben megjelent *Tépett lapok* című verseskötete révén. Budapest, 1978. 122. p.

A Veszprémi Kötő és Szövőgyár Részvénytársaság története (III.)

LAKÓ ISTVÁN

A kötőgyári munkások helyzete

A századforduló után Veszprémben jelentős munkaerőfelesleg jelentkezett. Köztudott, hogy a kapitalizálódás következtében az addig virágzó kisipari műhelyek: a csutorások, tímárok, takácsok, szűrszabók stb. kénytelenek voltak működésüket beszüntetni. Ezek a mesterek és legényeik csak ritka esetben tanultak, illetve változtattak szakmát, szinte kivétel nélkül alkalmi munkából tengették életüket. Még kedvezőtlenebb helyzetben voltak a nők, különösen a fiatal lányok. Mivel számottevő ipari üzem nem tudta felszívni munkaerejüket, ha nem akartak a család nyakán maradni, és keresetükre is szükség mutatkozott, más választásuk nemigen akadt, vagy cselédlánynak mehettek, vagy varrni tanultak.

A város tanácsa 1907-ben összeírta a munkára jelentkező lakosokat, akik egy létesítendő gyárban szándékoznak, illetve szeretnének dolgozni. Megdöbbentően nagyszámú teljes vagy részleges munkanélkülit regisztráltak. Az összeírás során 446 férfi, 302 nő és 357 kiskorú, összesen 1105 fő várta, hogy állandó munkaalkalmat teremtsenek számukra. Ez meghaladta a város munkaképes lakosságának 15%-át. E nagyfokú munkaerő-kínálat a napszámbérekben is éreztette hatását. Általában a férfiak 2,40, a nők 1,20–1,50, a kiskorúak 1–1,30 koronát kaptak napi 12–14 órasi munkájukért, ami városi viszonylatban jóval elmaradt az országos átlagtól.⁵⁴

A Kötőgyár alapítói elsősorban a fiatal lányok alkalmazását látták célszerűnek, részben mert a kötszővő munka nem igényelt sem szakképzettséget, sem komolyabb erőfeszítést, másrészt a legolcsóbb munkaerőt ők képviselték. Az első munkavállalók egy része gyermeklányok közül került ki, ami kitűnik az Ipartestület és a város vezetőinek vitájából. A részvénytársaság panaszolta, hogy az Ipartestület megtagadta a 15 éven aluli munkásoknak a munkakönyv kiállítását gyermekvédelmi szempontból. Ellenérvül a város tanácsa az 1884. évi ipartörvényre hivatkozott, amely a munkavállalást nem kötötte 15 éves korhatárhoz, és felhívta az ipartestület elöljáróságát, hogy a „12 éven felüli munkások részére is adjon ki munkakönyvet.”⁵⁵

A kevés számú férfi szakmunkást idegenből toborozta az igazgatóság. Ők tanították meg a lányokat a gépek kezelésére, az egyes munkafázisok végzésére. Mint az előzőekből kitűnik, a gyárban szinte kizárólag különböző harisnyaféleségeket gyártottak, ezért nem érdekeltlen, ha röviden ismertetjük a harisnyagyártás folyamatát.

A gyárba érkező piszkosfehér színű pamut- vagy gyapjúfonalat az orsózóban (spulnizóban) felorsózták és az így előkészített fonal a randlizókhoz került. A randkötő gépeken elkészítették a férfizoknik szarait (a női harisnyákat szegőgépeken kezdték kötni), majd azt a randvágók a kívánt hosszúságúra levágták. A munkafolyamat a kötőknél vagy fejelőknél folytatódott, akik a randlikat gépeikre felszedték (stoszolták) és megkötötték a harisnya fejét. A gépek a harisnya orrát nyitva hagyták, ezt a láncolók (kettlizők) láncolták be. Az így elkészült nyersáru a festőkhöz, majd a formázókhoz került, akik formákra hűz-

ták és ezzel megadták a harisnya alakját, nagyságát. Továbbiakban az „adjusztálók” elvégezték a párosítást, a nagyság, a minőség ellenőrzést és a csomagolást, ezt megelőzően a kisebb hibákat kézimunkával kijavították.

Említettük, hogy a Kötőgyár 75 munkással kezdte meg a termelést. Ez a szám az első világháború éveiben 120-ra, majd az 1920-as évek konjunktúrális időszakában 300-ra emelkedett. A dolgozók számát tekintve akkoriban a Kötőgyár volt Veszprém legnagyobb ipari üzeme. Zömében nők dolgoztak a gyárban, férfiakat csak a festőrészlegben és a kiszolgáló apparátusban találunk. Még kevesebb volt a szakképzettek száma. A visszaemlékezők szerint csupán a festőrészleg vezetője – ő végezte a festékek keverésének bonyolult műveletét –, továbbá két géplakatos, akik az üzemben járva kijavították a meghibásodott gépeket és elvégezték a szükséges karbantartást, valamint az energiaszolgáltatást ellátó gépész rendelkezett szakképzettséggel. Amikor a gyártás beindult, a betanított munkások kivétel nélkül fiatal lányok voltak. Később a háborús években már asszonyok is vállaltak munkát. A harisnyagyártás nem tartozott a bonyolult munkák közé, csupán figyelmet és ügyességet igényelt. Az első munkásnőket a művezető tanította be, a későbbiek során az újonnan belépőket már a régi munkások vezették be a kötszövő munkába. Általában négy-öt hét alatt el lehetett sajátítani a legalapvetőbb fogásokat, természetesen több hónapba telett, mire a munkás ura lett gépének. A kezdeti években, valamint a felfuttatás időszakában elég magas volt a fluktuáció. Ezek a munkavállalók vagy nem rendelkeztek átlagos ügyességgel, vagy – és ezek voltak többségben –, nem bírták az ipari fegyelmet, és kiléptek. Ezért a művezető a hétfői munkafelvétel alkalmával előnybe részesítette azokat, akiket a régebbi dolgozók baráti vagy ismeretségi körükből ajánlottak.

A munkásnők összetétele nagyon tarka képet mutatott. Többségében csak a legszegényebb néposztály, az alkalmi munkások, iparossegédek, szegényparasztkok és a béresek gyermekei dolgoztak a Kötőgyárban. Nem volt elenyésző a lumpenelemek száma sem. Ezt látva azután az önálló kisiparosok, kisgazdák és az alkalmazottak csak a végső esetben engedték lányaikat, méginkább asszonyaikat a gyárba. A veszprémi kispolgári körökben lenézték a kötőgyári munkásnőket, habár ez a szemlélet a világháború után csökkent, de korántsem szűnt meg. Még nótát is faragtak egy ismert műdalra, amely gyakran csendült fel a helyi mulatókban és bálokban:

Sári cinge, cungedrej
Ica te, Sári te.
Kötőgyárba lejárnak,
Csókot százat kínálnak.
(Ottan le is babáznak.)

A termelésben közvetlenül részt vevő munkásokat teljesítményük alapján bérezték. Keresetük tehát attól függött, hogy mennyit termeltek. Az elszámolási egységnek a tucatot (12 db) tekintették. Amikor közeledett a munkaidő vége, a felíró elrendelte a liferálást. Ez abból állott, hogy a munkásnők a napi termelvényeiket tucatonként összekötve átadták a felírónak, aki azt beírta egy erre a célra rendszeresített füzetbe. A bérelszámolók ennek alapján számították ki a munkabéreket, és azt kéthetenként minden második szombaton kifizették.

Ami a bérek nagyságát, vagyis a reálértékét illeti, kevés adat áll rendelkezésünkre. Azt viszont a szakirodalomból ismerjük, hogy a textiliparban – ez a kötszövő iparra is vonatkozik –, fizették legrosszabban a munkásokat. Ez vonatkozik mind a Ferenc József-i, mind az ellenforradalmi időszakra. A veszprémi gyárban a sokat emlegetett „boldog békevilágban” a munkásnők havi keresete 40–45 korona körül mozgott. Ez valamivel magasabbnak tűnik, mint a napszámosok és a cselédlányok bére, de megélhetésüket csak nagyon szerényen biztosította. Ha ebből a keresetből családjukat is el kellett tartaniuk, csak az éhhalál-

tól menekülhettek meg. Még rosszabb lett a munkások helyzete az első világháború alatt. A spekuláció hatására már a háború kitörésekor egyes alapvető közszükségleti cikkek ára, mint a burgonyáé, liszté, cukoré, petróleumé azonnal felugrott. Az első háborús télen már súlyos ellátási zavarok mutatkoztak. Az állandósult áremelkedéseket a bérek nem követték, a munkások zöme még 1916-ban is a háború előtti bérekért dolgozott. 1916-ban megalkultak az államilag engedélyezett panaszbizottságok, amelyeknek legfőbb feladatául azt szánták, hogy a munkásság jogos bérpanaszait orvosolják. Sikerült is bizonyos bérkorrekciót kiharcolniuk, de ezek az árak emelkedésével nem tartottak lépést. A megélhetési költségek és a reálbérek alakulását a háborús években az alábbi országos adatok érzékeltetik.⁵⁶

Év	Megélhetési index %	A reálbér alakulása	
		gyári szakm. %	szakképz. munkás %
1912/13	100	100	100
1914. dec.	121	82,6	86,8
1915. dec.	190	64,2	63,2
1916. dec.	278	55,8	49,5
1917. dec.	487	57,5	50,5
1918. dec.	858	53,4	46,2

A hivatalos számítások szerint tehát a megélhetési költségek több, mint nyolcszorosára emelkedtek, ezzel szemben a szakképzetlen munkások – ezek voltak túlsúlyban a veszprémi gyárban –, reálkeresete a békebeli 46%-ára zsugorodott. Ezek az arányok nem tükrözik a teljes valóságot. Nem veszik számításba, hogy a létfontosságú árukat (élelmiszer, szappan, ruhaneműket) mind ritkábban lehetett jegyre kapni. Ha a dolgozó és családja élni akart – különösen 1917-től –, mind gyakrabban kellett a maximált ár tíz-tizenötszörösén a zugpiacon azokat beszerezni. Súlyosbította a helyzetet, hogy a Kötőgyár a háború folyamán a többi rokon üzemekhez hasonlóan anyag-, illetve szénhiány miatt gyakran kényszerült redukcóra és a kényszerszünetek alatt a munkások semmiféle anyagi juttatásban nem részesültek.

A háború után sem javult a munkásság helyzete. A rohanó inflációval szemben a bérek csak kullogtak. Különösen 1923 elején vált tarthatatlanná a helyzet, amikor a reálbérek még a háború alatti mélypontot sem érték el. Országszerte sztrájkokkal tiltakoztak a dolgozók az egyre elviselhetetlenebbé vált nyomor ellen. Ezekből a megmozdulásokból a veszprémiek sem maradtak ki. 1923 elején bérkövetelő sztrájkba léptek a cipész- és szabóságok, majd a Faipari Rt. munkásai is. Az utóbbiak azt követelték, hogy órabérük legalább egy kg kenyér árával legyen egyenlő. Ezek a sztrájkok többé-kevésbé a dolgozók győzelmével végződtek. Felbuzdulva a helyi munkások eredményes harcán, a kötőgyári munkásnők 1923 február végén 30%-os béremelést követeltek. Mivel az igazgatóság csak 10%-os emelésre mutatott hajlandóságot, ezért beszüntették a munkát.⁵⁷ A spontán sztrájkról bővebb adatok nem állnak rendelkezésünkre, de minden valószínűség szerint rövid ideig tartott és kompromisszummal végződött.

A pengő valutára történt áttérés után némileg emelkedett a kötőgyári munkások életszínvonala, de az még a háború előtti szintet sem érte el. Pedig ebben az időben már kevés 18 év alatti munkásnő dolgozott a gyárban, akik már többéves tapasztalattal rendelkeztek. Ennek ellenére napi keresetük 2–2,5 pengőt tett ki, ami nagyjából 1,5 kg sertéshús árának felelt meg.

Szokássá vált a gyárban a háború előtti időben, hogy néhány jól dolgozó munkásnőt nagyobb ünnepek előtt 5 koronás betétkönyvvvel jutalmaztak. Az inflációs időben karácsonyi segélyt osztottak differenciált összegben, attól függően, hogy a dolgozó milyen eredmé-

nyesen vett részt a termelésben.⁵⁸ A tőkések elővigyázattal ügyeltek arra, hogy a jól dolgozó munkásaikat, akik nekik nagyobb hasznot hajtottak, átlagon felül dotálják. Lehetővé tette továbbá az igazgatóság, hogy a gyár termékeit és egyéb textílianyagokat kedvezményes áron vásárolhassanak a kötőgyári munkások. Nem is kellett az átvett árut azonnal kifizetni, az ellenértéket fokozatosan levonták bérükből.

A gyár fennállása alatt a napi munkaidő – kisebb időszakokat leszámítva – tíz órából állt. Általában reggel 7 órától délután 6 óráig folyt a termelés, délben egyórás ebédszünettel. Természetesen a dolgozók maguk gondoskodtak az étkezésükről, az üzemi étkezde akkor még ismeretlen fogalom volt. A közelben lakó munkásnők hazarohantak ebédelni, mert 1 órakereset kellett a gyári gőzsíp, és addigra mindenkinek a gépe mellett kellett állnia. Egy ilyen ebédszünet alatt történt Bors Juci fiatal munkásnő tragédiája. Mivel a Temetőhegyen lakott, az egy óra ebédszünetet csak úgy tudta betartani, ha útját kerteken, udvarokon lerövidítette. Visszafelé jövet egy romos ház leomló fala maga alá temette és szörnyethalt.

A gyár vezetői kényesek voltak a munkaidő pontos betartására. Aki késett, először szigorú dorgálásban részesült, ismétlődés esetén viszont már jött a pénzbüntetés, ami 1 koronát, illetve pengőt jelentett, vagyis a munkás félnapit keresetét.

A veszprémi gyárban szociális ellátásról jóformán nem is beszélhetünk. Mint általában a könnyűiparban, munkaruha-ellátásban a dolgozók itt sem részesültek. Az utcai ruhától a munkaruha csak annyiban különbözött, hogy a gyárban kötényt öltöttek maguk elé, már aki ilyenell rendelkező. Így azután öltözőre vagy szekrényre sem mutatkozott igény. Nehéz elhinni, de ivóvíz céljára mindössze egy csap állt rendelkezésre, ez sem a munkahelyen, hanem az udvarban. Tisztálkodásra csupán a bejárat előtt elhelyezett kádban lévő poshadt víz állott, ahol munkaidő után kezet lehetett mosni. A csapnál nem engedték meg a kézmosást. A higiénia alacsony fokára jellemző, hogy 300 munkás részére mindössze két WC állt rendelkezésre, az is távol a munkahelytől, a Séd partján.

A munkásokkal történő bánásmódról megoszlanak a vélemények. Egyöntetű a megállapítás, hogy Wunderl Ede művezető, aki a háború végéig irányította a termelést, gorombán bánt a dolgozókkal, többeket emberszámba sem vett. Csak bizonyos fokig menti magatartását az a körülmény, hogy a vegyes összetételű munkásnőket nem volt könnyű gyári fegyelemre nevelni. Kardos Mihály, aki 1920-ban került a céghez művezetőnek, éppen ellenkezője volt Wunderlének. Mindenkor megtalálta a megfelelő hangot a munkásnőkkel, akik tisztelték, becsülték. Nem véletlen, hogy népszerűségét használták fel az említett gyulai bedósztrájk letörésére. Az igazgatóság tagjai, ha megjelentek az üzemben, csak a legritkább esetben elegyedtek szóba a munkásokkal. Észrevételeiket a művezetővel közölték, nem álltak le vitatkozni a dolgozókkal, így azután a munkások szemében „úriemberek” maradtak.

Nem jellemezte a zsendárokodás a veszprémi gyárat, ritkán került sor nógatasra a többtermelés érdekében. Ezt azzal magyarázhatjuk, hogy mindenkit teljesítménye szerint fizettek, s aki nem felelt meg az elvárásnak, azt elbocsátották. Felesleges munkaerőt viszont nem tűrték meg a vezetők. Ha csökkent a kereslet, vagy anyaghiány lépett fel, azonnal csökkentették a létszámot, sőt, leállították a termelést.

Amikor 1911-ben a Kötőgyár létesült, a munkások betegségi és baleseti biztosítását már törvény szabályozta. Ennek megfelelően a munkaadó köteles volt dolgozóit bejelenteni a Veszprémi kerületi Munkásbiztosító Pénztárnál. Az előírt járulékot fele-fele arányban a cég, illetve a munkások fizették. A munkások béréből levonták a rájuk háruló összeget és azt a részvénytársaság saját hányadával együtt befizette a Munkásbiztosítóknak. A tagság lehetővé tette, hogy a munkások betegség esetén a Munkásbiztosító orvosától ellátásban részesüljenek és táppénzt kapjanak. Sürgős esetben meghatározott ideig kórházi ápolásra is nyílt lehetőség. A táppénzt betegség esetén maximálisan egy évig folyósították, utána ha a dolgozó nem nyerte vissza munkaképességét, hozzátartozóinak kellett eltartani vagy

mehetett koldulni. Baleseti járulékot – nyugdíjról nem is beszélve – nem fizetett a Munkásbiztosító. Erre jó példa Tiszinger Juliska kötőgyári munkásnő 1921 szeptemberében történt balesete. Kötőgépe elromlott, s hogy a gépén rongálódás ne következék be, és az egész gépsort ne kelljen leállítani, maga akarta a hibát kijavítani. Amint a gépével vesződött, a kezében lévő csavarhúzó egyik szeméhez vágódott és súlyos sérülést szenvedett.⁵⁹ Sérült szemén a látását majdnem teljesen elvesztette, mégsem kapott baleseti járulékot.

Veszprémben a munkásság szervezettsége alacsony fokon állt. Igaz, számottevő nagyipari munkásságot nem is találunk a városban. A háború előtti években aránylag az építőipari dolgozók voltak Veszprémben a legszervezettebbek, amit több eredményes sztrájkjuk bizonyít. Országos viszonylatban a textilmunkások voltak a legszervezetlenebbek. A textiliparban főleg nők dolgoztak, s a nők nehezebben szervezhetőek mozgalmi munkára, másrészt a textilipar fiatal iparág lévén, nem rendelkezett összekovácsolt törzsgárdával, mozgalmi hagyományokkal. Ez a szervezetlenség jellemezte a veszprémi Kötőgyár munkásait is. A fenti okokon kívül a szervezkedést gátolta az is, hogy a munkáslányok csak átmenetinek tekintették munkahelyüket, férjhezmenetelük után kevesen maradtak a gyárban. De nem szabad megfeledkezni a város konzervatív, reakciós hatóságairól sem, akik különösen az ellenforradalmi rendszerben mindent elkövettek a munkásság szervezkedésének megakadályozására. A rendelkezésünkre álló adatok szerint még csak kísérlet sem történt a Textilmunkások Szakszervezete helyi csoportjának megalakítására. Még a keresztényszocialista szervezkedés sem tudott gyökeret eresztetni. Ezek után nem csodálkozhatunk, ha a képzetlen munkásnőket sikerült sztrájkterőkönek felhasználni Gyulán.

Nagyon szegényesen alakult a kötőgyári munkásnők kulturális élete is. A klérus vezetése alatt álló Szociális Misszió Társulatnak csak 1929 nyarán sikerült zömmel kötőgyári munkáslányokkal megszerveznie a munkásnő tagozatát. Érdemes idézni a helyi sajtónak a megalakulás alkalmával tett megállapítását: *„Eddig pásztor nélküli nyáj voltak, akikkel senki sem törődött, akiket semmiféle egyesület oltalmazó szárnyai alá nem vett. Pedig ezeknek a szegény munkásnőknek igazán szükségük van jóakaró, jó irányú tömörülésre, szervezkedésre.”* Elnöknek dr. Rhédey Antalnét (veszprémi ügyvéd feleségét), alelnöknek Szücs Ilona kötőgyári munkafelügyelőt választották.⁶⁰ A szervezetben élénk kulturális élet folyt, havonta rendeztek műsoros teadélutánokat a Zuschmann-féle vendéglőben. Rövidesen megalakult a tánc- és színjátszó csoportjuk is és tudásukat sikerrel mutatták be a Legényegyletben. Nem hiányoztak a programból a hitbuzgalmi és valláserkölcsös előadások sem. A kulturális munkában különösen kitűntek Molnár Mária, Szentimrei Erzsébet, Meidl Mária, Horváth Ilona és Mihályka Mária kötőgyári munkásnők. Természetesen a csoport a Kötőgyár megszűnésével feloszlott.⁶¹

RÖVIDÍTÉSEK:

- VMK = Eötvös K. Megyei Könyvtár, Veszprém
- VPK = Veszprémi Püspöki Könyvtár
- VeML = Veszprém Megyei Levéltár
- OSZK = Országos Széchényi Könyvtár
- OL = Magyar Országos Levéltár

A VESZPRÉMI KÖTŐ ÉS SZÖVŐGYÁR RT RÉSZVÉNYEINEK ÉS ALAPTŐKÉJÉNEK ALAKULÁSA

Év	Régi	Új	Részvények névértéke	Alaptőke	Megjegyzés
	részvény (db)	részvény (db)			
1911		2000	50 K	100000 K	
1913	2000	2000	30 K	120000 K	A régi 50 K-ás részvényeket 30 K-ásra devalválták
1916	2000	4000	100 K	600000 K	A 4000 db régi 30 K-ás részvényt 2000 db 100 K-ásra cserélték
1921	6000	14000	100 K	2 millió	
1923	20000	80000	100 K	10 millió K	Az új részvényeket 1250 K-ás árfolyamon vásárolták fel.
1923	100000		1000 K	100 millió K	A kibocsátás során befolyt fejpénzekből emelték az alaptőkét és egyben a részvényeket nagyobb címletűre cserélték.
1926	20000		10 P	200000 P	Az átértékelés folytán 5 db 1000 D névértékű részvényt 1 db 10 P-s-re cseréltek át.
1931	-	4000	100 P	-	A beolvastó Columbia Rt. 5 db 10 P-s részvényt 1 db 100 P-s Columbia részvényre cserélt át.

JEGYZETEK

54. Veszprémi Hírlap, 1907. júl. 21. VMK
55. Veszprém város tanácsülési jegyzőkönyve, 1912. 348. p. VeML
56. Sztérényi-Ladányi: A magyar ipar a világháborúban, Bpest, 1934. 223 p. OSZK
57. Veszprémi Hírlap, 1923. márc. 4. VPK
58. Veszprémi Hírlap, 1921. dec. 25. VPK
59. Veszprémi Hírlap, 1921. szept. 22. VPK
60. Veszprémi Hírlap, 1929. jún. 9. VPK
61. A munkásélet ábrázolásánál felhasználtam Litingerné Tiszinger Julia, Falvainé Borok Mária, Gombainé Novák Mária és Bakonyiné Begán Julianna volt kötőgyári munkásnők visszaemlékezéseit.

*Sterbenz Károly: Veszprém. Fametszet.
Albrecht Sándor gyűjteményéből*

Veszprém meteorológiai viszonyai 1993-ban

(Radnai Róbert fényképfelvételeivel)

KOVÁCS GYŐZŐ

Veszprém területén és közvetlen körzetében a sokévi átlagtól mintegy 60–90 mm-rel kevesebb csapadék hullott, ugyanakkor az évi középhőmérséklet az átlagnak megfelelően alakult. Az évi átlagos borultság mértéke: 58,6%, a napsütéses órák száma 1882. Az évi maximum hőmérséklet (33,2 °C) augusztus 5-én, az abszolút minimumot (–15,0 °C) január 31-én mértük. Ugyanezen a napon a talaj mentén –17,4 °C-ig csökkent a hőmérséklet. A napi maximum 16 alkalommal haladta meg a 30 °C, és 66 alkalommal a 25 °C értéket. A minimum hőmérséklet 109 esetben csökkent fagypontra, és 9 esetben –10 °C alá. A csapadék évi összege: 540 mm, a 24 óra alatt lehullott maximális mennyiség: 38,2 mm (október 3-án). A csapadékos napok száma: 119, ebből 35 alkalommal havazott és szintén 35 alkalommal jegyeztünk fel zivatarvekenységet. Összefüggő hótakaró 58 napon át borította a talajfelszínt, az átlagos maximális hóvastagság elérte az 54 cm-t. A ködös napok száma magas, elérte a 70-et. A legerősebb szélökést (34,5 m/sec) július 6-án 13 óra 38 perckor mértük 340 fokos irányból.

Az 1993-as év nem döntött évszázados rekordokat, de előfordult néhány olyan jelenség, esemény, ami ritkának, rendkívülinek mondható. Feltűnően kevés csapadék hullott az év első öt hónapjában, így az 1992. évi aszály megismétlődésének réme fenyegette a mezőgazdaságot. Az év második felében gyakori és bőséges volt a csapadékhullás, az októberi csapadékmennyiség meghaladta a sokévi átlag kétszeresét. A legszeszélyesebb hónapnak a november bizonyult, a középhőmérséklet alig haladta meg az eddig mért legalacsonyabb értéket. A hónap közepén számottevő havazás kezdődött, és több alkalommal hullott kiadós mennyiségű hótakaró. A havas napok száma jóval az elmúlt évek átlaga fölött alakult.

Csapadékban szegény, az átlagosnál enyhébb – de menetében helyenként szélsőséges –, napfényes időjárás volt jellemző 1993 JANUÁRjára. A havi középhőmérséklet: +0,9 °C, ami a sokévi átlagnál 1,5–2,0 fokkal magasabb érték. Ez a hőmérséklet azonban a szélső értékek közel 30 fokos különbségét takarja, mert a mért legalacsonyabb hőmérsékletek többnyire –10, –15 °C, ugyanakkor a legmagasabban +10, +15 °C között alakultak. A fagy kilenc esetben nappal sem engedett föl, 5 alkalommal –10 °C-nál is keményebb fagy alakult ki, ugyanakkor 10 napon egyáltalán nem volt fagy.

A karácsony előtt beállt hideg idő a hónap első napjaiban is folytatódott és egészen január 6-ig eltartott. Ezt enyhülés követte, majd 12-től megkezdődött a „januári tavasz”. Ebben az időszakban több januári nap hőmérsékleti rekordértéke dőlt meg. A havi maximumot 16-án mértük 14,8 °C-os csúcshőmérséklettel, de 22-éig tíz alkalommal emelkedett a hőmérő higanyszála +10 °C fölé. Január 22-ével aztán befejeződött a tavaszi idő; erős, sőt viharos széllel, havazással visszatért a tél. A hideg levegő első támadása 23-án gyenge záporosít eredményezett, majd 25-től megindult a havazás. 30-ára az egybefüggő hóréteg vastagsága elérte a 10 centimétert. Ez a hótakaró segítette elő 31-ére a –15,0 °C-os havi minimumhőmérséklet kialakulását.

Csapadékban az 1993-as január is igen szegényes volt. A havi csapadékösszeg 17,3 mm, ami a sokévi átlag közel 50%-ának megfelelő érték. Az 1993-as január ötre emelte az egymást követő igen száraz januárok számát. A hét csapadékos naphól öt volt havazásos, a legtöbb napi csapadékot 29-én mértük: 4,2 mm. Összefüggő, mérhető hótakaró négy napig borította a talajfelszínt. A napsütéses órák száma 98, az átlagos borultság mértéke 55%, a derült, a borult, valamint a napsütés nélküli napok száma egyaránt öt. Nyolc ködös napot és hét viharos napot jegyeztünk fel. A legerősebb szellőkést 25-én 13 óra 4 perckor mértük 320 fokok irányból: 23,2 m/sec.

Jégpályává változtatta a város és környéke útjait a 7-én hullott eső, ónos eső, valamint a fagypont alatti hőmérséklet. A mentők sorra szállították a sérülteket (az esti órákig közel harmincat) a veszprémi baleseti ambulanciára. Legjellemzőbbek az elcsúszásból származó ficamok, törések, fejsérülések. A 28-án éjszaka kezdődött havazás miatt a környék útjai síkosak, havasak, de járhatóak voltak. Az alsóbbrendű utak a letaposott hó miatt síkosak, tucatnyi koccanásos balesetet jegyezték fel. A Veszprémi Közúti Igazgatóság figyelmezteti

Tél, 1993. (November 15-én készült felvétel)

a gépjárművezetőket, hogy a Balaton–Bakony térségében a téli útviszonyoknak megfelelően közlekedjenek.

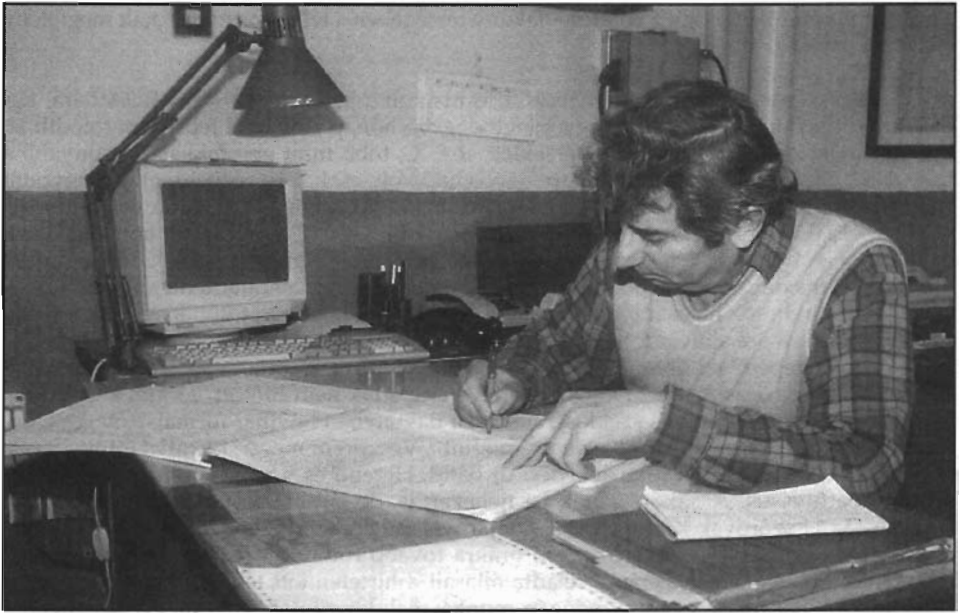
Hideg, száraz, nagyrészt napfényes időjárás volt a jellemző 1993 FEBRUÁRjára. Éghajlatunkon gyakran előfordul, hogy a leghidegebb hónap januárról februárra tolódik át. Így volt most is. A havi középhőmérséklet: $-1,4$ °C, több mint egy fokkal alacsonyabb a sokévi átlagnál. Csaknem minden nap fagyos nap volt, csak 7-én reggel maradt fagypont felett a minimum hőmérséklet. A téli napok száma kettő, a hónap legalacsonyabb hőmérsékletét, $-12,0$ °C-t elsején mértük. Feltűnően alacsony, $-4,6$ °C a minimum hőmérsékletek havi átlaga. A hónap első felében sokszor emelkedett a hőmérséklet napközben fagypont fölé. A havi maximum 7-én volt: délután $6,2$ °C-ig emelkedett a hőmérő higanyszála. A viszonylagos enyheség hatására a január havi havazásból képződött hótakaró fokozatosan vékonyodott és 8-ára elolvadt.

A hónap közepétől párásra, zúzmarásra fordult az idő, gyakoriak voltak a kisebb havazások, hószállingózások, de 23-áig számottevő csapadék nem hullott. 23-ától a csapadék igazi havazásba ment át erős szél kíséretében, a Bakonyban hóvihar formájában. Az Útinform 24-én késő délután kiadott jelentése szerint: „Veszprém megye közútjai többé-kevésbé járhatók. A 8-as számú főközlekedési út Bánd, Herend és Városlőd térségében szakaszosan hóátfúvásos. A bakonyi utak ha nehezen is, de járhatóak.” A veszprémi közúti igazgatóság 11 szóróval, 12 ekével, egy hómaróval és két rakodógéppel folyamatosan tisztította az utakat, ennek ellenére az esti órákra tovább romlott a helyzet. A megfeszített munka eredményeként másnapra feladta állásait a hirtelen jött tél. Tizennyolc szóró, tizennégy eke, hat maró- és öt rakodógép munkájának köszönhetően a megye közútjain a közlekedés némileg biztonságosabb, könnyebb lett. Ennek ellenére ugrásszerűen megnőtt a balesetek száma. Kéz- és lábtörötték tucatjait kellett kórházba szállítani.

A havi csapadékmennyiség $8,0$ mm, ami nem éri el a sokévi átlag 25%-át sem. Öt csapadékos napot jegyeztünk fel, ebből valamennyi havazásos volt. Összefüggő hótakaró 11 napig borította a talajfelszínt, a maximális hóvastagság elérte a 9 cm-t. Hét derült, hat borult, valamint hét napsütés nélküli nap ellenére a borultság mértéke 49%. Összesen 99 órát süttött a nap. A ködös napok száma 9, a viharos napoké 6. A legerősebb szélhőkés 23-án 13 óra 21 perckor volt: $23,0$ m/sec 340 fokos irányból.

Az 1993-AS MÁRCIUS igazi átmeneti hónap volt téli hideggel, tavaszias meleggel. A baj csak ott volt, hogy a két esemény fordítva következett be. A február végi átmeneti enyhülést már másodikán leállította egy nyugat felől érkező hidegfront váltakozó intenzitású havazással. Az egyenetlen vastagságú hótakaró egészen 11-éig fennmaradt. Ebben az időszakban alacsonyak voltak a hőmérsékletek, az éjszakai minimumok általában -3 , -6 °C között alakultak, de 5-én reggelre $-8,0$ °C-ig csökkent a hőmérő higanyszála. 3–6 között napközben is fagypont alatt maradt a hőmérséklet. Kilencedikétől kezdődően lassú melegedés kezdődött és 15-ét követően hirtelen kitört a tavasz. A nappali fölmelegedések többször megközelítették a 20 °C-t, sőt 21-én (a csillagászati tavasz első napján), $22,0$ °C-ig emelkedett a hőmérséklet. A közel tíz napig tartó tavaszias időnek a 24-én kezdődő lehűlés, majd a 27-étől havazással párosuló fagyos időjárás vetett véget.

Március utolsó napjain visszatért a tél és még a nappali órákban is csak $+2$, $+5$ °C-ig emelkedett a hőmérséklet, a reggeli minimumok fagypont alatt maradtak. Az erős széllel kísért hóesés megnehezítette az országúti közlekedést megyénkben. A 8-as számú főközlekedési út forgalmát 28-án egész délelőtt Ajkarendek térségében csak állandó hőkézessé lehetett fenntartani, de nem volt sokkal könnyebb a helyzet Zirc mellett sem. Tapolca környékén és a Balaton-felvidéken lényegesen kedvezőbbek voltak az útviszonyok. Megyénk közútjain vasárnap több koccanás, árokba csúszás történt egy kisebb sérüléssel – adja tudtul a NAPLÓ március 29-i, hétfői száma.

Mojzer Ferenc észlelő-meteorológus SYNOP táviratba foglalja az észlelt adatokat

A hónap középhőmérséklete: $3,8\text{ }^{\circ}\text{C}$, közel fél fokkal kevesebb, mint a sokévi átlag. A márciusban lehullott csapadékmennyiség $12,3\text{ mm}$, ami alig egyharmada az ilyenkor szokásos értéknek. Kilenc csapadékos naptól 7 volt havazásos és egy alkalommal (23-án délután) zivatar is előfordult. Összefüggő, mérhető hótakaró négy napon át borította a talajfelszín, de nem összefüggő buckát, vagy hófoltot 14 napon át figyelhettünk meg. Az átlagos borultság mértéke 62% , öt derült, 10 borult és 8 napsütés nélküli napot jegyeztünk fel, a napsütéses órák száma 121. A ködös és viharos napok száma egyaránt négy, a legerősebb szélökést ($22,5\text{ m/sec}$) 19-én 8 óra 42 perckor mértük 320 fokos irányból.

A MÁRCIUS végi erőteljes lehűlés után a hőmérséklet csak lassan nyerte vissza az ÁPRILISban megszokott értékeit. Az igazi fölmelegedés a hónap második felében következett be, így a hónap középhőmérséklete ($10,0\text{ }^{\circ}\text{C}$) gyakorlatilag az átlagnak megfelelően alakult. A hónap első napja volt a leghűvösebb, reggelre $-2,8\text{ }^{\circ}\text{C}$ -ig csökkent a hőmérséklet. Az utolsó fagyos napot 10-én, az utolsó talajmenti fagyot ($-0,6\text{ }^{\circ}\text{C}$ -ot az 5 cm -es magasságon) 21-én jegyeztük fel. A hónap utolsó dekádjában a délutáni csúcshőmérsékletek nyolc alkalommal haladták meg a $20\text{ }^{\circ}\text{C}$ -t. A legmagasabb értéket, $24,0\text{ }^{\circ}\text{C}$ -t 28-án mutatta a maximum-hőmérő. Nem csak a délutánok voltak melegek, de a hajnalok is enyhék voltak, három alkalommal nem csökkent a hőmérséklet $10\text{ }^{\circ}\text{C}$ alá. A napi középhőmérsékletek hatszor haladták meg a $15\text{ }^{\circ}\text{C}$ -ot.

Csapadékban az április is szegényes volt, a havi összeg $14,5\text{ mm}$, a sokévi átlag harmadának megfelelő érték, ami kilenc csapadékos nap eredménye. Egy alkalommal fordult elő zivatar (29-én az esti órákban) gyenge záporosó kíséretében, de számottevő csapadék nem volt. Az átlagos borultság mértéke 57% , a napsütéses órák száma 160. Három derült, hat borult és négy napsütés nélküli napról szólnak a feljegyzések. Ködös nap nem volt, viharos nap is csak 4 alkalommal. A hónap legerősebb szélökését, $17,2\text{ m/sec}$ -ot 7-én 14 óra 33 perckor mértük 320 fokos irányból.

A HŐMÉRÉKLETI ADATOK ÖSSZESÍTÉSE

Veszprém, 1993

HÓNAPOK	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	Év
HAVI KÖZÉPHŐM. °C	0.9	-1.4	3.8	10.0	17.7	18.5	19.3	20.3	15.0	11.2	0.2	1.8	9.8
ABSZOLÚT MAX. °C	14.8	6.2	22.0	24.0	27.6	29.6	32.4	33.2	28.0	25.0	17.4	13.5	33.2
dátum	16.	7.	21.	28.	26.	20.	31.	5.	9.	14.	7.	21.	VIII. 5.
ABSZOLÚT MIN. °C	-15.0	-12.1	-8.0	-2.8	9.0	8.2	10.0	8.0	5.0	-1.6	-12.6	-8.4	-15.0
dátum	31.	1.	5.	1.	6.	27.	7.	30.	30.	31.	26.	30.	I.31.
NYÁRI NAPOK SZÁMA /max. >= 25 °C/	-	-	-	-	8	13	19	21	4	1	-	-	66
HŐSÉG NAPOK SZÁMA /max. > = 30 °C/	-	-	-	-	-	-	5	11	-	-	-	-	16
FAGYOS NAPOK SZÁMA /min. <= 0.0 °C/	21	27	18	4	-	-	-	-	-	2	20	19	109
TÉLI NAPOK SZÁMA /max. <= 0.0 °C/	9	8	4	-	-	-	-	-	-	-	14	3	38
ZORD NAPOK SZÁMA /min. < = -10 °C/	5	2	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	9

A CSAPADÉK ADATOK ÖSSZESÍTÉSE VESZPRÉM, 1993

Hónap	24 órai max.		≥0.1	mm csapadék					Napok száma			Hóta- karó	Köd
	mm	dátum		≥1.0	≥5.0	≥10.0	≥20.0	Hava- zás	Zivatar	Hóta- karó			
				mm csapadék									
I.	17	4.2	29.	7	7	-	-	-	5	-	4	8	
II.	8	3.0	24.	5	4	-	-	-	5	-	11	9	
III.	12	3.2	3.	9	6	-	-	-	7	1	4	4	
IV.	15	5.4	13.	9	7	1	-	-	-	1	-	-	
V.	21	6.9	8.	8	5	1	-	-	-	5	-	-	
VI.	45	21.0	3.	10	6	2	1	1	-	8	-	-	
VII.	54	16.5	18.	10	9	4	2	-	-	8	-	1	
VIII.	55	20.5	10.	9	7	4	3	1	-	6	-	2	
IX.	50	20.0	29.	11	7	3	2	1	-	4	-	1	
X.	123	38.2	3.	14	11	6	5	2	-	2	-	11	
XI.	83	13.8	20.	15	11	7	4	-	11	-	18	23	
XII.	57	17.4	26.	12	8	5	1	-	7	-	21	11	
Év	540	38.2	X.3.	119	88	33	18	5	35	35	58	70	

1993-ban az évszázad második felének közel a legmelegebb és legcsapadékszegényebb MÁJUS-át éltük át. Az április végén elkezdődött meleg idő a hónap elején is folytatódott. 5-én és 6-án egy hidegfront okozott átmeneti lehűlést és nyomában záporosók, zivatarok alakultak ki. Ettől az esettől eltekintve a csúcshőmérsékletek folyton 20 °C fölött alakultak, és a hónap közepétől egyre gyakrabban meghaladták a 25 °C-ot. Orbán is (mint az utolsó fagyosszent) csak jelzésszámba ment: 22-én friss, tiszta levegő érkezett, de 20 °C alá most is csak egy napon (23-án: 18,4 °C) csökkent a nappali fölmelegedés. A havi középhőmérséklet 17,7 °C, ami közel 3 fokkal magasabb az ilyenkor szokásosnál. Nyolc esetben emelkedett a hőmérséklet 25 °C fölé (nyári nap), a legmelegebbet, 27,6 °C-ot 26-án mutatta a hőmérő. Az éjszakák is enyhék voltak, csupán 5-én és 6-án csökkent a minimumhőmérséklet 10 °C alá. A leghűvösebb 6-án volt: 9,0 °C-os értékkel. A hónap vége felé a minimumok többször megközelítették, háromszor meg is haladták a 15 fokot.

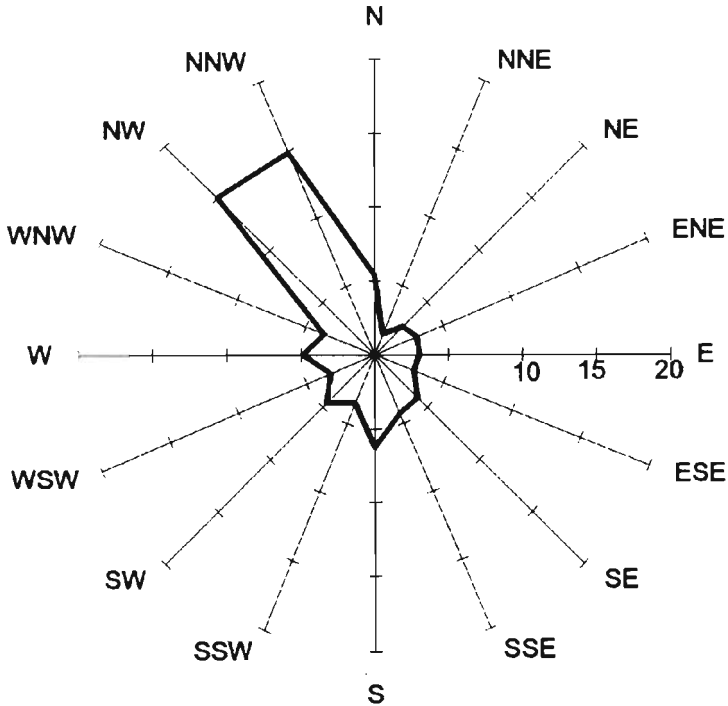
Rendkívül aggasztó képet nyújt a hónap csapadékossága. A sokévi májusi átlagnak csupán 1/3-ad része hullott, az is zömmel a hónap első dekádjában. Május 10-étől két gyenge zápor kivételével (14-én és 28-án) számottevő csapadék nem hullott. Ennek ellenére a csapadékos napok száma 8, öt napon zivatart is megfigyeltünk. A 24 óra alatt lehullott maximális csapadékot, 6,9 mm-t 8-án mértük. Az átlagos borultság mértéke 47%, a napsütéses órák száma 276. Ködös és napsütés nélküli nap nem volt, a derült napok száma hat, míg a borultaké egy. Viharos nap két esetben fordult elő, a legerősebb szellőkés, 22,0 m/sec 27-én 12 óra 5 perckor volt 230 fokos irányból.

JÚNIUS-tól reméltük a bőséges csapadékot, amely enyhíti a gyakorlatilag év eleje óta fennálló csapadékhiányt. Ezzel szemben a lehullott eső mennyisége (45 mm) alig haladta meg a sokévi átlag 50%-át. Így az 1993-as év júniusa az elmúlt évek egyik legcsapadékszegényebb júniusa volt. Voltaképpen elmaradt a „Medárd” a nagy térségekre kiterjedő esőzéseivel. A csapadék főként záporosók formájában hullott tíz csapadékos napon. Bővelkedtünk zivataros napokban is, hiszen nyolc napon dörgött-villámlott, de gyakran mérhető, vagy számottevő csapadék nélkül. Egyedüli kivétel talán június 13-a, amikor rövid idő alatt több mint 10 mm eső esett jég kíséretében a város belső területein. A pontos mennyiséget nem tudjuk, mivel a repülőtéri észlelő állomást a kialakult zivatarfelhőnek csak a széle érintette és ott ebben az időben a csapadékmennyiség alig haladta meg a 2 mm-t. (A napi csapadékösszeg több zápor együtteseként elérte a 21 mm-t.) „A csütörtöki felhőszakadást követő hömpölygő ár sebes folyamként öntötte el a veszprémi Petőfi Színház irodáit, raktárait, irattárait” – tudjuk meg a NAPLÓ június 5-i számából. A hirtelen jött áldás próba közben érte a színészeket, akik maguk láttak neki a mentésnek. Térdig vízben járva mentették az értékes technikai eszközöket, iratokat, fotóanyagokat. Így is tetemes kár keletkezett.

A hőmérséklet havi középértéke 18,5 °C, a sokévi átlagnak megfelelő, ugyanakkor a hőmérséklet csúcserőteljes 13 alkalommal haladta meg a 25 °C-t (nyári nap). A legmagasabb értéket (29,6 °C) 20-án délután mértük. 24-e után egy hidegfront nyomában a hőmérséklet számottevően visszaesett, a maximum értékek 20 °C alatt maradtak, és a minimum hőmérséklet is két alkalommal 10 °C alá süllyedt. (Havi minimum 27-én 8,2 °C.) Az átlagos borultság mértéke 53%; 3 derült, öt borult és egy napsütés nélküli napot jegyeztünk fel. A napsütéses órák száma 231. A szél erőssége három napon érte el a viharos fokozatot, a legerősebb szellőkést 3-án 17 óra 39 perckor regisztráltuk 250 fokos irányból (15,9 m/sec).

Az átlagtól alacsonyabb középhőmérséklet és kevesebb csapadék jellemezte JÚLIUS időjárását. A havi középhőmérséklet: 19,3 °C, egy fokkal kevesebb, mint a sokévi átlag. Ennek ellenére nem volt azért hűvös a július, csak a három hullámban érkező lehűlések igen nagy szóródást okoztak a hőmérséklet jellemző értékeiben. Ugyanakkor a köztes időszakokban és a hónap végén fűledt, kánikulai meleg uralkodott. Elég, ha csak arra uta-

A SZÉLIRÁNYOK GYAKORISÁGA / % / VESZPRÉM, 1993

ÖSSZES ESET: 2920 = 100 %

SZÉLCSEND : 497 = 17 %

lunk, hogy a nappali legmagasabb hőmérsékletek 17 és 32 °C között, az éjszakai minimumok pedig 10 és 20 °C között szinte minden értéket képviseltek. A legalacsonyabb értéket: 10,0 °C-t 7-én reggel, míg a legmelegebbet (32,4 °C) 31-én délután mértük. A hőmérséklet csúcserőke öt alkalommal érte el, vagy haladta meg a 30 °C-ot. Voltaképpen tehát mégis meleg volt a július, hiszen a nyári és hőségnapok száma elérte, vagy meghaladta a sokévi átlagot.

De nem is ez volt a hónap legfontosabb időjárási jellemzője, hanem a csapadék alakulása. A hónap első napjait követően már voltak kisebb esők, de mennyiségük az igényhez képest elenyésző volt. Július 11-ét követően erőteljes lehűlés kíséretében néhány napon át viharos szél fújt, majd gyors felmelegedés közepette mintegy hét esős nap következett. 15-e és 21-e között minden nap esett, és a heves zivatarokkal kísért kiadós záporosókból közel 50 mm csapadék hullott. A legtöbb napi csapadékot (16,5 mm) 18-án jegyeztük fel. Végül is ez az időszak alakította ki a július havi csapadékösszeget (54,3 mm) is, hiszen a hónap végéig – néhány jelentéktelen záporosó kivételével – számottevő csapadék nem hullott. Ez a mennyiség több mint 10 mm-rel kevesebb a sokévi átlagnál, de mégiscsak átázta a talaj felső 15–20 cm-es termőrétegét, ezáltal a zöldésgfélék életfeltételeiben jelentős javulást eredményezett. Négy derült, hat borult és egy napsütés nélküli napot jegyeztünk

fel, az átlagos borultság mértéke 57%, a napsütéses órák száma 244. Tíz napon hullott csapadék, nyolc alkalommal volt zivatar. A ködös napok száma egy, a viharos napoké hat. A legerősebb szellőkést, 24,5 m/sec-ot hatodikán 13 óra 38 perckor mértük 340 fokal irányból.

AUGUSZTUSban a nagy hőség időszakait négy hideglevegő-támadás érte. Mind-egyik lehűlés csupán pár napig tartott és utána ismét beálltak a 30 °C fölötti nappali fölmelegedések. Az utolsó lehűlést, amelyik 25-én érte el térségünket, a hőmérséklet menete már nem tudta „kiheverni”. A délutáni csúcshőmérsékletek egészen a hónap végéig 20 °C alatt maradtak. A maximum a mélypontját 29-én érte el, amikor a hőmérő higanyszála nem emelkedett 15,0 °C fölé. Az éjszakai lehűlések a hónap túlnyomó részén gyengék voltak, a hőmérséklet minimuma 18 alkalommal nem csökkent 15,0 °C alá. Sőt, két napon (17-én és 23-án) még 20 °C alá sem. A legmagasabb hajnali hőmérséklet 23-án (22,0 °C) volt. Az utolsó nagy hidegbetörés aztán gyökeresen megváltoztatta a helyzetet. Előbb 13 °C, majd 30-án reggelre 10 °C alá csökkent a hőmérséklet. A havi minimum hőmérséklet 8,0 °C, a talajmenti (radiációs) minimum ugyanezen a napon csak 5,6 °C. A hónap középhőmérséklete 20,3 °C, mintegy fél fokkal magasabb a sokévi átlagnál. A hőmérséklet csúcsértéke 21 alkalommal emelkedett 25 °C, 11 alkalommal pedig 30 °C fölé. A hónap legmagasabb értékét, 33,2 °C-t 5-én mértük.

Augusztus sem bővelkedett csapadéokban, bár a tavalyihoz hasonló aszályhelyzet nem alakult ki. Ez annak volt köszönhető, hogy a július 15–21 közti nagyobb esőzéseket követően is voltak kisebb esők, záporosók. Augusztus 9–10-én aztán ismét jelentős esők voltak (több mint 20 mm hullott), majd 24-ét követően szinte mindennapossá vált és esetenként bőséges volt a csapadékhullás. A hónap folyamán lehullott csapadék mennyisége 55 mm, az átlaggal megegyező érték, kilenc csapadékos nap terméke. A hónap végi esők ismét beáztatták a talaj felső 10–20 cm-es rétegét, így a zöldségfélék és a kertészeti növények életfeltételei továbbra is biztosítottak maradtak. Az átlagos borultság mértéke 43%, négy borult, nyolc derült és egy napsütés nélküli napot jegyeztünk fel. A napsütéses órák száma 264. Zivatart hat napon figyelhettünk meg, a ködös napok száma 2, a viharos napoké 3. A legerősebb szellőkést 31-én 17 óra 59 perckor mértük 340 fokal irányból (16,1 m/sec).

SZEPTEMBER első napjaiban folytatódott az augusztus végi hűvös idő. Többször esett eső, de számottevő mennyiség csak 4-én hullott: 3,1 mm. A délutáni csúcshőmérsékletek hatodikáig 20 °C alatt maradtak. Hetedikétől felmelegedés kezdődött és 9-én a maximum elérte a 28,0 °C-t, ami egyben a hónap legmagasabb értéke. 10-e és 16-a között gyakran volt csapadékos az idő, de a hőmérsékletek mindig meghaladták a 20 °C-ot. 17-étől újabb pár napos lehűlés következett, 19-én a maximumhőmérséklet csak 14,3 °C-ig emelkedett. 21-e és 25-e között az év utolsó nyárias napjai következtek, 24-én 25,8 °C-ig emelkedett a hőmérséklet. De ezzel vége is lett a nyárnak, visszavonhatatlanul ősziestre fordult az idő. A hónap utolsó napjait egyre hűvösebb és csapadékos időjárás jellemezte (29-én 20 mm eső esett), 30-án a napi középhőmérséklet 10 °C alatt maradt, a minimum hőmérséklet 5,0 °C-ig csökkent, míg a napi maximum is csak 12,4 °C-ig emelkedett. A hónap középhőmérséklete 15,0 °C, több mint fél fokkal alacsonyabb a sokévi átlagnál. A hőmérséklet négy alkalommal emelkedett 25 °C fölé, és 11 esetben csökkent 10 °C alá.

A lehullott csapadék mennyisége 49,5 mm, kevéssel meghaladta a sokévi átlagot, ám ez továbbra is a talajoknak csak a felső 20 cm-es termőrétegében maradt, leszivárgása az alsóbb rétegekbe még nem kezdődött meg. A csapadékos napok száma 11, két alkalommal (14-én és 29-én) a napi csapadékösszeg meghaladta a 10 mm-t. Az átlagos borultság mértéke magas: 56%, a napsütéses órák száma 179. Öt derült, öt borult és kettő napsütés nélküli napot jegyeztünk fel. Zivatar négy alkalommal fordult elő, míg viharos és ködös na-

pot egy-egy alkalommal jelentettünk. A legerősebb szellőkés 5-én 16 óra 32 perckor fordult elő 320 fokok irányból, 15,0 m/sec-os erősséggel.

A szeptember végi hűvös idő OKTÓBER első napjaiban is folytatódott, gyakori és bőséges csapadékhullás kíséretében. (2-án 18,6 mm; 3-án 38,2 mm; 4-én 23,0 mm eső esett.) A napi középhőmérsékletek alig haladták meg a 10 °C-t, a maximumok a 15 °C-t, sőt 4-én csak 12,3 °C-ot mutatott a hőmérő. A hónap eleji esők után száraz, napos, enyhe, mondhatni meleg idő következett. A nappali fölmelegedések több esetben meghaladták a 20–23 °C-t, sőt 14-én 25,0 °C-ig emelkedett a csúcshőmérséklet. Az éjszakák is enyhék maradtak, hiszen a reggeli hőmérséklet sem csökkent 10–13 °C alá, sőt 13-án reggel 15,0 °C-os minimum hőmérsékletet mértünk. A kellemes időt 15-én egy hidegfront szakította meg, tartósan csapadékos (záporos, zivataros) időszak következett, folyamatosan csökkenő hőmérséklettel. 19-én a délutáni hőmérséklet mindössze 7,0 °C-ig emelkedett. A hónap utolsó dekádját az időjárás változékonysága, a hőmérséklet hullámlázása, majd csökkenése jellemezte. Az első őszi fagy 28-án reggel következett be. A 2 mm-es szinten –0,2 °C-t, a talaj mentén –1,5 °C-t mutatott a hőmérő. A talajmenti fagy a következő napokban is folytatódott és 31-én már –4,0 °C-ig csökkent a hőmérséklet. Október középhőmérséklete 11,2 °C, közel egy fokkal magasabb, mint a sokévi átlag. A hőmérséklet egy alkalommal érte el a 25 °C-t, és 11 alkalommal nem csökkent 10 °C alá. A fagyos napok száma 2.

A hónap csapadékelátottsága végre bőséges volt. A csapadékösszeg 123 mm, több mint duplája a sokévi átlagértéknek. 14 esős nappól 11 esetben hullott számottevő és öt alkalommal 10 mm-t meghaladó csapadék. Az átlagos borultság mértéke 62%, magasabb, mint a sokévi átlag, a napsütéses órák száma 121. Öt derült, 11 borult és tíz napsütés nélküli napról szólnak a feljegyzések. Két alkalommal fordult elő zivatar, négy alkalommal vihar, a ködös napok száma 11. A legerősebb szellőkést, 24,0 m/sec-ot 26-án egy óra 12 perckor mértük 340 fokok irányból.

Furcsa és szokatlan időjárási jelenségnek lehetnek a tanúi azok, akik október 17-én (vasárnap) háromnegyed 12 körül a városban, vagy a környékén sétáltak: pirosas-barnás eső hullott a felhőkből, olyan, mint a festékes víz. Az esővel lehullott vörös por sokáig megmaradt az autók szélvédőjén, sőt a járdákon is. Ez az eső a szokásos csapadéktól eltérően nem savas, hanem éppen ellenkezőleg, lúgos kémhatású volt. A különféle ionok koncentrációit egybevetve a budapest-lőrinci csapadékkémiai mérések átlagaival, megállapították, hogy különösen nagy töménységben található benne szulfát-, kalcium- és nátrium-ion. Származási helye a tőlünk több száz kilométer távolságú Észak-Afrika sivatagos területe, ahol egy erős szélvihar ragadhatta fel a nagy mennyiségű porszemecskéket és tartós D-i – DNy-i áramlás szállította őket a közép-európai térség fölé. E szemcsékre, mint kondenzációs magokra kicsapódó vízmolekulákból keletkezett az az oldat, amely október 17-én lúgos esőként hullott térségünkre.

NOVEMBER egészen tisztességes hónapnak indult. Hetedikén a nappali fölmelegedés elérte a 17,4 °C-t és egyben ez lett a havi maximum. A hónap eleji, szinte mindennapos esők 11-én előbb havas esőbe, később havazásba mentek át. Kisebb szünetekkel havazott egészen a hónap végéig. Térségünkben 14-ére 20–25 cm-es hóréteg alakult ki. „Ilyen hirtelen ekkora mennyiségű hó már mintegy évtizede nem szakadt ránk november közepén.” – tudósított a NAPLÓ november 15-i száma. A MÁV és a Volán ügyeletesei többórás késésekről számoltak be és 13-án, 14-én jó néhány településre csak a honvédség segítségével lehetett eljutni. Mintegy 40 gépkocsi tisztította megállás nélkül az utakat, így 14-én estére a főutakat sikerült megtisztítani, ennek ellenére több helyen is előfordultak hósáros, latyakos szakaszok.

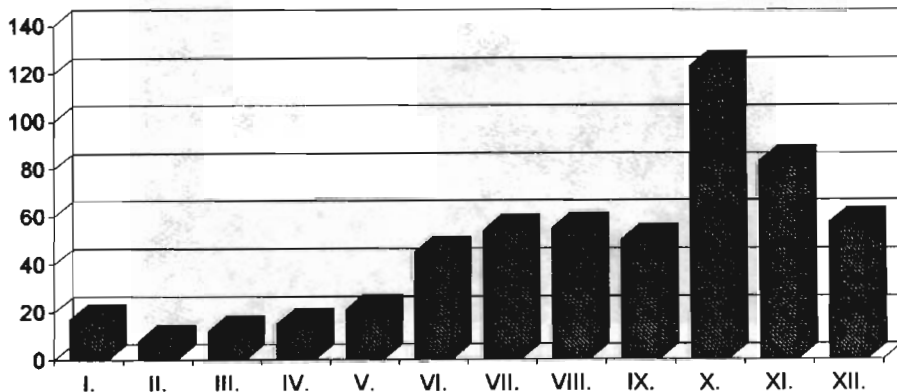
A hónap közepén napközben még rövid időre kevéssel fagyponthoz közel emelkedett a hőmérséklet, hatására a hóréteg teteje kissé megolvadt, vastagsága csökkent. Az éjszakai fa-

gyok hatására egyre vastagodó jeges réteg képződött, amelyet aztán az újabb hóesés befedett. 17-én, 18-án a közlekedési helyzet megnyugtató volt. A főútvonalak napközben szárazak, csak az alsóbbrendű utak nedvesek, néhol latyakosak. Az éjszakai, hajnali fagyok miatt sokfelé alakultak ki síkos útszakaszok. A téli idő második támadása 20-án (szombaton) kezdődött és másnapra mintegy 10–15 cm-es friss hótakaró hullott térségünkre. Ez a havazás nem igazán tette próbára a megye közlekedőit, mivel 21-én valamennyi főút járható volt, csupán a mellék és az alacsonyabb rendű utakon csúszkáltak a járművek. „Takarítás helyett magyarázkodás” címmel közölt képes beszámolót a NAPLÓ november 23-i száma a veszprémi hóhelyzetről. „A korán (?) jött égi áldás különösen a megyeszékhelyen okozott sok bosszúságot és balesetet” – tudjuk meg az írásból. Veszprém utcái, terei roskadoztak a hótól, bosszúságára a közlekedőknek, a gyalogosoknak, az autósoknak egyaránt. A kórház baleseti ambulanciájának jelentése szerint a hóhelyzet kárvallottjai közül szombaton és vasárnap (20-án, 21-én) huszonnyolc csukló-, öt boka- és négy lábszártöröttet kellett el látniuk.

A hónap utolsó napjaiban éltük át a tél harmadik (eddig leghevesebb) támadását. A 28-án (vasárnap) kezdődött egyre erősödő havazás hatására 30-án reggelre több mint 55 cm-es friss hótakaró borította térségünket.

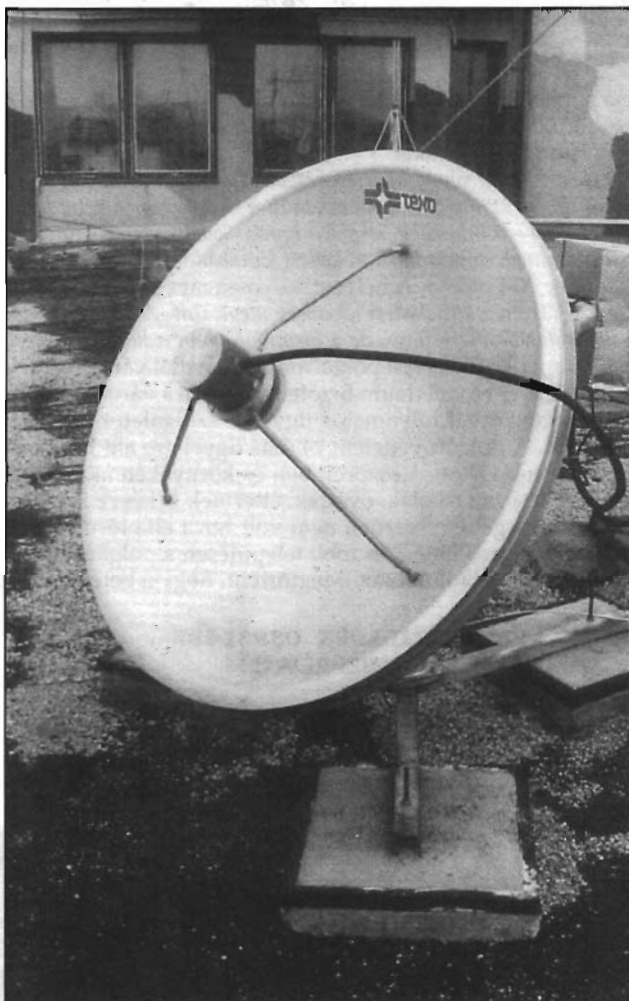
„A városgazdálkodási vállalat gépparkja csak részben tudott megbirkózni az akadályokkal. A város többségében lejtős utcáin szinte teljesen megbénult a közlekedés. A helyi járatok csak kerülőkkkel szállították – nagy késéssel – a munkába, iskolába igyekvőket. A személyautók el sem indultak, aki mégis megpróbálkozott, annak először lapáttal kellett kiszabadítani járművét a hó fogságából.” – írta a NAPLÓ november 30-i száma. A helyzet súlyosságára jellemző, hogy – „Veszprém város területének jelentős részén a közlekedési lehetőség megszűnt. A forgalmat csak a legjelentősebb főúton tudják az útfenntartók biztosítani, de a járműforgalom a hótörzsek következtében ott is akadozik” – nyilatkozta Jankó Tamás, a polgármesteri hivatal városüzemeltetési csoportvezetője. A Veszprém Megyei Honvédelmi Bizottság elnöke a városi védelmi bizottság tisztségviselői és tagjai bevonásával folyamatos ügyeleti szolgálatot, illetve operatív csoport létrehozását rendelte el. A polgári védelem 24 órás ügyeletre állt be, a Városgazdálkodási Rt. ugyancsak hóügyeletet tartott. Veszprémben és környékén akadozott az üzletek élelmiszerral történő feltöltése, az iskolák, óvodák, éttermek is késve kapták meg az ételt. Az óriási mennyiségű hótömeget egyszerűen nem volt hova elkotorni. A veszprémi mentők csak a KPM, a honvédség, az ÉDÁSZ és több településen a polgármesteri hivatalok segítségével tudtak eleget tenni feladatuknak. Megtörtént, hogy a beteget szánkón húzták ki a

HAVI CSAPADÉK ÖSSZEGER VESZPRÉM, 1993

mentőautóhoz. 30-án délutánig a megye főbb útvonalait sikerült 1,5–2 nyomra szélesíteni. A csapadék óriási tömege miatt délután már hómarókkal is dolgoztak.

A hőmérséklet alakulásával kapcsolatban már utaltunk a hónap eleji viszonylag enyhe időre. Ekkor 10 fagymentes nap is előfordult, de 12-től minden nap fagypont alá csökkent a hőmérséklet. Különösen erőteljes volt a lehülés 20-án ($-11,4\text{ }^{\circ}\text{C}$), valamint 26-án ($-12,6\text{ }^{\circ}\text{C}$). Utóbbi esetben a talaj közelében $-14,6\text{ }^{\circ}\text{C}$ -t mutatott a hőmérő. A leghidegebb napokon (26–28-án) a középhőmérséklet -7 , $-8\text{ }^{\circ}\text{C}$ közelében alakult és a „nappali fölmelegedés” is csak $-4,5\text{ }^{\circ}\text{C}$, $-7,4\text{ }^{\circ}\text{C}$ -ra sikeredett. A hőmérséklet havi középértéke – még a hónap eleji enyhébb időt beleszámítva is – ($0,2\text{ }^{\circ}\text{C}$) több mint 4 fokkal volt alacsonyabb a sokévi

Az állomás METEOSAT meteorológiai műholdvevőjének parabolaantennája

átlagnál. Évszázadunk második felének leghidegebb novemberei közül az 1993-as a harmadik helyen áll. A hőmérséklet 20 alkalommal csökkent fagypontra és két alkalommal 10,0 °C alá (zord nap), 14 esetben a napi legmagasabb hőmérséklet is 0 °C alatt maradt.

Csapadék tekintetében a november is kitett magáért. A havi csapadékösszeg 83,1 mm, közel 30%-kal magasabb, mint a sokévi átlag. A csapadékos napok száma 15, ebből 11 volt havazásos. Összefüggő hótakaró 18 napon át borította a talajfelszínt. A maximális hóvastagságot (54 cm) 30-án mértük. Az átlagos borultság mértéke magas: 83%, a napsütéses órák száma ennek megfelelően nagyon kevés, mindössze 36 óra. Egy derült, húsz borult és 19 napsütés nélküli napot számoltunk. Viszonylag gyenge volt a légmozgás, a viharos napok száma kettő, így a sok hó ellenére tartós hófúvások, hótorlaszok nem alakultak ki. A ködös napok száma 23, a legerősebb szélökést 16-án, 18 óra 11 perckor mértük 340 fokban irányból 17,8 m/sec-os értékkel.

DECEMBER elsején Veszprémet és környékét átlagosan 55 cm-es hótakaró borította, és a hőmérséklet egész nap fagypontra alatta maradt. A hideg téli időt harmadikától enyhülés váltotta föl; a hóréteg töppedni, olvadni kezdett és a december 9–10-i erőteljesebb nappali fölmelegedések hatására (+7,2–7,6 °C) a hónap közepére teljesen eltűnt. A hónap középső időszaka egyébként is a szokatlan enyhésével tűnt ki: az éjszakák egy-egy kivételtől eltekintve fagymentesek voltak, napközben pedig 20-án és 21-én +10 °C fölé emelkedett a hőmérséklet. A maximum 21-én 13,5 °C volt. Az említett két napon a reggeli minimum hőmérsékletek sem csökkentek 6 °C alá.

A hónap középső időszakára és utolsó harmadára jellemző volt a csapadékos, szinte minden nap hullott több-kevesebb csapadék. Karácsony napjától érdekes időjárásváltozás következett be. Nyugat felől előbb intenzív havas eső, majd havazás indult meg és lehülés kezdődött. Érdekessége a változásnak, hogy a havazás és a lehülés a Bakony vonalától keletebbre nem terjedt. A hótakaró ismét éreztette időjárás módosító hatását, ugyanis a 30–50 cm-es hóréteg mellett zord idő uralkodott. Éjszaka jellemzőek voltak a –5, –8 °C-os lehülések és a nappali maximumok is alig érték el a 0 fokot. 26-án délután már „megszokott kép” fogadta a veszprémi közlekedőket: hóesés, lelassult közlekedés, lassan megbénuló forgalom. A megyei igazgatóság hóeltakarító gépei a délelőtti óráktól kezdve folyamatosan dolgoztak. Ennek ellenére az alsóbbrendű utak személygépkocsival, sőt esetenként autóbusszal is nehezen járhatóak, Marcaltó térségében pedig mintegy félméteres hóátfúvások nehezítik a közlekedést. 27-én a helyzet tovább romlott. A lehullott nagy mennyiségű hó és a viharos szélökökés miatt Veszprémtől nyugatra a főutak nagy része és szinte valamennyi összekötő, bekötő út járhatatlanná vált. Dr. Hegedüs Tamás címzetes államtitkár vezetésével válságstáb alakult és megtették a szükséges intézkedéseket az úton lévők és a betegek mentésére, valamint a külvilágtól elzárt települések ellátása érdekében.

„Veszprém megye valamennyi városában menedékhelyet, melegedőt rendeztek be mindazok számára, akik a rendkívüli havazások miatt nem jutottak el úti céljukig. Kollégiumokat, művelődési házakat nyitottak meg a nehéz helyzetbe kerülteknek.” – tudjuk meg a NAPLO december 28-i számából. Nem járható a 8-as főút a Vas megye határa és Veszprém közti szakaszon, mivel a területen több száz elakadt jármű vesztegel. Lezárták a Veszprém és Nagyvázsony közti útszakaszt is. A közúti igazgatóság teljes erővel, mintegy ötven géppel tisztította az utakat, ennek ellenére a legtöbb mellékút járhatatlan. 28-án délutánra a havazás erőssége csökkent, a szél mérséklődött, a közlekedés feltételei lényegesen továbbra sem javultak. A közúti igazgatóság és a honvédség gépei mintegy ezer gépjárművet szabadítottak ki a hó fogságából a 8-as főúton, amely ekkorra két nyomvonalon, de csak konvojokban volt járható. Az elmúlt napok heves szélviharai következtében falvak maradtak áram nélkül, több helyütt gondot okozott az élelmiszer-ellátás. 29-én estére a méteres hóadályokat már sikerült eltüntetni Veszprém megye főútvonalairól. A mellékutak takarításán 70 gépjármű dolgozott, de még így is számos bakonyi település csak a honvédség járműveivel

volt megközelíthető. A hónap utolsó napján a megyében még 13 település nem volt elérhető telefonon.

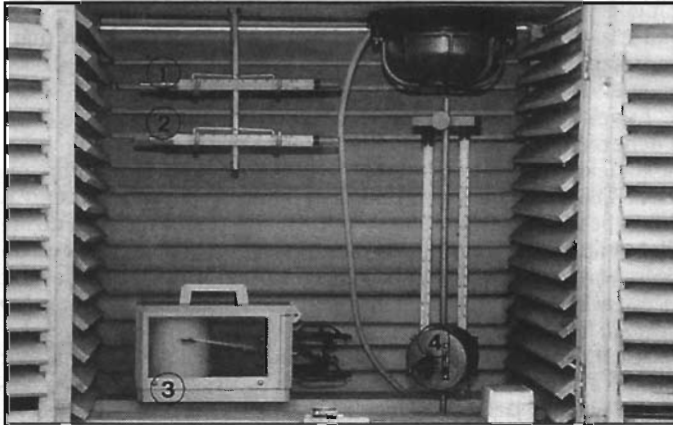
A meglehetősen változékony, néha szélsőséges időjárás végül is az átlagosnál enyhébb havi középhőmérsékletet eredményezett. A hőmérséklet 19 alkalommal csökkent fagypont alá, havi minimumot $-8,4$ °C-szal 30-án mértük. Csapadék tekintetében kitett magáért a december is, a havi összeg 56,6 mm, közel 10 mm-rel magasabb, mint a sokévi átlag. A csapadékos napok száma 12, hét alkalommal havazott és 21 napon át borította összefüggő hótakaró a talajfelszínt. Az átlagos borultság mértéke 79%, a napsütéses órák száma 53. Egy derült, 17 borult és 15 napsütés nélküli napot jegyeztünk fel, a ködös napok száma 11, a viharos napoké hét. A legerősebb szellőkést (20,0 m/sec) 27-én 23 óra 15 perckor mértük 320 fokos irányból.

Az ősz óta lehullott csapadék mennyisége reménykeltően pótolta a talajok vízhiányát. Szerencsés módon a novemberi, de még a decemberi hó is fagymentes talajra hullott, így olvadása után a teljes víztartalma hasznosulhatott a talaj vízkészletében. A hónap végére telítődött a talaj felső egy méteres termőrétege. Ezután várható a csapadék mélyebb rétegekbe való leszivárgásának a megindulása.

MELLÉKLET

A hőmérsékletmérés eszközei

1. Maximumhőmérő
2. Minimumhőmérő
3. Hőmérsékletíró (termográf)
4. Állomási (száraz-nedves) hőmérőpár
(Assmann-féle aspirációs pszichrométer)

Mivel a talajmenti légrétegben a levegő hőmérséklete lényegesen változik a talajfelszíntől való távolság függvényében, ezért a meteorológiai állomásokon az adatok összehasonlíthatósága miatt egységesen 2 méter magasságban és az előírt időpontokban kell a hőmérséklet-méréseket elvégezni. A mérés során 3–4 perces átlagos hőmérsékleti értéket határoztunk meg, mivel a légkör turbulens állapota következtében minden egyes légrézecskeének meghatározott hőmérséklete van, amely többé-kevésbé különbözik a környező légrézecskek hőmérsékletétől. Az átlagolást ezen kívül a hőmérők tehetetlenségének elkerülése végett is indokolt elvégezni.

A hőmérőket úgy kell elhelyezni, hogy azok mindenkor a levegő hőmérsékletére jellemző értéket mutassák. Ennek érdekében biztosítani kell a sugárzásvédelmet, a megfelelő szellőzést. Meg kell vé-

deni a hőmérőket a hőtadást okozó tárgyak, nagyobb épületek stb. közvetlen zavaró hatásától is. E cél érdekében – nemzetközi megállapodásoknak megfelelően – fából készült, kettős zsaluzású, fehérre festett, általában 2 m magasságú hőmérőházikóban helyezik el a műszereket. A házikó legfontosabb funkciója: úgy biztosítsa a benne elhelyezett hőmérők és más műszerek védelmét, hogy a külső levegő jellemző tulajdonságai a házikón belül zavartalanul érvényesülhessenek.

Hőmérőinket elsősorban a napsugárzástól kell megvédeni, mert a napsugarak által közvetlenül, akár közvetve melegített hőmérőtest jóval melegebb, mint a vele érintkező levegő hőmérséklete, éppen ezért a hőmérőházikót úgy szerkesztették meg, hogy a Nap sugárzó hatását a lehetőség szerint kiküszöbölje. A házikó aránylag vastagabb, dél felé lejtő fedőlapja és oldalráncszója jó hőszigetelő anyagból, fából készül. Az ajtaja mindig észak, vagy északnyugat felé néz, hogy kinyitáskor a napsugarak – az észlelések idejében – ne hatolhassanak be. A külső részek mindenütt fehér színűek, ezáltal a napsugarak igen nagy részét visszaverik. A hőmérőházikó közelébe nem ültethetünk fákat, bokrokat, sűrű növényzetet, mert az a szabad légmozgást akadályozza, növeli a levegő nedvességét is, műszereink szélárnyékba kerülnek és helytelen adatot mutatnak.

*

A *maximumhőmérő* egy időszak alatti legmagasabb hőmérséklet meghatározására szolgál. Lényeges szerkezeti sajátossága az, hogy a higanyedényben egy beforrasztott üvegszál van, amely benyúlik az edénybe betorkolló kapilláris végébe. Az így megszükitett nyíláson a növekvő hőmérséklettel táguló higany felnyomul ugyan a kapillárisba, de csökkenő hőmérséklettel nem tud visszahúzódni, mert a szűkületben a higanyszál megszakad. Ezért a higanyszál vége az elért legmagasabb hőmérsékletet mutatja. Használat után a higanyt úgy rázzuk vissza, mint a lázmérőt, amely maga is egy fajta a maximumhőmérőnek.

*

A *minimumhőmérő* két észlelés közötti időtartam legalacsonyabb hőmérsékletének meghatározására szolgál. Mérőfolyadék a színtelen, vagy színesre festett alkoholvegyület. A kapillárisban kék, vagy piros üvegpálcika van elhelyezve, ezt használat előtt az alkohol felszínéhez csúsztatjuk, s ha a hőmérséklet csökken, az alkohol meniszkusza a felületi feszültség következtében a pálcikát magával húzza. Amikor a hőmérséklet emelkedik, az alkohol kitágul és a kapillárisban előrehalad, a pálcikát azonban az elért legalacsonyabb helyen hagyja. Használat közben a hőmérőnek vízszintesen kell feküdnie, hogy a pálcika a hajszálcsőben saját súlya miatt el ne csússzon.

A talajmenti legalacsonyabb, ún. kisugárzási (radiációs) hőmérsékletet szintén borszeszes minimumhőmérővel mérjük. A hőmérőt a talaj felett 5 cm magasságban helyezük el. A felállítás helyének feltétlenül sík és teljesen nyílt, csupasz területnek kell lennie. A hőmérő elhelyezésére alumíniumból készült tartóállványt használunk. Helyes felállítás esetén a vízszintesen fekvő hőmérő borszeszt tartalmazó végének középvonala a talajtól pontosan 5 cm-re van. A felállítás magasságát feltétlenül meg kell tartanunk, mert a talaj közvetlen közelében már néhány centiméteres magasságkülönbség is jelentős hőmérséklet különbséget okoz. Még nagyobb hiba keletkezik, ha hőmérőnket mélyedésbe, vagy dombocskára helyezük, mert a hideg levegő az emelkedettebb helyekről a mélyedésekbe folyik. A dombra helyezett hőmérő tehát a helyes értéknél magasabb, a gödörbe helyezett hőmérő pedig alacsonyabb értéket mutat.

*

Az *állomási hőmérő* egy gömbalakú edény, amely hajszálcsőben ún. kapillárisban folytatódik. Ezt az edényt úgy töltik meg higanyal, hogy az beleérjen a hajszálcsőbe is. A hőmérsékleti tágulás miatt a higany növekvő hőmérsékleténél növeli, csökkenő hőmérsékletnél csökkenteni térfogatát, ezért a higanyoszlop végének felszíne – a meniszkusz – a kapillárisban emelkedik, vagy süllyed. Az állomási hőmérő számlapja 0,2 °-os beosztású. Skálájának hossza Közép-Európában –35 °C-tól +45 °C-ig terjed.

*

A *hőmérséklettró* működése az eltérő hőtágulás jelenségén alapul. Ennek legalapvetőbb fajtája az ún. bimetall-hőmérő. Az ilyen műszerek azon elv szerint működnek, hogy a bimetall görbületeit nagyító áttételekkel egy írókarral viszik át. Az írókar végére erősített toll egy óraszerkezet által forgatott hengerre erősített és időbeosztással ellátott papírlapra rajzolja a görbületnek megfelelő hőmérsékletet.

IRODALOM

Meteorológiai megfigyelések kézikönyve. Budapest, 1987. (Az OMSz ügyviteli kiadványa)

KISEBB TANULMÁNYOK

A veszprémi Pósa-ház alapkövetétele 1792. jún. 22-én

A legszebb veszprémi épületek egyikéről, a mai Pósa-házról mindenki tudja, hogy a zirci apátságnak volt a birtoka. Az apátság építtette alapjaitól kezdve azon a helyen, ahol *Török Sándor* balatonfőkajári birtokosnak 1792. jún. 16-án megvett háza volt; de még 1787-ben megszerezte a zirci konvent a szomszéd házat is, *Perczel János* és *Adorján Rozália* házát, a régi *Vukovich*-házat, hogy legyen fölépítendő házának megfelelő alapterülete.

A házakat teljesen lebontották. Minden előkészület megtörtént a több évre tervezett építkezésre; a monumentálisnak mondható építkezés kezdőnapjának tekinthetjük 1792. jún. 22-ét, amikor a ház alapkövét helyezik el a következő szöveggel megírt okirattal együtt:

Inscriptio primii lapidis Domus Venerabilis Conventus Zirczensis Wesprimii nunc urgentis.

Posteritati salutem!

Buda primum regem coronante,
Francisco primo regnum auspicante,
Josepho Bajzáth Praesule hujate,
Et *Marco Welzel* eotum abbate,
Bonaventura Christoph Zircii priore,
Sanislao Primer conventus provisoro,
Emerico Fittler parochio Olaszfaluensi,
Antonio Dréta curione Lokutensi,
Professore Mauro Korporics praesente,
Alexio Lambach isthaec inscribente,
Joanne Ehmann molem fabricante,
Infra scriptorum turba inspectante
Sacer et exemptus Ordo Cisteriensiis
Hunc posuit lapidem conventus Zircz
impensis

Imposutique molem Italico labore
Pro urbis hujus usu et decore

In Cancrum ingressa anni tempestate
Anno humanae salutis renatae

Millesimo septingentesimo nonagesimo
secundo, vigesima secunda Junii...

Ez a nagyon egyszerű verselésű főirat, mely valahol nagyon mélyen fekszik 138 év óta a remek épület mélyén, elárul több olyan vonást, amire nagyon is kíváncsi a későbbi idők kutatója. Az nagyon is megbocsátható kis írói és költői hiúság, hogy *Lambach Elek*, a veszprémi piarista poetika tanára, e kis szerény költemény szerzője, a maga nevét is belevette költeményébe. Megbocsátjuk annál könnyebben, mert hiszen ő az, aki megírja éppen itt, hogy az épület építészé, tehát föltehetjük, hogy tervezője is *Ehmann János*; ezzel egy finom ízlésű, nagy építészünkkel lettünk gazdagabbak a 150 évvel előtti időkből... Csak terveiben ismerhette a poeta az épület kiválóságát, mégis méltán írja meg előre, hogy a városnak díszére válik majd a ciszterciek otthona, *pro decore hujus urbis*.

Hogyan hangzik, mit is mond magyarul tehát e szöveg, melyet a Zirci Apátság *Historia Domestica*-ja őrzött meg?

A Tisztelendő zirci konvent most Veszprém-ben épülő házának alapkö-felirata.

Üdvözlét a jövődőknek!

Mikor *Buda* királyt először koronázott,
és *I. Ferenc* uralkodott,
a veszprémi *Bajzáth József* püspöksége alatt,
és *Welzel Márk* apátsága idején,
mikor *Christoph Bonaventura* volt a zirci perjel,
és *Primer Szaniszló* a konvent gondnoka,
Olaszfaluban a plébános *Fittler Imre*,

A Pósa-ház (a kép jobboldalán) egy, a századforduló után megjelentetett képeslapon

a lókúti lelkész pedig *Dréta Antal*,
s *Korporics Mór* tanár jelenlétében,
– ezt megírja *Lambach Elek*,
a hatalmas épületet pedig *Ehmann János*
fogja elkészíteni, –
az alulírottak tömeges jelenlétében
a kiváltságos és szent Ciszterci Rend
ez alapkövet elhelyezi a zirci konvent
költségén
és fölállítja ez épületet olasz művészettel
a város hasznára és díszére,
mikor a Rákcsillagzat az évben uralko-
dó,
az emberiség megváltásának 1792. esz-
tendejében jún. 22-én.

A budai koronázás még élénken élt az
emberek emlékezetében; II. Lipót márc. 1-
én történt halála után I. Ferenc koronázása
jún. 6-án történt, az alapkövetétel előtt tehát
16 nappal, nem is három héttel. A püspök
és apát megemlézése ebben az időben még
a legtermészetesebb; hozzá egyházi építke-
zésről lévén szó, még a korszellemet is szá-

mításba véve, szinte el sem képzelhető
ezeknek mellőzése. Zirc ekkor a sziléziai
henrichai apátság volt a birtoka; ez
megkövetelte, hogy a zirci konvent fejt és
a magyarországi ügyek intézőjét külön is
megemlítsék az író. De, aki az eseményekbe
beletekinthetett, nagyon jól tudja azt is,
hogy a nagy nemzetiségi feszültség, mely-
nek kirobbanása és Henrichau megszűnése
Zirc önállásához vezetett, már ekkor élt
nemcsak a levegőben, hanem élő emberek-
nek szenvedélyesen fölajzott lelkében.
Nem hangsúlytalan tehát *Christoph Bona-*
ventura neve, sem *Primer Szaniszlóé*. II. Jó-
zsef barátságtalan egyházpolitikája a ma-
gyar ciszterci rendet nem törölte el ugyan;
éppen a poroszsziléziai–zirci kapcsolatok
miatt a porosz király nagyon bonyodalmas
ügyet támaszthatott volna Zirc megszünte-
téséből; de a magyarországi rendtagok így
is mindig úgy érezték, hogy fejük felett Da-
mokles kardja lóg és napjaik meg vannak
számlálva. Nem csoda, ha mindenképpen

biztosítani akarták a Rend további életét, amire jogot és reményt nyújtott a lelkipásztorokodás intézményes biztosítása és annak megfelelő személyekkel való ellátása. Ez és a főntebb burkoltan említett szempont tette szükségessé és az író kötelességévé, hogy az olaszfalusi és különösen a később nagyra hivatott lókúti plébános nevét belefűzze. *Korporics* Mór neve azért szerepel, mert hisz ő volt a veszprémi nemzeti iskola tanítója és igazgatója; igaz ugyan, hogy csak éppen ezen esztendő végéig töltötte be ezt az állását, melyet hat évig viselt, mert 1792-től kezdve előszállási lelkész.

Olasz művészettel épült: ezt mondja a fölirat. Jellemezze ezt a Veszprémi Hírlap 1931. évi 51. számából dr. Gutheil Jenő: A reneszánszhoz közel álló francia-barokk stílusban épült műemlék monumentális dologában méltó párja a püspöki rezidenciának, dekoratív hatás tekintetében pedig felülmúlja azt. Gyönyörűek a kőkeretes ablakok szépen kiképzett párkány-díszei, az emeleti frontot tagoló faloszlopok faragott építményei, a középső falkiugrást díszítő kecses emeleti erkély és a manzard tető háttéréből kiemelkedő oromdísz. – Kár, hogy az alulírottak névsora, kiknek tömeges jelenlétében folyt le az ünnepély, hiányzik.

Ennél a nagy építkezésnél is meg kellett hozni a nagy áldozatot, nemcsak munkában, hanem emberéletben is. Alig két hónapra az alapkőletétel után, szeptemberben összeomlott a megépült pinceboltozat.

A munkások közül három mindjárt meghalt, több megsebesült. Vizsgálatot indítottak rögtön az építő ellen; a vizsgálóbizottságnak két győri építőmester volt az elnöke, de az építőt fel kellett menteni, mert nem ő volt ennek okozója; szabadon is bocsátották megfelelő óvadék ellenében, de az ügy lezárása még sok időt vett igénybe.

1794-ben, két évi építkezés után még mindig nem kész az épület. Dolgoznak rajta belülről-kívülről, rengeteget beleölnék és annak ellenére, hogy mindenki úgy ítéli, hogy *pro decore civitatis et honore monasterii*, a város díszére lesz és a mostor becsületére, a befektetett tőkének még csak kamatait sem lehetett remélni, hogy meghozza majd.

Ehhez járult még, hogy a veszprémi nemzeti iskola vezetése is kikerült a ciszterci rend kezéből; kispapjaink a veszprémi szeminárium helyett más intézményeket kezdtek látogatni; Drétának, a kormányzóperjelnek sok pénzre volt szüksége, hogy az állam követeléseit teljesíteni tudja, melyeket a francia-háború miatt évről évre az önállás felé törtető apátsággal szemben támasztott; mindezek összejártak akkor, mikor Dréta Antal 1810. márc. 27-én sajnos – eladta a Rend házáat 38 000 frtért Vajky György veszprémi kanonoknak.

De a gyönyörű ház még most is méltóképpen őrzi a ciszterci Rend veszprémi otthonának emlékét...

DR. HORVÁTH KONSTANTIN

(A cikk a Veszprémi Hírlap 1936. május 3-i számában jelent meg. Közreadja: Somfai Balázs levéltáros.)

Veszprém építői Márföldy Aladár

Márföldy Aladár (1893–1988)

VESZPRÉM város arculatát a barokk kortól napjainkig olyan tehetséges, lelkes építészek, építőmesterek, építőmérnökök alakították, formálták, akiknek neve is fennmaradt az utókor számára. Alkotásaik között élünk, de nagyon keveset tudunk róluk. Terveik, elképzeléseik egy része levéltárakban, könyvtárakban fellelhető, a régi fényképek, le származottak elbeszélései alapján egyéniségük megrajzolható.

Sorozatunkban Őket kívánjuk a Tisztelt Olvasóval megismertetni. Egy-egy emberöltő alatti városfejlődést mutatunk be, általában az építő kerek születési vagy halálzási évfordulója kapcsán.

1993-ban a Magyar Építőipari Múzeum kezdeményezésére Márföldy Aladár 100. születésnapján a veszprémi Alsóvárosi temetőben emlékeztünk meg rendkívül gazdag, eredményes munkásságáról.

*

Márföldy Aladár 1893. november 3-án Budapesten született. Itt érettségizett, majd 1921-ben szerzett diplomát a m. kir. József Műegyetemen. A háború alatt 32 hónapig volt a fronton. Tartalékos főhadnagy, 2 „Signum Laudis a kardokkal” és a „Károly csapatereszt” kitüntetéttje.¹

A magyar nyelven kívül németül, tótul, horvátul kiválóan beszélt, sokoldalú érdeklődése már az egyetemi évek alatt kiemelte társai köréből.

Rövid fővárosi magánmérnöki irodában eltöltött gyakorlat után 1922-től Veszprémben

dolgozott. 1924. január 1-jén kinevezték városi főmérnökké. Az ezt követő időben a mozi-zeneiskola-tanoncotthon épülettömbjének kialakítása, a villanytelep környékének rendezési terve mellett a mai Szt. Margit templom körüli területen kislakásokból álló családi- és ikerházak építésének engedélyezése, szakfelügyelete volt a legfontosabb feladata.

Szakkikkeiből kiemelkednek a „Reflexiók Veszprém városrendezéséhez I–II”² (1925), valamint „Az építkezések közgazdasági jelentőségéről és a házépítő szövetkezetekről”³ (1926) szülő tanulmánya.

1929-ben a főmérnöki állást újból meg kellett pályáznia. „A közgyűlés ... egyhangú felkiáltással városi mérnök (főmérnök)-nek választja meg, mire elnöklő alispán mint a tisztújítószerk elnöke Márföldy Aladár eddigi városi mérnök (főmérnök) veszprémi lakost az 1929. évi XXX. tc. 68 §. 5. bekezdése értelmében Veszprém megyei város életfogytiglan megválasztott városi mérnök (főmérnök)-nek jelenti ki.”⁴

Igazi városalakító tevékenysége ekkor kezdődött.

1929-ben tervei alapján épült a csecsemővédő intézet, az Ányos utcai, Sziklay utcai lépcső, támfal. Ekkor kezdték a területelőkészítést az új köztemető számára a Szent Imre herceg útja (ma Jutasi út) mellett. Ehhez készült első ravatalozóépület terve. (Nem valósult meg.)

A következő évekből fennmaradt tervek közül kiemelkednek a Kossuth u.–Cserhát és Búzapiac tér rendezése, Báthory utca szabályozása, giricsesdombi csatorna, villasori épületek, valamint a Városháza emeletréépítési tervei.

1934-ből maradt ránk a Rákóczi téri (ma Óváros téri) élelmiszer-piac vázlatterve. Figyelemre méltó, hogy a terepszint megemelésével a vásárcsarnok a föld alá kerülne.

A harmincas évek közepétől a Szent István-évre készülve építési, előkészítési munkával foglalkozott. Elkészítette a hősi kapu egy érdekes változatát. A kapu végleges helyét már 1935-ben rajzolt kisajátítási tervével biztosították.

1936-ban megjelent az Adorján János okl. gépészmérnökkel közösen írt könyve „A légi veszély és a védekezés módjai” címmel, sajátkezű, nagy igényességgel rajzolt illusztrációkkal.

„Si via pacem, para bellum” – Ha békét akarsz, készülj a háborúra – jelmonddal 1943 decemberében újabb cikksorozatot indított „Háború és városépítés” címmel.⁶ Szinte minden mondatában érződik az aggodás szeretett városáért.

A háború közeledtével az építkezések megszűntek, a műszaki feladatok módosultak; legfontosabb a város ivóvíz- és energia-ellátása, a közlekedés biztosítása volt. Márföldy Aladár a bombázások, belvéések okozta sérüléseket fényképeken, helyszínen készített feljegyzésekben, rajzokban rögzítette. Később ezek alapján sikerült hiteles képet kialakítani Veszprém város háborús káiról. A romokat járva, mentőosztagokat irányítva embereket mentett.

1945. március 21. szomorú nap Veszprém város történetében. A visszavonuló német csapatok az alig 8 éve forgalombahelyezett völgyhíd egy részét felrobbantották. A híd nagyívének megmentéséről Márföldy Aladár, Takács József és Tisztartó László által 1945. április 22-én rögzített jegyzőkönyv tájékoztat a leghitelesebben.⁷

A II. világháború befejeztével a romeltakarítás, a legsürgősebb helyreállítási munkák megindultak. A mindebben aktívan részt vállaló főmérnök örömmel üdvözölte, hogy a romeltakarítással egyidejűleg nagyszabású városrendezési tervek is megvalósulhatnak.⁸

1946. március 31-én megfosztották „életfogytig tartó” állásától olyan „népnyűző” közalkalmazottakkal együtt, mint dr. Szigethy Miklós főjegyző, dr. Pázmándy törvényszéki elnök, vitéz Havadi pénzügyi főtanácsos, dr. Czukrász főorvos, Zakariás erdőtanácsos, Kemenes szállásmester, ifj. Török közellátási főfelügyelő, ifj. Péller, dr. Czigle pénzügyi igazgató, Kürthy műszaki tisztviselő, Hollósy Ákosné tisztviselő, Szücs mozi üzletvezető, Veimper végrehajtó és Reinfarht becsüs.⁹

1950-ben családjával együtt 48 órán belül el kellett hagynia a várost... Ekkor Balatonal-

mádiba költözött. 57 évesen, minden alkalmi fizikai munkát elvállalva tartotta fenn családját. Később sikerült elhelyezkednie: az ÉM 4. sz. Mélyépítő Vállalat árkalkulátora, majd Székesfehérvárott figuráns lett. Balatonfüreden, a Szívkörház főmérnökeként nyugdíjazták 1964-ben, de szakértelmére, munkabíráására számítva az 1969-ig elhúzóódó rekonstrukciós munkákban végig irányító szerepet kapott. Mindezek mellett az északi parton nyaralók sorát tervezte.

A Budapesti Műszaki Egyetem 1971-ben arany-, 1981-ben gyémánt-, 1987-ben vasdiplomával ismerte el értékes mérnöki munkásságát.

95 éves korában, 1988. július 6-án Budapesten hunyt el. Szellemi frissességét haláláig megőrizte. Veszprémi tisztelői először egy hónappal később, a „Veszprémi völgyhíd 50 éves” ünnepség keretében emlékeztek meg róla.

GY. LOVASSY KLÁRA

JEGYZETEK

1. Veszprém megyei fejek. Veszprém, 1929.
2. Veszprémi Hírlap, 1925. nov. 8. és 15.
3. Veszprémi Hírlap, 1926. ápr. 4.
4. Veszprém megyei város képviselő-testületének 1929. évi december 23-án tartott általános tisztújító közgyűlés jegyzőkönyve, 272/kgy 22398/1929. szám. (Veszprém Megyei Levéltár)
5. A könyv pontos címe: A légi veszély és a védekezés módjai polgári szempontból tekintve. (A m. kir. országos légvédelmi parancsnokság által 86/ELN. oip. 1935. szám alatt átvizsgált és a polgári hatóságok részére ajánlott szakmunka). Madách Könyvkiadó, Budapest. 1936.
6. Veszprémi Hírlap, 1943. dec. 5.
7. Az eredeti jegyzőkönyv egyetlen aláírt példánya dr. Vámos Imréné, szül. Márffy Olivia tulajdonában van.
8. Veszprémi Népszó, 1945. június 23.
9. Veszprémi Népszó, 1946. március 31.
A fentiekben nem szereplő életrajzi adatok dr. Vámos Imréné, szül. Márffy Olivia közlése, a családi okiratok alapján váltak ismertté.
A mellékelt tervanyag a Veszprém megyei Levéltár tulajdona, amely az Államépítészeti Hivatal „vegyes” dossziéban található.
A fényképek dr. Vámos Imréné, szül. Márffy Olivia tulajdonát képezik.

MELLÉKLET

Másolat az 1945. április 22-én készült jegyzőkönyvről. (Az eredeti példány dr. Vámos Imréné sz. Márffy Olivia tulajdona.)

Jegyzőkönyv

Készült: Veszprémben 1945. április hó 22-én

Tárgy: A veszprémi „Szent István Völgyhíd” németek által elrendelt és előkészített felrobbantástól történt megmentése ténykörülményeinek hiteles lerögzítése.

Jelen vannak: Márffy Aladár városi főmérnök

Takács József, a városi vízmű főgépésze

Tiszttartó László, a városi vízmű gépésze

veszprémi lakosok

Előadás:

Alulírottak a veszprémi vasbeton völgyhíd németek által tervbevetett és megkísérelt felrobbantásával kapcsolatos ténykörülmények hiteles lerögzítése és a híd megmentésével kapcsolatban végzett ellenállási ténykedésük kölcsönös igazolása céljából egyértelműen előadják az alábbiakat:

A város vezetősége 1944. december 24-én biztos értesülést kapott arról, hogy a német hadvezetőség

az akkori nyilas magyar fővezérrel egyetértőleg a veszprémi hidat is fel akarja robbantani és a robbantási munkák előkészítését egy német utászsorozat már megkezdte.

Másnap – december 25-én – délben dr. Tekerés Lajos h. polgármester, aki az elmenekült nyilas polgármester helyett a város ügyeit vezette, Márföldy Aladár városi főmérnökkel kimentek a helyszínre és a híd robbantási előkészületein dolgozó német utászok tisztjével tárgyaltak ez ügyben. Kérték, hogy a híd felrobbantásától tekintsenek el, mivel ennek semmi hadászati értelme nincsen (a híd több kitérőúton át a forgalom bénítása nélkül megkerülhető) és a híd felrobbantása a városi vízmű gépházát is megrongálná, ami a város lakosságának víz nélkül maradását eredményezné.

Mivel ez a tárgyalás nem járt eredménnyel, Márföldy Aladár városi főmérnök a rákövetkező napokon személyesen ment el az akkori német városparancsnokhoz Siems őrnagyhoz, s neki ugyanezeket előadva, tőle is kérte a híd robbantásának elhagyását. Ez a közbenjárás is eredménytelen maradt.

Ezért Márföldy Aladár városi főmérnök, mint hadmérnökszázados és volt cs. és kir. utásztiszt elhárította a németek hídrobbantási tervének titkos szabotázs cselekmény útján történő megakadályozását s ezen az úton a hídnak, valamint a közvetlen alatta levő városi vízmű gépházának a megmentését. Takács Józseffel, aki az 1914–1918-as háborúban a volt cs. és kir. haditengerészetnél szolgált mint torpedómester, és Tisztartó Lászlóval együtt, előzetes megbeszélés alapján megállapodtak abban, hogy a hídra már felszerelt robbanótöltetekből a robbanógyutacsokat kiszereklik s ezzel a hídnak felrobbantását megakadályozzák. Ugyanis – elgondolásuk szerint – a híd robbantását csak az utolsó órákban fogják elrendelni valószínűleg, s így – ha a gyutacsok eltávolítását addig nem veszik észre – a nem sikerült robbantást már nem lesz idejük megismételni. Másrészt Márföldy főmérnök és Takács főgépész – mint régi robbantási munkákban jártas szakértők, tudták azt, hogy ha a felszerelt paxitöltet ún. szűrőlángot nem kap, az nem fog felrobbanni, hanem csak – nagy füsttel és lánggal – el fog égni. Így tehát ily módon a híd és a vízmű gépháza az értelmetlen és oktalan vandál pusztítás elől megmenthető lesz.

Az előre megbeszélte tervet rá pár napra – egy sötét éjszakán – meg is valósították. A hídon szolgálatot teljesítő őrszemet – egy Tisztartó László által előzően ismert s tudomásuk szerint hársági lakost, behívtak a vízmű gépházába, ott borral leitatták. Ez alatt az idő alatt Takács József főgépész a nagy vasbeton ívek hágvasain át felmászott a robbanótöltetekhez s a beléjük helyezett gyutacsokat kiszedte, majd ennek megtörténte után a gyújtózsínórok végeit ismét visszadugta a helyükre.

Mivel a német vezetés a robbanótölteteket utólag még egyszer nem ellenőrizte le, a cselekmény első része sikerült.

Utána a front Veszprémtől circa 18–20 km-re megmerevedvén egészen március 21-éig nem történt a híddal semmi.

Március második felében az általános hadihelyzet a németekre nézve kritikussá vált, a német csapatok visszavonultak s utászaik március 21-én este 9 órakor a hidat felrobbantották, illetve ezt megkísérelték. A robbantás során a völgyhíd nagy 46 méteres ívére szerelt töltetek – az eredeti elgondolás szerint – nagy füsttel elégték, de kárt nem okoztak. Így a hídnak ez a legértékesebb és legnehezebben pótolható része megmenekült.

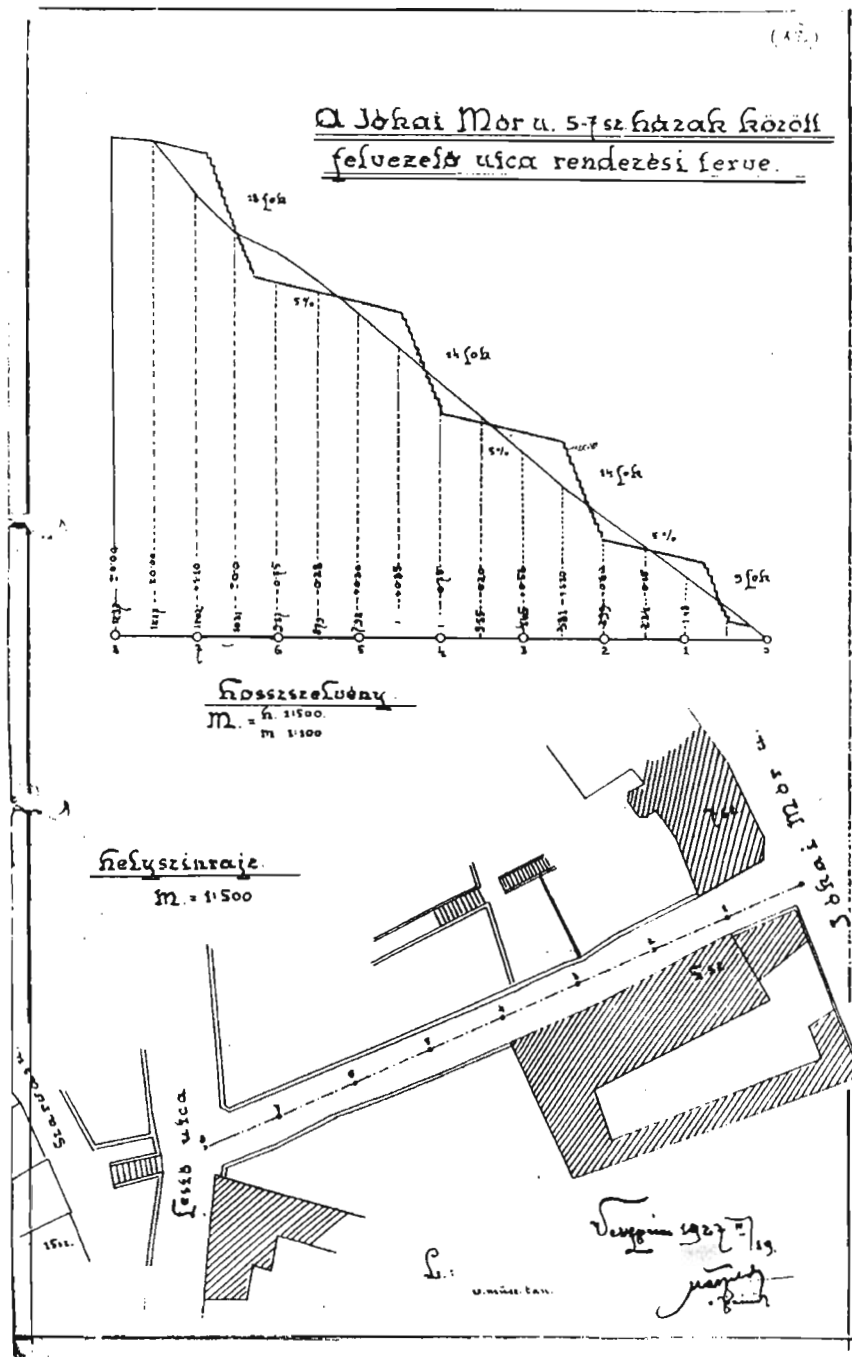
A híd bal oldali részén levő kis ívek közül az egyik elpusztult, mivel ennek szerelését – az ottlevő másik őrszem miatt – annak idején nem lehetett hatástalanítani, később pedig a németek az egyik gyújtózsínórnak ismeretlen egyének által történt átvágása miatt, a hidat erősebben őriztették.

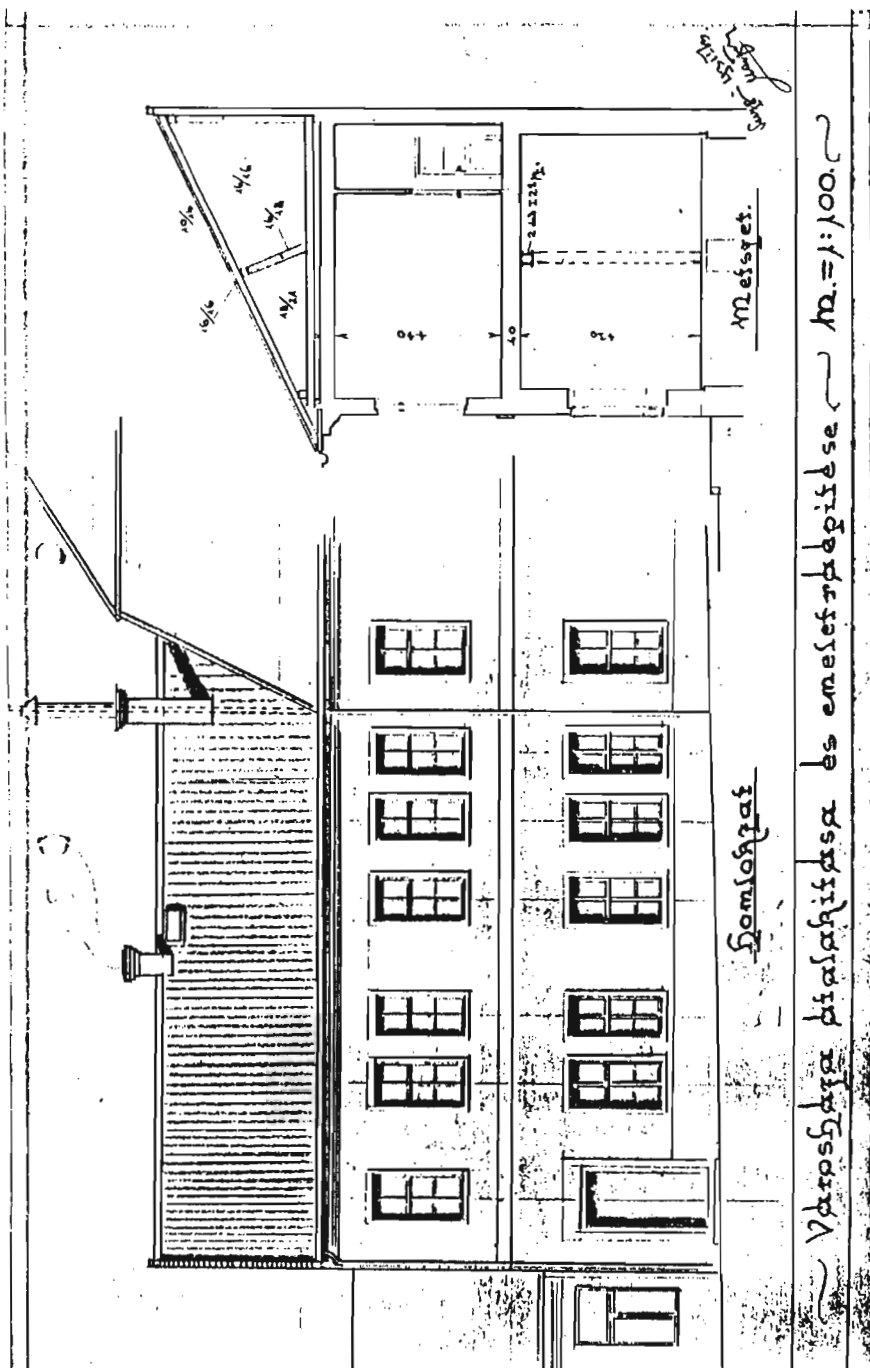
Mivel a hadihelyzet miatt a német vezetésnek az épen maradt hídrész nem volt már módjában újból szereltetni, alulírottak fentiekben leírt cselekménye folytán a veszprémi völgyhíd nagy része, mely országunk legszebb és legnagyobb vasbeton ívhídja, a pusztulástól megmenekült.

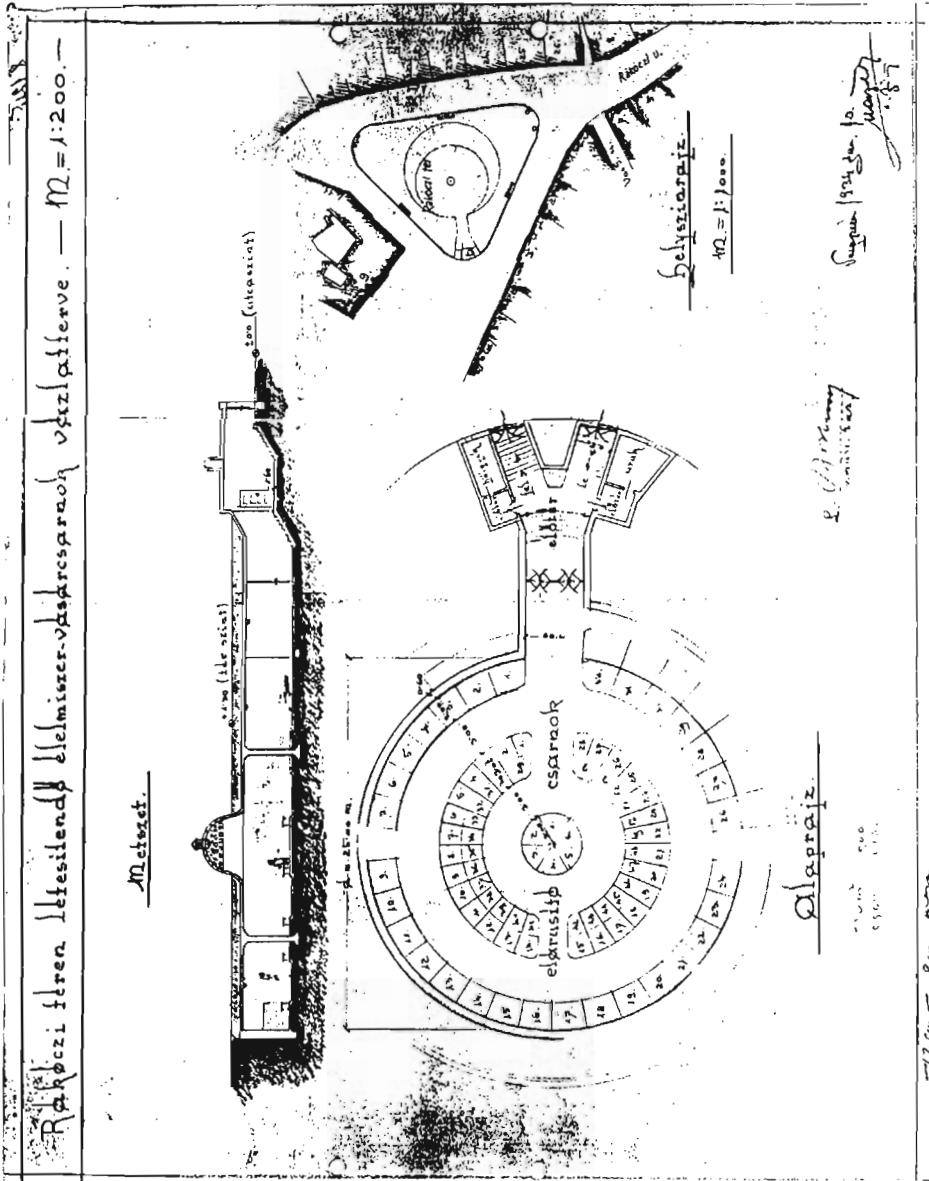
Alulírottak kölcsönösen és egyértelműen előadják, hogy a fentiek mindenben megfelelnek a valóságnak, s az előadottakat szükség esetén, egymás igazolása céljából, hajlandók bármikor és bármely hatóság előtt élőszóval is megerősíteni.

Jegyzőkönyv felolvasás után helybenhagyólag aláíratott

Kelt mint fenn.
Márföldy Aladár s.k.
Takács József s.k.
Tisztartó László s.k.

A jeruzsálemhegyi
községkörnyékének
rendelési terve.

$M = 1:1000$

1990. évi
[Signature]

A második Gizella Napok eseményei, 1993

(Héthelyi Gyöngyvér fényképfelvételeivel)

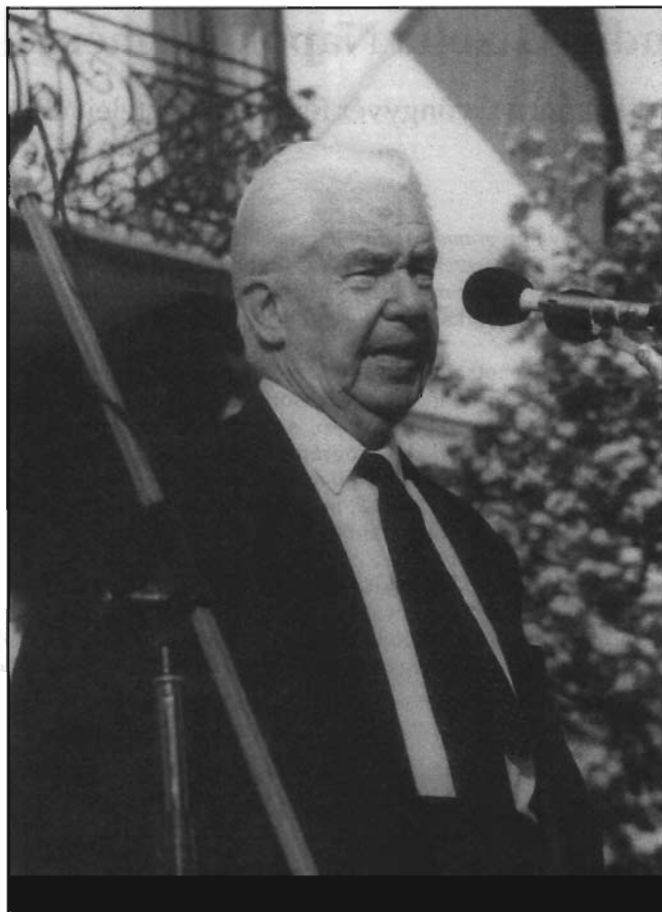
Ahhoz, hogy egy programsorozatból hagyomány váljon, azt folyamatosan, vissza-visszatérően kell megrendezni. A veszprémi Gizella Napok művészeti és tudományos fesztivál ezen az úton halad, hiszen 1992 után immár másodszer színesíti tíz napon át a város életét – írta Dióssy László polgármester az erre az alkalomra készített „Emléklapok és programajánlat” című füzet előszavában.

A május 7-től 16-ig megtartott rendezvények méltán váltották ki a veszprémiek, s távolabbi tájak, sőt, a külföldiek érdeklődését. Városunk művelődési intézményei, művészeti együttesei és az önkormányzat olyan vonzó, szórakoztató, a látványosságtól a tudományos tanácskozás légköréig terjedő programot szerveztek, amely európai rangú eseménnyé avatta a Gizella Napokat. „S ez semmi másnak nem köszönhető, mint az abban résztvevők elkötelezettségének, önzetlen szolgálatának, mély hivatástudatának, azaz annak a mentalitásnak, amely egyúttal a polgárlét egyik meghatározó pillére” – olvasható a bevezető gondolatokban.

A programfüzet (Praznovszky Mihály kitűnő munkája eredményeként) válogatást tartalmaz az Árpád-korra vonatkozó helyi vallástörténeti és irodalmi anyagból. (Árpád-házi Szent Margit élete, legendája; részlet Kodolányi regényéből, Gutheil Jenő könyvéből; a közműltat és a mát pedig Rónay György, Szepesi Attila és Asztalos István versei képviselnek.)

A Gizella Napok megnyitója az Óváros téren 1993. május 7-én
(Andrónyi András felvétele)

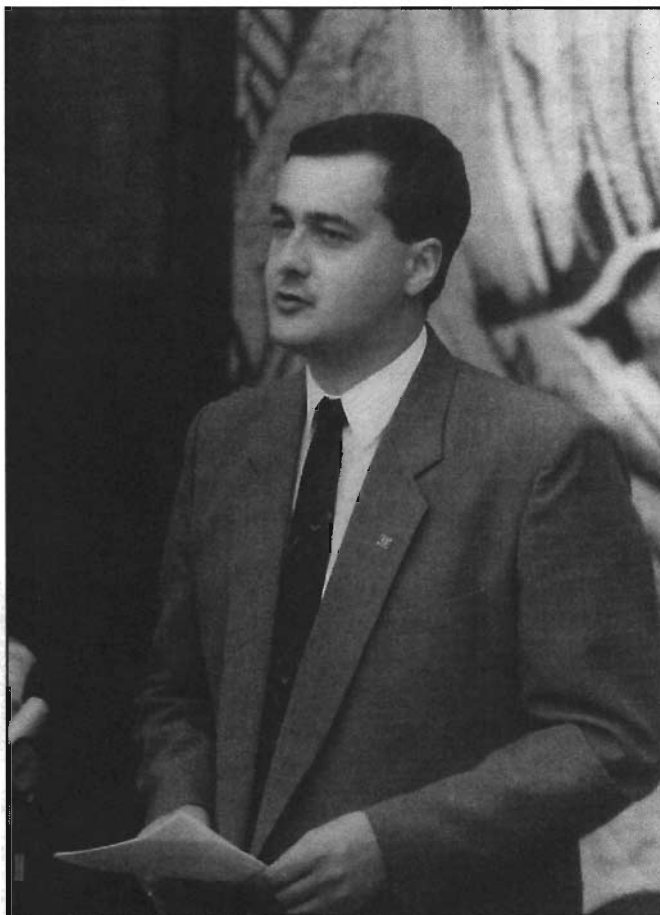
Kosáry Domokos, a **Magyar Tudományos Akadémia** elnöke köszönti
a megnyitó résztvevőit

lik.) Az illusztrált kiadvány jó szellemi útikalauzként segítette az eseménysorozat látogatóit.

Május 7-én az Eötvös Károly Megyei Könyvtár *Gizella királyné Veszprémben* című könyvkiállítása volt a nyitóeseménye a 2. Gizella Napoknak. Az érdeklődők olyan könyvészeti ritkaságokat láthattak, amelyek csak ilyen alkalomkor kerülnek a tárlókba. A könyvtár – dr. Csiszár Miklósné szerkesztésében – *A királyné városa* címmel szemelvénygyűjteményt jelentetett meg. (Ismertetése: VSz 1. 73. p.)

A Gizella-kápolnában celebrált szentmisével tartotta évadnyitóját az Egyháztörténeti Múzeum, majd délután került sor a Gizella Napok hivatalos, ünnepélyes megnyitójára. (Göncz Árpád köztársasági elnök üdvözlő levelet küldött.)

Dióssy László polgármester megnyitójában a hagyományörzés szándékát, a múlt és a jelen kapcsolatát, a város új szellemi arculatának szükségességét hangsúlyozta, miután

Dióssy László polgármester köszönti a történelmi felolvasó ülés résztvevőit

üdvözölte a városlakókat, s a vendégeket, közöttük a német Bottrop, a belga Ottignies, a román Sepsiszentgyörgy és a finn Rovaniemi testvérvárosok küldöttségét.

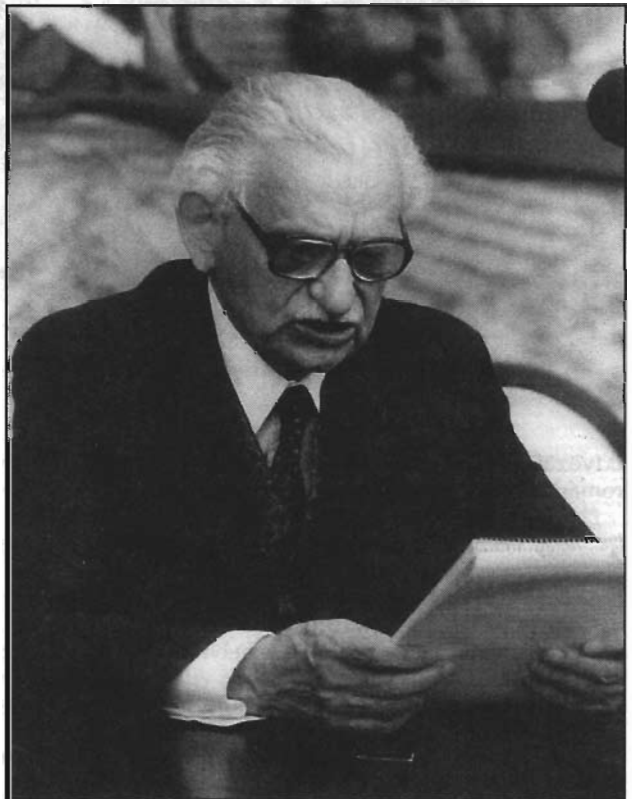
Dornbach Alajos, az Országgyűlés alelnöke köszöntőjében hangsúlyozta: „Nem lehet véletlen, hogy Veszprém felidézte Gizella emlékét, hiszen egy város polgárainak önbecsülése, öntudata progresszív hagyományjaiból is építkezik. Az uralkodópár életművének ma is vannak aktualitásai: a társadalmi átalakulás, a modernizáció teljesítése e kor, napjaink feladata.”

A város másik díszvendége, Kosáry Domokos, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke a jó értelemben vett nemzeti és a helyi hagyományokhoz való visszatérés fontosságáról szólt, s arról, hogy „A helyi közösségek élhető lehetnek azoknak a hagyományoknak, amelyek a múlt valamely időszakához kötődnek, s átvélnék az évszázadokon. Gizella és kora üzenethagyó, amely méltó a megőrzésre.”

Ezt követően városunknak azok az érdemes polgárai vehették át a Gizella-díjat Dióssy László polgármestertől, akik Veszprém szellemi arculata formálásában évtizedeken át je-

*Az 1993. évi Gizella-díjasok:
S. dr. Lackovits Emőke, Veress
D. Csaba, dr. Körmendy
József, Hegyeshalmi László*

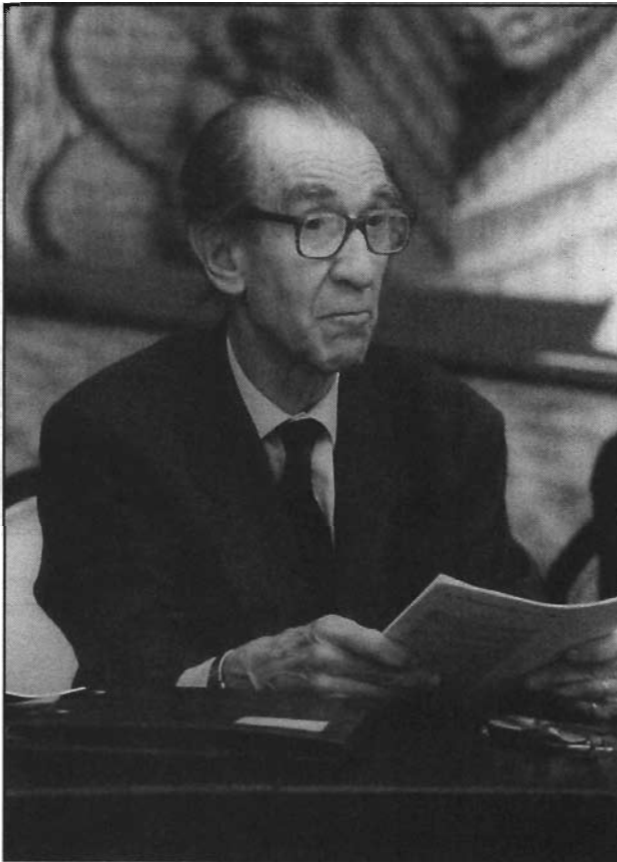
Gyórfy György

*A helytörténeti könyvtárosok
tanácskozása*

Lovag Zsuzsa

Bogyay Tamás

lentős teljesítménnyel hívták fel a figyelmet munkásságukra. Az ezévi kitüntetettek: *S. dr. Lackovits Emóke* néprajzkutató-múzeológus, *Hegyeshalmi László* nyugalmazott színház-igazgató, *dr. Körmendy József*, a Veszprémi Egyházmegye levéltárosa és *Veress D. Csaba* hadtörténész.

Veszprém érdemérmét vehették át *dr. Szakál Károly* nyugalmazott orvos és *Kurt Schmitz* bottropi polgármester.

A díjak átadása után a Petőfi Színház művészei nagy tetszéssel fogadott részleteket adtak elő *Asztalos István* és *Kovács Attila* rockoperájából.

A tudományos, szakmai rendezvények sorában a *Veszprémvölgyi apácakolostorról* készített kamarakiállítás – amelyet *Gedai István* nyitott meg –, áttekintést adott azokról a tárgyi emlékekről és kutatási eredményekről, amelyek e sokat vitatott alapítású vallási központ múltját, a magyar keresztény államiság megteremtésében játszott szerepét mutatták be. A számos eredeti relikvia a város történeti forrásainak örökbecsű darabjai, meghatározói történelmünk e korai időszakának.

A *Vetési-kő* sokáig a belső vár előtti kis tér kiszögellésében állta az időjárás viszontagságait. Néhány év óta a Laczkó Dezső Múzeumban van, s másolatát helyezték vissza addigi

Dr. Szendi József megnyitja Krusnyák Károly festőművész emlékkiállítását

helyére. E reneszánsz emléküinknek az eredeti-hű másolatát Cs. Dax Margit, a múzeum igazgatóhelyettese avatta fel.

A történelmi felolvasó ülés előadásai Veszprém kora-középkori emlékeihez kapcsolódtak. Több olyan tanulmány szólt városunk története egy-egy vonatkozásáról, amelyek újat jelentenek a szaktudományi kutatásban. Előadók voltak *Bogyay Tamás* (A Karoling-kori Veszprém problémái), *Gyórfy György* (A Veszprémvölgyi monostor alapítólevele), *Kovács Éva* (A Gizella-kereszt ikonográfiája és feliratai), Kovács Éva és *Sipos Enikő* (Művesség és tudomány – Szent István miseruhájának készítése), *Solymosi László* (Az Árpád-kori veszprémi püspökök tevékenysége okleveleik tükrében), *Kralovánszky Alán* (A veszprémi püspöki magánkápolna), *Lovag Zsuzsa* (A veszprémi Laczkó Dezső Múzeum középkori vaskeresztje), *Rainer Pál* (Magyarország Árpád-kori királynéival kapcsolatos tárgyi emlékek), *Erdélyi Zsuzsanna* (Az Ómagyar Mária-siralom és a népi imádságok kapcsolata). (Az előadások szövege a 3. Gizella Napokra önálló kötetben lesz olvasható, benne *Praznovszky Mihály* el nem hangzott irodalomtörténeti tanulmánya is.)

Az Eötvös Károly Megyei Könyvtárban két napon át tartott a *helytörténeti könyvtárosok országos tanácskozása*, amelynek előadói *Uzsoki András* (Gizella, első magyar királyné), *Körmeny József* (Egyháztörténeti emlékek az Árpád-korban, Veszprém megyében), *Győri Erzsébet* (Helytörténeti munka a megyei könyvtárakban) és *Auli Aipilaä* (*Rovaniemi Lapponica Gyűjtemény*) voltak. Az általános iskolások a *Gizella és kora* című helytörténeti vetélkedőn vehettek részt.

Az irodalmi programok sorát az Ex-Symposion szerkesztőségnek estje vezette be, s folytatódott *Széki Patka László* és *Vaderna József* új versesköteteinek bemutatójával. (A kötetek ismertetése: VSz 1. 66–67., VSz 2. 107–109. p.)

A Vár utca 1. számú háznál *Dérczy Péter* irodalomtörténész, a Magyar Napló főszerkesztője avatta fel a 125 éve született *Cholnoky Viktor* emléktábláját. Ezt követően mutatták

Halász Béla elnök köszönti a veszprémi Magyar- finn Egyesület tanácskozásának résztvevőit

Az aystetteni ifjúsági fúvószenekar

be a szerkesztők a *Vár Ucca Tizenhét* című új, veszprémi irodalmi, művészeti és bölcséleti folyóirat első, Cholnoky Viktor emlékére idézett számát. (Ismeretése: VSz 1. 68. p.)

A Veszprémi Pódium műsorában A Nap fiai címmel *Lakatos Demeter* csángó költő, Beszterczák István székelykötő című *Kányádi Sándor* költeményeit hallgathatták meg a versbarátok.

Két kisközösségi találkozóra is sor került: az immár évtizedes múltra visszatekintő veszprémi *Magyar–finn Egyesület* a Városházán tartott kiállítást és baráti találkozót, a nyugdíjasok a vidámparki majálisát követően szabadegyetemi programként hallgathatták meg Praznovszky Mihály Árpád-házi Szent Margit legendája és Veszprém című előadását.

A képzőművészetek és a képzőművészek bemutatkozása igényes előkészítéssel történt. A Tavasz tárlatot *Fekete György* helyettes államtitkár méltatta, majd Dióssy László adta át a díjakat. *Krusnyák Károly* festőművész emlékkiállítását a székesegyház altemplomában *dr. Szendi József* megyéspüspök, a Veszprém a művészetekben című tárlatot *Kéri Imre* grafikusművész nyitotta meg. Rendhagyó bemutatóra került sor a Veszprémi Egyetem aulájában, ahol *dr. Papp Sándor* egyetemi tanár *Vizi Béla* Kémia a szobrokban és a Balaton gyógy- és tengerfürdő című fotókiállítást ajánlotta az érdeklődők figyelmébe. Bemutatkozott a Veszprémi Festőműhely is. A gyermek és ifjúsági képző- és iparművészeti kiállítást a Brusznai-díjas *Pál Szilárd* tanuló előszavai vezették be.

Jelentős esemény volt a Pannónia fotóművészeti fórum, amelyen a Dunántúl fotósai találkoztak, s mutatták be alkotásaikat. *Somogyi Győző* diaképes előadással járult hozzá a fórum sikeréhez.

A színházi előadások gazdag repertoárja várta a színházbarátokat. A Petőfi Színház először *Kálmán Imre* Csárdáskirálynőjét, majd a Nemzetközi Színházi Napok keretében *J. Steinbeck* Egerek és emberek, valamint *Jeles András* A nap már lement című művét mutatta be.

Vendégjátékkal szerepelt a *morsei* Kastélyszínház és a *stuttgarti* Rampe Színház. A Vár Színház *Molnár Ferenc* Ibolya című darabját állította színre.

A zenei rendezvények végigkísérték a Gizella-napi eseményeket. Fialatok és felnőttek,

nemzetiségi és katonaegyüttesek színesítették a választékot. A komolyzenei programok közül kiemelkedő volt a Szent Mihály Székesegyházban tartott Bazilika-koncert és Donizetti Don Pasquale-jának előadása. (Az előbbiben a Hóvirág énekegyüttes, a Dowland kamarakórus, a Veszprémi Vonósegyüttes, a Dohnányi Ernő Zeneművészeti Szakközépiskola leánykara, *Rostetter Szilveszter* és *Hajnóczy Miklósné*, az utóbbiban *Jármai Gyula* vezetésével az Állami Operaház szólistái és a veszprémi szimfonikus zenekar működték közre.)

Több helyszínen fúvószenekarok adtak térzenét; sokan mulathatták az időt a Svábpartyn, s hallgathatták a Big Band, a Magyar Királyi Udvari zenekar, a zeneművészeti szakközépiskola szólistái és kamaraegyüttese műsorát.

Számos más közönségszórakoztató program adott lehetőséget arra, hogy a nyári szezon kezdetén kellemes hangulat alakuljon ki a városban. Népművészeti kirakodóvásár, szabadtéri festészeti akció, a Mazsorett-csoport fellépése, amatőr folklór-együttesek bemutatói, német nemzetiségi művészeti csoportok és a Veszprém Táncegyüttes műsora, bábjáték, szabadtéri táncház szórakoztatták a Gizella Napok résztvevőit.

A nagyfokú érdeklődés azt jelezte, *nemcsak 1993-nak, hanem a jövőnek is szól a Gizella-napi program*, amely mind jobban a város polgárai élete részévé válik.

TÖLGYESI JÓZSEF

SAJTÓPUBLIKÁCIÓK

1. Gizella Napok. Művészeti és tudományos fesztivál = Veszprémi Hét, 1993. április 30. 8–9. p.
2. A Gizella Napok mai programja = Napló, 1993. május 7. 16. p.
3. Horváth Éva: A kultúra folyamatosága. Gizella Napok Veszprémben = Napló, 1993. május 8. 1. p.
4. A Gizella Napok hétfégi programja = Napló, 1993. május 8. 16. p.
5. Józsa Benő: Veszprém, Gizella Napok: ismétlődő történelmi kihívás = Magyar Hírlap, 1993. május 10. 8. p.
6. Kellei György: Profik és amatőrök. Kiállítás a helyőrségi klubban = Napló, 1993. május 11. 3. p.
7. Ikonfestők = Napló, 1993. május 11. 3. p.
8. A Gizella Napok mai programja = Napló, 1993. május 11. 12. p.
9. Kellei György: Helytörténet és hagyományörzés. Könyvtárosok tanácskozása = Napló, 1993. május 13. 2. p.
10. A Gizella Napok mai programja = Napló, 1993. május 13. 16. p.
11. „Fogadd el, Úram lányod: Gizellát!” = Veszprémi Hét, 1993. május 14. 4–8. p.
12. A Gizella Napok mai programja = Napló, 1993. május 14. 16. p.
13. Széki Patka László: Mesterek és Margariták. Kéri Imre grafikusművész kiállítása = Napló, 1993. május 15. 16. p.
14. A Gizella Napok hétfégi programja = Napló, 1993. május 15. 16. p.
15. Toldi Éva: Emléktábla-avatás és folyóirat-premier. A tegnapok ködlovagja = Napló, 1993. május 17. 1. p.
16. Horváth Éva: Kié legyen Gizella? = Napló, 1993. május 17. 5. p.
17. Kellei György: Nemzetközi Színházi Kifestivál. Abrándok és tragédiák. Steinbeck színműve a játékszínben = Napló, 1993. május 17. 7. p.
18. A hagyományfa gyökeret vert = Veszprémi Hét, 1993. május 21. 5–6. p.

MEGEMLÉKEZÉSEK

Dr. Kralovánszky Alán régész emlékezete

(1930–1993)

ELEMENT EGY ÚR. Egy Úr Közép-Európából... Templomok és várak ismerője, titkaik tudója volt. Ami a köznapi halandó számára csak kő, romhalmaz, kivehetetlen alaprajz csupán, azt Ő megszólaltatta, rejtélyét megfejtette.

Budapesten született. A debreceni pályakezdés esztendei, majd a hatalomtól elszenvedett igazságtalanságok és megpróbáltatások ideje után egy gyönyörűsége, oly sok örömet hozó munkát, gazdag tudományos eredményeket gyümölcsöző időszak következett – haláláig tartó kapcsolattal a középkori Székesfehérvárhoz és Veszprémhez. Három feledhetetlen évtized: ajándék a tudósoknak, ajándék kutató-generációknak és az utókornak egyaránt. Életét és munkásságát kaptuk ajándékba. Mi minden vált ismertté, közkinccsé tevékenysége nyomán – de mi minden maradt e korai, gyors eltávozással feldolgozatlanul.

Szerény ember, szemérmes férfi volt, önmagáról alig, baráti körben is csak keveset – ami

már elkerülhetetlen volt – beszélt. Igazán fontosnak munkáját tartotta: az elvégzendő feladatokat, az egymást követő, megválaszolásra váró kérdéseket, új összefüggéseket, az ismeretlent, a bizonytalant megfejtő feltárásokat.

Távol állott tőle az önzés. Nyitott szívvel, őszinte örömmel segített a hozzá fordulóknak, s adta át önzetlenül adatait kollegáinak. Valahány tanulmány, tanulmánykötet jegyzetanyagában olvasható a neki címzett köszönet, amelyet átengedett adataiért mondottak.

Különös figyelemmel és szeretettel fordult fiatal, s fiatalabb munkatársai felé: biztatta, bátorította, segítette, lelkesítette szavaival és személyes példájával is az odaadással dolgozókat, becsülte a hivatásukért áldozatokat hozni nem resteket. Nemcsak régész kollegáira figyelt, hanem a történésszerekre, művészettörténésszerekre, néprajzosokra, nyelvészekre egyaránt. Az a tudós volt, aki saját szakterülete határain túl is nézett, látott – s kapcsolatokat létesíteni, ápolni mindig képesnek mutatkozott. Klasszikus értelemben vett múzeológus is volt, az a ma már egyre ritkábban létező, aki számára a kutatáson túl a múzeumi ismeretterjesztés is szívügye volt, elengedhetetlen mozzanata tevékenysége teljességének. Hiszen, ha a kutatás eredményei csak a szakmabeliek előtt válnak ismertté, megkérdőjelezhető a múzeumnak mint tudományos és művelődési intézménynek a léte. A feltárásban és továbbadásban egyaránt várta és kereste a másik embert – munkatárs vagy látogató legyen

az –, társat, barátot, segítőtársat látva benne, ugyanezt jelentve Ő is a vele kapcsolatba kerülők számára.

Hítem szerint sokat jelentett és sokat adott embertársainak. Mindenekelőtt magas erkölcsi mércét és minőséget: életvitelben, munkában, emberi kapcsolatokban egyaránt. Elsősorban maga számára állította fel e követelményrendszert, de csak azokkal tudott igazán baráti kapcsolatot kiépíteni és ápolni, akik megfeleltek szigorú elvárásainak. Ebben önmagával és másokkal szemben azonos módon könyörtelen volt. Ami már rövid idő után feltűnt és lenyűgözött benne: a minden körülmények között önállóan gondolkodó, szabad ember mivolta. Ezért viszont sokak számára kényelmetlen és kellemetlen személy volt, amivel tisztában lévén, szellemi szabadságából fakadó nagyvonalúsággal lépett túl. Tisztelte az életet, ugyanakkor nem félt a haláltól – tudván, kinek a kezében van saját élete. Tiszteletet parancsoló racionalitással beszélt erről. A halál gondolatának szorongatása nem kötötte gúzsba, ezért szabad lélekkel tehette mindazt, amelyre megbízatását nem földi hatalmasságoktól kapta. Különös tisztelettel fordult az előtte járók felé, lettlégyen az a közelmúlt vagy a régmúlt. E tisztelettel beszélt a történelmi korok jelentős vagy kevésbé jelentős személyiségeiről akár a nagy nyilvánosságnak, akár egy szűkebb baráti körnek szólt. Szívéhez különösen közel álltak azok, akikkel akár viták közepette is, de „együttgondolkodhatott”. Szellemi élmény volt egy-egy ilyen beszélgetés!

Amikor „tükör által, homályosan”, töredékes formában, gondolkodásunk, emlékezésünk gyarlóságától korlátozottan idézhetem csak szellemét, emberségét, az örökkévalóságba távolodott lényét – szólnom kell munkásságáról is, hozzátéve, hogy ennek értékelésére nem vagyok hivatott: megteszik ezt majd egykori szakmai kollegái, azután pedig az utókor. Most csak az Embert szerettem volna megidézni, azonban emberi mivolta tevékenysége teljességében ragadható meg.

Három nagy feltárás-feldolgozás ível át a korán félbeszakadt életpályán: Székesfehérvár, a veszprémi Vár és Veszprém megye.

A csonkán maradt életmű koronája Székesfehérvár: a Romkert, a királysírok és a Székesegyház előtti középkori templom feltárása. Eredményeinek végső rendszerezése, közvétele immáron az „együttgondolkodás” képességével megáldott munkatársaira, mindenekelőtt élete leghűségesebb, mindenkor mellette álló társára, özvegyére, dr. Éry Kinga régész-antropológusra marad. Ugyanezen módon lehetséges a veszprémi kutatások számos új eredményének megismertetése is. Hisz itt, e városban tizenkét évig vizsgálta a Vár geomorfológiai, statikai, építészeti, történeti, műszaki problémáit. Falkutatást és feltárást végzett a Vár utca 15. (1978.), 9. (1979.), 29. (1980.), 4., 17. (1981.), 6. (1982–83.), 33–35. (1984.), 32. (1985.) számú épületekben, ill. környezetükben, amelyből kiemelkednek a Dubniczay- és a Körmendy-házak. Különösen jelentős a Gizella-kápolna, a Nagypréposti ház, valamint a Székesegyház és Szent György-kápolna nyugati területén végzett kutatása. Gazdag eredményeket hozó munka volt a közműalagúttal kapcsolatos, valamint a Szent Miklós templom helyén végzett ásatása. Több jelentős leletmentés is fűződik nevéhez, pl. Jókai u., Kereszt u., valamint falkutatások is, pl. Szabadság tér 14. A megyében végzett feltárásai közül legjelentősebb a taliándörögdi (középkori templomrom és temetkezőhely) és a zirci (a Fájdalmas Szűz Mária templomtól északra lévő maradványok feltárása) volt.

Az életpálya hirtelen félbeszakadt, de így is nagyszámú tanulmány, ásatási jelentés, fénykép, rajz, felmérés öröklődött az őt követő nemzedékek kutatóira, s a középkori magyar történelem iránt érdeklődőkre.

Nem hivatkozott rá minduntalan, azonban tetteivel igazolta, hogy mind hazája, mind nemzete iránt elkötelezett ember. Ezért vállalt olyan feladatot is, amelyet békésebb, a tudomány szolgálatának kedvezőbb korszakban gondolkodás nélkül másnak engedett volna át.

Nagy terve, régi álma, hogy a jóbaráttal a Veszprém-völgyi kolostort feltárja, a romokat megszólaltassa, titkát megfejtse – már másokra vár...

Sokunk számára ilyen volt az Ember, a Tudós Kralovánszky Alán. Mester és példakép egyszerre – véleménye, bírálata a minőség, a tisztesség garanciája. Vigyázó szemét magunkon érezve őrizzük kegyelettel, szeretettel emlékezetét.

Hite által élt, az igaz ember ösvényén járt, szilárd volt és rendíthetetlen. Életem nagy ajándékának tartom, hogy ismerhettem, s közeli barátságban lehettem vele.

S. LACKOVITS EMŐKE

Dr. Kohári József városi főorvos emlékezete

30 ÉVE, 1964. április 10-én meghalt dr. Kohári József, városunk népszerű és köztiszteletben álló körzeti főorvosa.

Elemi és középiskoláit Jászberényben végezte. A budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen 1927-ben kapott általános orvosdoktori diplomát. Egyéb szakképzése: tisztiorvos, törvényszéki orvos.

Az egyetem befejezése után a Rókus Kórház gyakornoka, majd a székesfehérvári Szent György Közkórház segédorvosa lett. Pályázati hirdetés útján került az akkor Speyer-kölcsonból bővülő veszprémi városi kórházhoz alorvosnak, és ott dolgozott 1929. október 25-től 1934. július 31-ig.

A városi orvosi állás megüresedésekor a kiváló képzettségű, és kifogástalan magaviseletű Kohári doktor kapta meg az állást, melyet 1934. augusztus 1-jétől 1963. május 31-ig töltött be. Ugyanezen évben megkapta részfoglalkozásként

a törvényszéki, majd később az OTI körzeti orvosi állást is.

A biztos megélhetést nyújtó állás megszerzése után a családalapítás vágya is teljesült, és 1934. szeptember 1-jén házasságot kötött a híres Király-díjas karmester Gaal Sándor lányával, Gaal Elzával. Házasságukból három gyermek született.

A II. világháború során, mint a város tisztiorvosa, négy egészségügyi osztag parancsnoka volt. Felügyelete alá tartozott a Szt. Anna kápolna mögötti r. kat. elemi iskola pincéjében létesített 100 ágyas légmentesített kórház is, két mentőautóval. (Az 1945. március 19-iki légitámadás következtében az iskola megsemmisült, helyén ma a Távbeszélő Központ működik.) 1944 telén őt is bevonultatták a székesfehérvári 516. sz. Hadikórház Parancsnokságához, ahol a szovjetek fogságába jutott. A hajmáskéri táborból 1945 április közepén tért haza szeretteihez. Családja 1945. március 23-ikát, az utolsó háborús napot egy Pajta utcai pincében vészelte át.

Mivel a háborús pusztítások következtében Veszprém 70%-a romokban hevert, az ivóvízellátás katasztrófális volt. A vízszolgáltatás helyreállításáig a város lakossága vízszük-

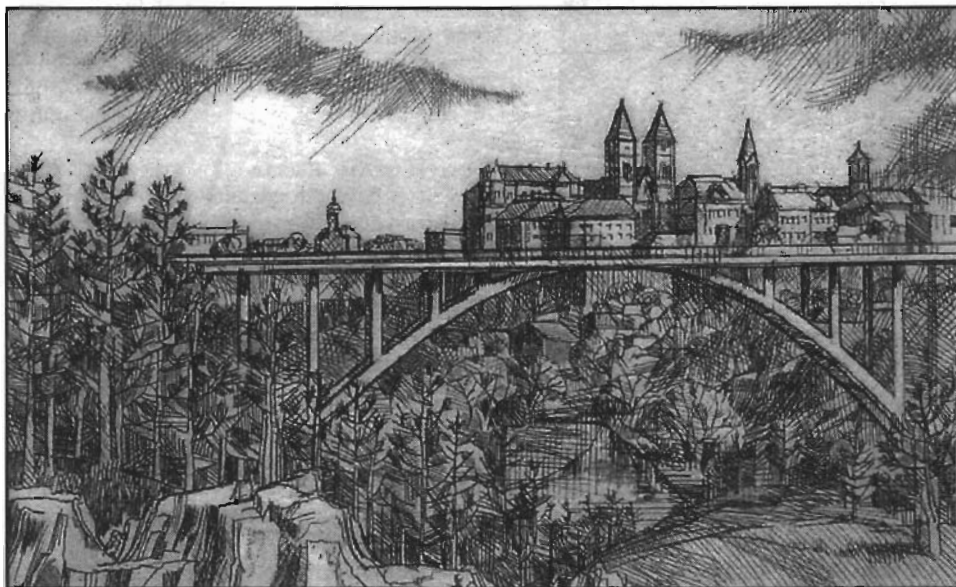
ségletét részben az eddig használaton kívül állott és újra üzembe helyezett kutak vizéből, részben pedig a Séd patak vizéből fedezte. Ennek következtében április és május hónapban előbb vérhasjárvány zajlott le, majd a tífusz szedte áldozatait. A korabeli jelentések alapján 959 tífuszos megbetegedés fordult elő, ebből 122 személy meghalt. A fertőző betegségek oltás útján történő leküzdése terén jelentős érdemei vannak Kohári József orvosdoktornak.

Mint hatósági orvos abszolút megbízható, a közegészségügyi jogszabályban lefektetett előírásokat feltétlen megkövetelő orvos volt. Az ellenőrzései során talált repedt, csorba poharakat és tányérokat azonnal összetörette a vendéglő tulajdonosával.

Az 1950-es években mellékállásban rendőrorvosi teendőket is ellátott. Keze ekcémás volt, ezért mindig fehér kesztyűt viselt.

61 éves korában Székesfehérváron, vasúti baleset következtében vesztette el életét. A köztisztletben álló főorvos halálának hírért városunk lakossága mély gyásszal vette tudomásul.

HOGYA GYÖRGY

*Veszprémi Endre: A veszprémi vár és a Szent István völgyhíd
Albrecht Sándor gyűjteményéből*

VESZPRÉMI KÖNYVEK

A veszprémi Zeneművészeti Szakközépiskola és Diákotthon 10 éve. Szerk.: Loós Zoltánné et al., Veszprém, 1993. 112 p.

Először találkozhattunk a *Dohnányi Ernő* nevét felvett szakközépiskola jubileumi évkönyvével. Az intézmény egy évtizednyi története alatt szakmai munkájával elismerést szerzett az ország hasonló iskolái között. Ezt a teljesítményt a város azzal is elismerte, hogy 1992-ben az iskolát irányító *Zámbó István* igazgatót *Pro Urbe* érdemmel jutalmazta. „Ez a kitüntetés – a személyes elismerésen túlmenően – reményeink szerint, érzékelteti azt a figyelmet és törődést is, melynek jellemeznie kell az önkormányzat és a zeneművészet, zeneoktatás, az intézmény kapcsolatát a jövőben is.” – írta az Előszóban *Dióssy László* polgármester.

Az 1980-as évek második fele óta ismét szép számmal megjelenő iskolai évkönyveink azt jelzik, mind inkább szakmai műhellyé válnak az intézmények, felhasználják azt a lehetőséget, hogy önállóan határozhatják meg programjukat, s alakíthatják arculatukat.

A korábbi, sablonos évkönyvek szerkezeti és tartalmi megújításának szándéka nemcsak ebben, hanem a többi hasonlóban is fellelhető. A *Tanulmányok, emlékezések, dokumentumok* alcímet viselő kötet bevezető tanulmányában *Rostetterné Nagy Rita* az iskola névadójára, a századforduló és a két világháború közötti időszak zenei életének kiemelkedő alakjára, *Dohnányi Ernőre*, annak életútja bemutatásával emlékezik. Ezt egészíti ki *Kovács Sándor* *Dohnányiról* szóló tanulmányának részlete *D. E. művészete és pedagógiai nézetei* címmel. Az elmúlt évek eseményeiről *Nagyiván Éva* és *Zámbó István*, valamint a *Krónikát* összeállító *Loós Zoltánné* közöl összefoglalót.

Tanárkollégák ismertetik az egyes tantervezési munkáját, a zenei versenyeken elért sikereket. *Fóris Tamás* külön írásban eleveníti fel a neerpelti fesztiválon történt szereplést, amelyen *Summa cum laude I.* díjat kaptak.

Külön fejezetben közlik azokat a különböző lapokban megjelent fontosabb cikkeket, amelyek jellemző képet rajzolnak az iskola zenei életéről. Az évkönyvek hagyományos funkciójának megfelelően megtaláljuk a tanári és tanulói név- és statisztikai adatsorokat.

Magyar, német és angol nyelven olvasható az 1991-ben az iskola és *Zámbó István* által jegyzett *Veszprém Konzervatórium Alapítvány* szövege.

Az esztétikus kivitelű kötetet az emlékeztető pillanatok és a szakmai műhelymunka hétköznapi megőrkítő, *A zeneművészeti szakközépiskola tíz éve képekben és dokumentumokban* című terjedelmes rész zárja.

Közös értesítő. (A Vetési Albert Gimnázium közös értesítője az 1992/1993-as tanévről.) Szerk.: dr. Tóth Dezső. Veszprém, 1993. 89 p.

Alapítása, 1989 óta rendszeresen megjelenik az iskola értesítője. E negyedik kötet szerkezetében azonos a korábbiakkal, s tartalmában jó tükörképe városunk legfiatalabb középfokú tanintézete dinamikus, a közeli és a távolabbi kapcsolatokat is építő, sokoldalú tevékenységének.

Az 1948 előtt megjelent iskolai évkönyvekben kegyeletes hagyomány volt, hogy az első oldalakon emlékeztek meg az iskola elhunyt tanáiról, diákjairól. A Vetési-évkönyvben *Fábián Petra* tanuló emlékét örökíti meg *Horváthné Farkas Beáta*. Ezt követi *Navracsics Tibornak*, az iskola alapító igazgatójának a tanévi összefoglalója. Ebben három fő sajátosságot emel ki, mint amelyek meghatározóak voltak a tanév során, s a jövő pedagógiai munkájának is alapvetései.

A pedagógiai stratégia váltását jelenti, hogy az intézmény létszám szerinti mennyiségi növekedése elérte azt a határt, amelyet a minőségi gyarapodásnak erősödésnek kell követnie. A tartalmi változtatás másik szükséglete a szerkezeti átalakítás volt: az általános tantervű osztályok

mellett befejeződött a speciális tantervek alapján tanuló osztályok kiépülése. *Megtették az előkészületeket az 1994-től induló nyolcosztályos gimnáziumi, ill. a német nemzetiségi tagozatú osztályok indítására. „Fiatalkorú intézményünkben új utakat keresünk, s találunk...”* – írja az igazgató.

Az évkönyv is tanúsítja, nem kis feladat, hogy egy korábbi, viszonylag stabil középfokú intézményrendszerbe úgy tudjon integrálódni egy új gimnázium, hogy az egyetemes városi (és megyei) érdekviszonyok figyelembe vétele mellett is önálló profilú, egyéni arculatú és a jó értelemben vett konkurrens intézménnyé válhasson. A Vetési jó irányba tette meg az ehhez vezető lépéseket.

Hegyí László az iskola elsőként itt érettségizett diákjainak útját térképezte fel. A neveléstörténeti értékű összefoglaló egy induló iskola nevelési-oktatási elképzeléseit és a megvalósult állapotot kapcsolja össze, s ez alapján vonja meg a mérleget. A számos áttekintő táblázatot tartalmazó dolgozat jó forrásanyag az intézmény története egy későbbi, nagyobb korszakot átfogó feldolgozásához.

A tanév végi ballagás eseményeit összefoglaló írás az iskola hagyományrendszere kialakulásának epizódjait rögzíti. Ebben olvasható *Dióssy László* polgármester beszéde, amelyet a Vetési emlékmű-együttes avatásakor mondott el.

Rendhagyó tanulmányt írt *Praznovszky Mihály* arról, óraadóként hogyan látja az iskola belső életét, s miképpen ítéli meg az intézmény helyzetét abban az iskolarendszerben, amelyet újként, más felfogásban, korszerűbb körülmények között kísérel meghaladni.

Az évkönyv további részeiben az iskola különböző pedagógus-közösségeinek, pedagógiai műhelyeinek munkájáról olvashatunk. (Osztályfőnöki munkaközösség, könyvtár,

külföldi kapcsolatok stb.) Fontos fejezet ez, mert a vetésis pedagógiai program sajátos elemei ezekben nyilvánulnak meg. A Krónika, a sajtószemle, a versenyeredmények és a tanulói statisztikák további adalékok a tanév hiteles történetéhez.

Az évkönyveket szerkesztő dr. Tóth Dezső ezúttal is kitűnő kötetet adott a tanulóknak, az iskola nevelőinek, a szülők és a neveléstörténészek kezébe.

**Értesítő az 1992/93. tanévről. Szerk.: szerkesztőbizottság. Kiadó:
Táncsics Mihály Építőipari Szakközépiskola és
Szakmunkásképző Intézet, Veszprém. 1993. 142 p.**

Városunkban több, mint egy évszázada rendszeres, iskolajellegű a szakmunkásképzés. Az alsófokú ipariskola mai utódja, a szakmunkásképzés mellett a szakközépiskolai oktatást is felvállalt intézmény a centenáriumra megjelentetett iskolatörténeti kiadványa után ezúttal először adott ki évkönyvet.

„A megálmodott cél, a minél alaposabb műveltséggel rendelkező szakemberek képzése még ma is él.” – írja a bevezetőben dr. Borsi Lőrinc igazgató, egyaránt utalva a nevelés és a képzés fontosságára, valamint a szakközépiskola feladataira.

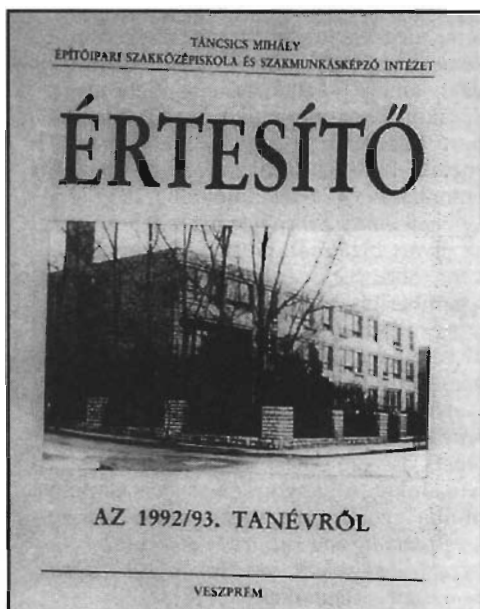
A viszonylag terjedelmes évkönyv gazdag tartalmából csak néhány fontosabbat említnünk meg. A névadó Táncsics Mihály rövid életrajza után *A józanészszerű nevelésről* címmel pedagógiai gondolataiból összeállított csokor olvasható. A *Vallomások* című fejezetben az iskola egykori és mai nevelői visszaemlékezései idézik fel az intézmény múltjának egy-egy időszakát, illetve saját életük epizódjait, éveit, évtizedeit.

Az *Iskolatörténet* című rész a kezdetektől napjainkig közöl szemelvényeket, visszaemlékezéseket, s külön is a kollégiumról.

A *munkaközösségek* minden iskolában a pedagógiai műhelymunkák nagyon fontos szervezetei. A Táncsicsban, mivel más iskolatípusokhoz képest a különböző szakmák révén igen széles skálájú az oktatás, ezeknek különös jelentőségük van. Vezetőik beszámolóit alapján kapunk áttekintő képet azokról a pedagógiai folyamatokról, amelyek az iskolát az átlagosat meghaladó szintű nevelő-oktató intézménnyé emelték. (Ebben a részben olvashatunk az *iskolai könyvtárról* a két évtizede könyvtáros Kolozs Barnabásné tollából.)

A tanórai nevelés-oktatás mellett a *szakkörök* nemcsak nagy számuk, hanem minőségi tevékenységük alapján is azt jelzik, sokoldalú személyiségnevelés, egyéni érdeklődésre, adottságra épülő képzés folyik az intézményben. (Pl. diákszínházas, helytörténeti kutatás, szakmai szakkörök, diáksportkör stb.)

A *Diáklapok*-rovatban a tanulók versei, rövidebb prózai alkotásai szerepelnek. A versenyeken és másutt elért kiváló eredmények felsorolása után az iskola nevelőinek névsora,

az elhunyt tanárok, szakoktatók életútjának néhány soros ismertetése olvasható. (Kivétel a volt igazgatóra, *Sörös Gézára* emlékező terjedelmesebb írás.)

Az évkönyvet az osztályok névsora és a csoportképek zárják. A kötet szerényebb számú illusztrációi kellemesen oldják az évkönyv szöveges részét.

T. J.

A veszprémi „Csermák Antal” Zeneiskola 75 éves jubileumi évkönyve. Szerk.: Káté István. Veszprém, 1993. 64 p.

Városunk zeneiskolája 1916. szeptember 1-je óta sokezer diákkal ismertette, szerepeltette meg valamely hangszert, s adott a zene értéséhez, műveléséhez olyan tudást, amely végigkísérhette életútjukat. Amikor Veszprém polgárai az I. világháború közepette új iskola alapítását határozták el, a jövő bizalma vezette őket. A fennállása 75. évét ünneplő, 1955 óta *Csermák Antal Zeneiskola* ma is teljesíti ezt az elvárt bizalmat: tanszakjainkon évenként többszáz gyermek tanulja az egyik legemberibb „tantárgyat”, az ének-zenét.

Az évfordulóra megjelentetett évkönyv az iskola fennállása óta a sokadik, de első a közelmúltbeli évtizedek alatt. A háromnegyed évszázad „zenei számvetés”-ét *Káté István* igazgató írta meg, kitűnő történeti összefoglalást adva az indulástól napjainkig. A hagyományokon is alapuló múltat az államalapításig vezeti vissza: „... itt mindig volt kultúra és zenekultúra, s a nagy hírnű káptalani iskolában a hét szabad művészetet is tanították.”

Az alapítók szellemi és művészi öröksége ma is él tanárai munkájában, zeneszeretetében. A helyi hangversenyek, az országos és a nemzetközi sikerek, tanítványaik művészi, művésztanári karrierje kvalifikált pedagógiai munkáról tanúskodnak.

A történeti visszatekintést az országos zeneiskolai versenyeken 1956 és 1993 között elért eredmények, majd a nemzetközi versenyeken szerzett díjak felsorolása követik. Hosszú az a névsor is, amely az Ifjú muzikusok dunántúli fesztiválján 1971 és 1993 között nívódíjat és arany fokozatot nyert tanulókat mutatja be.

Az évkönyv egy-egy tanár összefoglalásában ismerteti a tanszakokon folyó munkát. Olvashatunk az általános iskolásoknak tartott zenei ismertető koncertekről és arról a nagyszikerű folklórestről, amelyet 1993 őszén tartottak Olaszországban.

A jubileumi évkönyvek hagyományainak megfelelően megtalálhatjuk a zeneiskola 1916-tól volt tanárai és vezetői, valamint az 1993-94-es tanév tanári és tanulói névsorát. Az évkönyv közli a zeneiskolai alapítvány kivonatos szövegét és azt a pályázati felhívást, amely alapján az iskola bejutott a Magyar Rádió növendékhangversenyén részt vett húsz legjobb – egyenes adásban közvetített – hangversenyt adó csapat közé.

T. J.

VESZPRÉMI SZERZŐK MUNKÁI

Kapernaum 60 éves. Írták: Hernád Tibor és társszerzők. Kiadó: Evangélikus Sajtóosztály, Budapest. 1993. 98 p. + képmelléklet

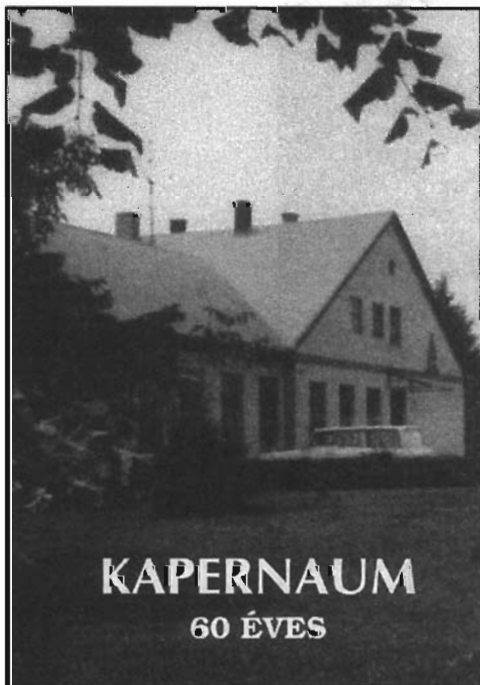
A század elején Finnországban és Dániában nagy egyházi ébredés indult meg. Ez azt jelentette, hogy nem elégedtek meg a csak vasárnapi templomozással, ennél sokkal többet kívántak. Eleven mozgás indult meg. Konferenciák, evangélizációk egymást érték. Nem a papok, hanem az egyháztagok közül születtek az úgynevezett „parasztróféták”, akik az élére álltak.

Az 1920-as években több magyar evangélikus lelkész járt Finnországban, ahol az evangélikus az állampolgár. Megismerkedtek ezzel a mozgalommal s itthon is szerették volna megvalósítani. Ez a csoport Gyenesdiáson a soproni posta igazgatójának villájában jött össze nyaranként s elhatározták, hogy vesznek egy házat, mely a konferenciák célját szolgálja.

Dr. Bita Dezső budapesti bencés egyetemi tanárnak volt egy nagyobb nyaralója. Halála után eladó lett, s ezt megvette az evangélikus egyház. Ez volt a kezdet 1933-ban. Erre a célra kicsi volt, így évről évre bővült a ház, sőt 1948-ban egy emeletes ház is megépült. Így már sokkal többen vehettek részt a konferenciákon. Később még ez is kicsi volt, mert egy-egy konferencián sokszor 200–300 hívő is érkezett az ország minden részéből. Alsógyenesnek alig volt olyan parasztháza, ahol ne laktak volna. Innen jártak be az Otthonba s vettek részt az evangélizációs munkában, ami abból állt, hogy reggel-este istentisztelet volt, napközben biblia órák és előadások, énektanulás... Hétfőtől szombatig tartott.

1952 őszén Rákosiék betiltották ezt a munkát. Elnémult a ház és a környék, 1953 januárjában kiadtak egy rendeletet, ami szerint minden lelkész, aki betöltötte a 60. életévét, köteles azonnal nyugdíjba menni. Így akarták a lelkészek számát csökkenteni, s ezzel az egyház életét részben megbénítani. A lelkészeket öszi órák óta életfogytiglanig választották. Így sok lelkésznek nem volt lakása, nem volt hova mennie. Az egyház vezetősége a földszintes U-alakú épületet nyugdíjas lelkészek otthonává tette. Az emeletes épületben pedig nyaraltatás folyt, s minden második évben lelkészkonferenciákat tartottunk. Ez az egy, amire engedélyt kaptunk. A nyaralók nagyrésze régi konferenciás volt, akik megszerették ezt az intézményt.

1956 változást jelentett az Otthon életében is. 1957-ben újra lehetett konferenciákat rendezni, de sajnos, csak egy évig. 1958-tól a rendszerváltozásig újra csak nyaraltatni lehetett. Egyházunk életében

nagy szerepet játszott ez az Otthon. Alig akad az országban olyan gyülekezet, ahonnan ne jöttek volna hívek s szellemét ne vitték volna szét. Ma főleg ifjúsági konferenciák vannak. Négyszeres-ötszörös a jelentkezés, így sokan távolmaradnak a nyári konferenciákról. Másutt is folyik ez a munka, de ez a központja, a fő helye ennek a szolgálatnak.

Magam pontosan 20 évig voltam ennek az intézménynek az igazgató-lelkésze. A könyv 70%-át én írtam, a többit pedig azok a lelkészek, akik előttem, vagy utánam vezették ezt az Otthont. E könyv hazai egyháztörténetünknek egy szelete. A legnehezebb időknek a története.

HERNÁD TIBOR

*Veszprémi Endre: A veszprémi vár
Albrecht Sándor gyűjteményéből*

A világhírű francia lágy sajtok
egyik legismertebbje
a Camembert sajt!

Camembert sajtok
a
VESZPRÉMTEJTŐL

KOMFORT

Ez a szó nélkülözhetetlen bármiféle tevékenység folytatásához.

Ez az elvárás...

Ezt akarjuk mindannyian, Ön is, mi is.

Ezt nyújtjuk Önnek...

<i>Kiskereskedelem?</i>	KOMFORT!
<i>Nagykereskedelem?</i>	KOMFORT!
<i>Idegenforgalom?</i>	KOMFORT!

Közel 100 kiskereskedelmi egységünkben várjuk Önöket.

Ruházat, cipő, műszaki áruk, illatszer, háztartási áruk, konyhafelszerelés, bútór vagy fémárúk?

Mindezt megkapja tőlünk!

Építkezik, felújít?
Forduljon hozzánk!

Ön kiskereskedő és árura van szüksége?
Nagykereskedelmi raktárunk kiszolgálja!

Tudja melyik országra kíváncsi?
Részletes útját megtervezi a KOMFORTTOURIST!

A **KOMFORT RT.** Veszprém megye legnagyobb kereskedelmi vállalkozása. Cégünk több, mint 100 kiskereskedelmi egységgel bír, főbb tevékenységünk a ruházati és vegyesiparcikk szakmákban történik. Korszerű **nagykereskedelmi raktár-bázisunk** a Veszprémet övező környűrű mentén fekszik. A bázis közúton és vasúton érkező áruk fogadására egyaránt alkalmas. Ipari tevékenység telepítésére alkalmas ingatlanok is vannak tulajdonunkban. **Idegenforgalmi ágazatunk** ki- és beutaztatással, belföldi úti programok, konferenciák szervezésével, szállásközvetítéssel, valutaváltással egyaránt foglalkozik.

Nyitottak vagyunk bármely új, hasznos üzleti vállalkozás irányában.

S ha visszatért a hétköznapiakba, jussunk eszébe!

Önért vagyunk

KOMFORT

KERESKEDELMI ÉS IPARI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
8201 VESZPRÉM, Óvárós tér 7. Telefon: 88/321-655 Fax: 88/328-847